

دهرگای روشنیبری و بلاوکردهوهی کوردی
ژدنجیره ژماره (۳۱۳)

chalakmuhamad@gmail.com

د. ئەوره‌حمانی حاجی ماری

پێژمانی کوردی

به‌رگی به‌که‌م

(وشه‌سازی)

به‌شی چواره‌م

ژماره و ئاوه‌لکردار

➤هزگای روشنبیری و بلاوکردنهوهی کوردی

زنجیره ژماره ۳۱۳

۱۹۶۴

CHAIK M

chalakmuhamad@gmail.com

د. نهوره حمانی حاجی ماری

ریزمانی کوردی

به رنگی به کهم

وشه سازی

بهشی چواره م

ژماره و ئاوه تکر دار

بهغدا - ۱۹۹۸

پيشه‌کي

له ميټزه دوو بنه‌ماي سره‌کي له زماندا جيا کراو ته‌وه : وشه‌کاني زمان و پيکه‌ماني پرژماني . هر يه ک لهو دوو بنه‌مايش، خاوه‌ني خاسيه‌تي خويه‌تي . وشه‌کاني زمان سرجه‌مي نهو وشانه ده‌گرنه‌وه ، که له زمانیکی ديارى کراودا هه‌بيخ . وشه‌کاني زمان له به‌شي ليکسي کورنو ژويدا لييان ده‌کولر ته‌وه ، که سرنج بو تاييه‌تيني هر وشه‌يک راده کيشري و بهر له هر شتيش له رووي واتايه‌وه و جياوازي واتاي له وشه‌يکي دي . پيکه‌ماني پرژماني نهو هه‌موو خاسيه‌ت و تاييه‌تيني يانه کزده‌کاته‌وه ، که له کومه‌لي وشه‌دا وه‌ک يه‌کن و بهر يه‌ک ياسا ده‌کمون . که‌واته پيکه‌ماني پرژماني ئاور له تا که تا که‌ي وشه‌ فاداته‌وه ، به‌لکو ته‌ماشاي ده‌سته‌و کومه‌له‌کاني ده‌کا . . له هه‌ندي حالتدا ماکی ليکسيکي و پرژماني پيکه‌وه له وشه‌دا به‌ده‌رده‌کون و به‌ئاساني ده‌توانري جيا بکري نه‌وه^(۱) . بو نمونه له وشه‌کالي : زوور ، لق ، کهو . . . دا خاسيه‌تي سر به‌خزان نه‌ويه . که بهر له هر شت واتاي شوپيکي تاسراو ، به‌شيکي ديارى کراوي درمخت ؛ په‌گه‌زنگي ده‌ست نيشان کراوي بالنده . . . ده‌گه‌يه‌نن . . . به‌لام هه‌موو نهو وشانه پيکه‌وه و چهندين وشه‌ي ديش له‌گه‌ليان ، خاوه‌ني خاسيه‌تي هاو به‌شن : (۱) ناو ، (۲) تاکن ، (۳) سادهن . . . يا خود وشه‌کاني : ده‌رۆن ، ده‌نروسين . . . واتاي ليکسيکي مان به‌نیشاندا ني روودا يکي گاشکراوه به‌نده : هاتوچو ، نامه ، نان . . . ، به‌لام هه‌موويان

(۱) ف. ف. فينوگرادوف ، زماني رووسي نه‌رو (وشه‌سازي) ، موسکو

پیکهوه و چه ندین کرداری دی خاوهنی خاسیه تی گشتی ریزمانین :

(۱) کاتی ئیستا ، ۲) کسی یه کم ، ۳) کو ۰۰۰

له حالانی دی دا ماکی ریزمانی تهنیا له یه کگرتنی وشه دا (له رسته دا)

دیاری ده کرتی . پو نموو له ، ئیمه کاتی دموئین له لایه کهوه دهشی بلئین :

ئازاد هات و له لاییکی دی وشه وه ، دهلوئی بلئین : ئازاد هات ؟ له حاله تی

یه که مدا پراگه یاندنی ههوائیک و له حاله تی دوومدا پرسینی ههوائیک له

رسته ییکی سه له بهردا ده برپراوه . وشه کانی (ئازاد) ، (هات) نه

پراگه یاندنی ههوال و نه پرسینی ههوال نشان نادهن .

بهم شیوه یه ماکی ریزمانی ، که وه سیله ی ده برپینه ، به تاکه تاکه ی

وشه وه به ندنی به ، به لکو به ماکی وشه وه : مۆرفیم و نه ئامرازانه ی له

پووی ئه رکه وه ئی به وه تیزکن و ههروه ها ئاوازو شیوه ی ریزکردنی

وشه کانه وه به لکه ۱۲۱

ئهو نموو ئله ی هیتامانه وه ، ئه وه نشان ددهن ، که وه سیله ی

ریزمانی ، جۆره واناییک راده گه به نین ، که وه سیله ی لیکسیکی

پای ناگه به نین . وه سیله ی ریزمانی ماکیکی یه کجار پیوسته له ته ک

وه سیله ی لیکسیکی دا . گرنگی وه سیله ی ریزمانی به تاییه تی له وه دایه ،

که یاریده ره بۆ ده برپینی پیوه ندنی گشتی ، نشان دانی خاسیه تی ته جریده .

به هۆی به کاره تایی به وه ، پیوه ندنی تیوان ئه وه مه فهومانه ی بۆ

پراگه یاندنی بیرتک پیوسته داده مزرینری و ده گه به نرته ئه نجام . له

بواری ئاخواتندا ، ئیمه بیرى خۆمان له قالبی رسته دا ده رده برین . رسته ش

له وشه پیک دئی ، که به پیی یاسای ریزمانی پیکه وه

ده به سترین . وشه ئی پچر پچر ، که خاسیه تی پیوه ندنی ریزمانی به یه که وه ی

نه به سترین ، ئاتوانن بیرتک ده برین . سه رپاکی وه سیله ی ریزمانی و دابه ش

(۲) ف. م. بیریزین ، ب. ن. گولۆفین ، زمانناسی گشتی ، مۆسکۆ ،

۱۹۷۹ ، ل ۴۷ .

بوونيان و پيژانديان بيناي ريزماتي زمان پيتدين . شل
 رسايلش خاوهني پيکهاتي ريزماني تايبهتي خريهتي . پيلهاسي
 ريزماني خاسيهتيكي هره کرنکي زمانه و به پخ نهو زمان پيتنايهت .
 له همان کائيشدا پيکهاتي ريزماني پيژاندي ههيشهبي به وشهوه ههيه ،
 چونکه ماكي ريزماني له وشه و دهستهواژهدا دهرکهوي . جا بوونيان و
 دهرکهوتيان له زماندا نهيا لهسر هم بنههاييه و دور له وشهوه ناتوانري
 نيشان بدرئي (۴) .

پيژاندي ههيه بو نهوه رابکيشين ، که زاراهوي «ريزمان» به دوو
 راناي جياواز بهکاردئي : يه کهم - نهوه ده گهيه ني ، که پيکهاتي ريزماني
 زمان بهشيکه له بهشه پيکهاتنه کاني سيستمی کشتي زمان . دووم -
 ليکولينهوي زانستي خسته پيش چاوي نهو پيکهاتنه ريزماني به .
 ويکچوونيش له قيوان نهو دهستهواژانهي «ريزمان» يان تيدايه ، وک :
 «ياساي ريزماني» ، «دهستووري ريزماني» ، «دياردهي ريزماني» . . .
 نهوه ده گهيه ني ، که : يه کهم - «نهوهي دهکوتنه پيکهاتي ريزماني
 زمانهوه ، بوونتيكي مهوزووعي ههيه» (۵) . دووم - دامه زانندي
 زانستي زمان بو نهو ريزه مهوزووعي يانهي له زمانه کهوه ههله دههينجرتين .
 نهو ريزانهش دهشي راست بن و دهشي ههله بن (۵) .

ليکولينهوي ريزمان لهسر دوو بنه ما دامه زراوه : وشه و
 رسته . بهو پيژاندي دوو بهشي سه ره کي : وشه سازي (مورفولوژي) و
 رسته سازي (سينتاکس) جيا ده کرته وه . نه گهرچي هه ره کيکيشيان خاوهني

(۳) پ . نا . بوداگوف ، مرؤف و زماني ، مۆسکؤ ، ۱۹۷۴ ، ل ۱۰۲ .

(۴) نا . ن . گفؤزديتف ، زماني نه ده بيبي رووسي ئه مرؤ ، بهرگي يه کهم ،
 چاپي سييم ، مۆسکؤ ، ۱۹۶۷ ، ل ۱۰۸ .

(۵) همان سه رچاوه ، ل ۱۰۸ .

بايت و گهره شته و نه به شته خرابه لي ، به لام پتوه ندي هه مه جوريش
له يتواناندا ههيه (۶) .

جياوازي وشه سازي و رسته سازي له وه دايه ، كه كه رسته سي
ليكو لينه وي وشه سازي ، وشه يه و ماكه كاني وشه شي ده كاته وه . . .
هه رچي بابته ي رسته سازي يه ، ليتوانه له رسته و ماكه كاني رسته له شتوه ي
كومه لي جياوازي وشه تا ده گاته وشه ي جياجا ، كه نه ندامي
جور به جور ي رسته ن . نه وه ته رسته سازي ليكو لينه وي
خوي له وشه تا كوتاي ي پي ديتي . به لام وشه سازي به پتجه وانه وه
تورينه وي خوي له وشه وه ده ست پي ده كات . به پي يه . نه گه رچي هه ردو و
وشه سازي و رسته سازي له وشه ده دوين ، به لام له قول ي جياوازه وه بوي
ده چن و پتوه ندي جياوازي وشه له سيسته مي گشتي
زماندا ليك ده ده وه (۷) .

وشه سازي كه له وشه ده دو ي ، له سيسته مي زمانه وه تيران ده رواني و
پتوه ندي بان له نه ل ماكه كاني دي هه مان سيستم دياري ده كا . بو نمونه :
يتواني قابله جياجا كاني وشه له سه رچ مهرج و پتوه ندي نيك دامه زراوه . . .
نه وه ته وشه ي (باخ) له حالته ي ناسياوي دا ده بيته (باخه كه) و له حالته ي
كودا - (باخان) . . . وشه ي (كه م) له پله ي به راورد دا ده بيته (كه متر) . له
پله ي بالادا - (كه ترين) . . . (من) جيتناوي جودايه بو كه سي يه كه مي تاكو
وه كه جيتناوي لكاو له قابلي (م) دا ده رده كه وي . . . چاوه مي (هاتن) له

(۶) ئا. ئا. ريفورماسكي ، سه ره تايتكي زمانناسي ، چابي چواره م ،
موسكو ، ۱۹۶۷ ، ل ۲۴۲ .

(۷) ن. م. ساكينا ، د. ئ. روزهنتال ، م. ئ. فومينا ، ف. ف.
سايكي فيچ ، زماني رووسي نه سرۆ ، چابي چواره م ، موسكو ، ۱۹۷۱ ،
ل ۲۳۹ .

پ. بورژووی نژیکنا ڈھیته (هات) ، له پاپوردووی نه اوادا - (مانووه) ؛
 - پاپوردووی بهردموامدا - (دههات) ، له پاپوردووی دووردا - (صاحبو)
 ۰۰۰ وشه (زیر) ناوه ، له پاتسری (پینای دمچینه سر - (ریپرین)
 یسه ناوه لئاو ۰۰۰ (جوان) ناوه لئاوه ، لاین پاتسری (سی) پیوه
 سیرتی - (جوانی) دهیته ناو ۰۰ وشه سازی ههروه ها لهره متهی
 پرمایی کرووی جیجیای وشه یشان ددها ، دابهش بوونی وشه به سر
 ری لهوره گه وردها دهردها ، واتای تهو پولانه روونده کاتوه و
 پیوه ندی بیوایان دیاری ده کا . هه زما تیکیش خاوه نی سیسته می
 پرمانی خویته می .

رسته سازی هیزی خوی دهخانه سر نهوه می ، تهو وه سیده
 ریزمانی مانه چون له پرونیسی پیوه ندی به سن و له یه کتر گه یستندا
 به کار دینرین ، بو دهر برنی بیر چون وشه پیکه وه کسری دهر نرین ، چون
 رسته یان لی دروست ده کری . له رسته سازی دا له یه ک رسته دا پیوه ندی
 وشه به وشه می دی به وه باس ده کری^(۸) ، بو یه تهو جوړه قالبانه می ؛
 باخ ، باخه که ، باخان ۰۰۰ له رسته سازی دا پیوه ندی یان به وشه می دی به وه
 باس ده کری . به وینه له رسته کانی : باخی پاشا پر گولی جواوه ، جوانی
 باخه که پین سنوره ۰۰۰ نیشانی ددها ، وشه می (باخ) چ دهور تک دهینی له
 پیکه تانی تهو رسته ددها ، به تایه تیش پیوه ندی تیوان وشه کانی
 (باخی پاشا) ، (جوانی باخه که) روون دده کاتوه و پیوه ندی واتایی
 وشه کان له گه ل وشه کانی دهورو بهریان ساغ ده کاتوه . ته م لایه نه له
 وشه سازی جیاده کاتوه . بابه تی سره کی رسته سازی ، وه ک نیشانان دا
 بریتی به له رسته . وشه دوا ماکیتی و لیکو لینه وه له باره به وه له دوا
 هه نگاوی رسته دا دیت .

(۸) یو . س . ستیانووی ، بنه ماکانی زمانناسی گشتی ، موسکو ، ۱۹۷۵ ،
 ل ۱۴۶ .

وشه‌سازی و پرسته‌سازی یاریده‌ی هیتانه‌دی یه‌ك مه‌به‌ست دده‌ل ؛
 به‌وش دهرپرنی بیره به زمان . له بهر نهو هویه‌یه له زمانی کوردیدا
 ییلزینه‌وه لهو دوو به‌شه هاو‌بایه‌خه - گورانی وشه و ریزبوونی وشه -
 له پیوه‌ندی ته‌واو له تیوانی‌اندا هه‌یه ، وه‌ك یه‌ك گرنگو پیوستن .
 ده‌ستوره‌کانی ریزمان چینی هه‌ره به‌رنی وشه ده‌کرنه‌وه .
 به‌وینه ، ریکه‌وتنی ئاوه‌لئاو یان کردار چ لهو وشانه‌ی له زووموه له زماندا
 ههن و چ لهو وشه نونیانه‌ی تازه رۆنراون و چ لهو وشانه‌ی له دیالیکتی
 دی‌یه‌وه که‌وتوونه‌ته‌وه و چ لهو وشانه‌ی له زمانانی دی‌یه‌وه وه‌رگیراون .
 وه‌ك یه‌ك به‌ریلاون .

ریکه‌وتنی به‌جی هیتانی ئه‌رکیش به هه‌مان چۆره ، با وشه‌که مانای
 : بۆر به‌جۆرتشی هه‌ین . به‌وینه کرداری (ده‌روا) له‌گه‌ل کارادا ری‌ده‌که‌وتی ،
 به‌که‌رچی له حالاتی جیا‌وازدا واتای دی‌یش بگه‌یه‌نن . له‌ته‌ك کارایه‌کدا که
 له حالته‌ی کۆدا یی : منداله‌کان دهرۆن بۆ قوتابخانه ، ئوتومبیله‌کان دهرۆن
 بۆ هه‌ولتیر ، ئیشه‌کانمان دهرۆن . . . له‌گه‌ل کارای تاکدا : منداله‌که دهروا
 بۆ ماله‌وه ، ئوتومبیله‌که دهروا بۆ هه‌ولتیر ، ئیشه‌که‌مان دهروا . . .

بۆیه کاتی خاسیت و واتای پیکهاتنیکی ریزمانی ده‌ست‌نیشان ده‌کری
 پیوه‌سته ئه‌وه له‌بیر نه‌کری ، که ره‌نگه ئه‌وه واتایه ته‌نیا شتیکی زۆر گشتی
 یی ، هه‌له‌یه‌کی گه‌وره یی . . به‌په‌یچه‌وه‌ئه‌وه له‌سه‌ر بناغه‌ی واتای
 دیاری‌کراوی وشه و پرسته ، واتای ته‌واوی ریزمانی لیک‌ده‌دریته‌وه .
 له‌م حالته‌دا ریزمان له‌گه‌ل لیکسیک‌دا تیکه‌ل ده‌ی^(۹) .

له‌م پرووه‌وه پرۆفیسۆر ئا. م. پیشکو‌فسکی باش واتای حالته‌ی
 نیشان‌داوه ، که وتوویه : «له‌به‌ر ئه‌وه‌ی واتای حالات به‌شیوه‌ی‌یکی چر
 به‌نده به واتای مادی و رابه‌رایه‌تی وشه و وشه‌ی به‌ریوه‌براه‌وه ، بۆیه

(۹) ف. ئی. کۆدوخۆف ، سه‌ره‌تابیکی زمانناسی ، مۆسکو ، ۱۹۷۹ ، ل ۲۵۹

تۆزەر بىر لەۋە دەگاتەۋە ، لىرەدا چەند جۆر ھەبىن و واتاي مادى يەكلىك لە
ماكە پىتكەتۈۋە كان چەند جۆر دىيارى بىكرى و ھەندى جۆر بىزافى ئىو
ئاۋىتە يە بىكرى ، كە حالاتى جياۋاز سىزىان كىردۈۋە «(۱۰)» .

كەۋابوۋ نىشاندىكى خاسىيەتى ئىو جۆرە دىياردە رىزىمانى يانە ، ۋەك :
نارا و بەركار ، نىھاد و گوزارە ، ناو و ئاۋەلناو ... كە لە زماندا لەرادەى
بىن سنووردا دەبىنرىن و وشەى ھەمەجۆرىان گىرتۈۋەتە خۆ ، پىتۈستە باش
جىابىكرىتەۋە ، كە چى سەر بە كام دىياردەى رىزىمانى يە و كام وشە ، كام
پىتكەتۈن پىردە كاتەۋە .

لە وشە سىزىدا حالاتى رىزىمانى لە پلەى يە كەمدا دى . وشە لە رىۋى
پىتۈندى و اتاۋە ، دانە پىتكى ساكار نى يە ، كە تەنيا يەك واتاي ھەبىن ،
بەلكو چەند واتا پىتكى جىاۋازى ھەبە و ھاۋكارن : لەتەك واتاي سەرەكى
سەر بەخۆى وشە پىتكى دىيارى كراۋدا ، دەشى چەند واتا پىتكى تەۋاۋكەرى
دى ھەبىن ، كە تايەت نەبن بە تاكە وشە يە كەۋە ، بەلكو تايەت بن
بە كۆمە پىتكى گەۋرەى وشەۋە . (۹۱)

بۇ نىمۋە ، بۇ ژمارە پىتكى بىن سنوورى وشە واتاي كۆى تەۋاۋكەرى
ھەبە ، باخان ، شاران ، پىۋان ، دەرۋن ، دەرۋىسن ، دەفرۋىشن ...

(۱۰) ئا . م . پىشكۆڧىسكى ، رىستە سىزى رىۋىسى لەبەر رىۋناكىى زانستدا ،

چاپى ھەۋتەم ، مۆسكۆ ، ۱۹۵۶ ل ۲۹۱ - ۲۹۲ .

(۱۱) م . دۆكۋولېل ، كىشەى حالەتەكانى وشە سىزى ، كوفارى «كىشەى

زماناسى » ، ۶ ، مۆسكۆ ، ۱۹۶۷ ، ل ۷۳ .

وەك له نموونه كاندایا دیاره ، ئەم واتایە یز تاكه وشەینك نییە . بەلگە
 - برووی گەورە گەورە و شەیه . لەكەل تالە وشەیه ندا وەك واتایینی
 یرە کراو بو سەر و اتا سەرەکی یەكە حۆی دەنوینی . واتای سەرەکی
 - دانی : (باخ) - شوینی گول و درمخە ، (دەرۆن) - بزووتنەوه له
 شوینیكەوه بو شوینیکی دی یە . . . بەلام لەتەك ئەو واتا سەرەکی یە
 . وەر بەجۆرانەدا ، واتای تەواو کەریشیان هەیه ، ئەویش واتایینی
 گشتی یە بو سەرجه میان و بو ژمارەینکی یە شواماری دی وشە . ئەو واتا
 گشتی یەش ، واتای کۆیە . ئەو واتا سەرەکی یە له تەنیا وشەینکی
 یاری کراودا هەیه ، له زانستی زماندا (واتای لیتکیسیکی) یە دەوتری .
 واتای تەواو کەری گشتی یەش ، کە خاسیەتی کۆمەلە وشەینکی زۆرە ، بە
 واتای پێژمانی (ناوئراوه) (۱۲) .

تاییەتیتی واتای پێژمانی ئەوهیه ، کە بە کەرستەیی دیوی دەرەوهی
 زمان دەرەهەبیرتی (۱۳) . کەرستەیی ئەم حالەتە هەندێ پارچەیی وشەیه ،
 رەك : کۆتایی . ئەمەش بە ئاسانی لە بەراورد کردنی : باخ - باخان ،
 پروا - دەرۆن . . . دا دەبیرتی . ئەو کەرستە دەرەکی بانەیی واتای
 پێژمانی دەگەینن ، هەر و هەمان خاسیەتی کۆمەلە وشەیی زۆرن و بریتین له
 کەرستەیی پێژمانی . بو نموونه ، نیشانهی کۆی (ان،ن) تەنیا لەو وشانەدا
 بەدی ناکرین ، کە له سەرەوه خستمانه پیش چاو ، بەلگە له گەل دەستەو

(۱۲) ئا. ئی. گولانوف ، وشەسازی زمانی رووسی ئەمرۆ ، مۆسکو ،

۱۹۶۵ ، ل ۱۲ .

(۱۳) ئا. ئی. سامیرنیتسکی ، وشەسازی زمانی ئینگلیزی ، مۆسکو ،

۱۹۵۹ ، ل ۱۰۴ .

کۆمەڵی دىيشدا دەبیرن . بەوێنە ! پوژان . چوان . جاران . شیران . . .
 دەشۆن ، دەمرن . پادەمەن ، دەگرن . . . و سەدانى دى دا . بەو پەنە بۆ
 ھەموو دیاردەتیکى زمان ئەم جھۆرە کەرەستە دەرهکى بەى زمان ماکیتى
 پێوستە بۆ دەربیرنى واتای ریزمانى ، چونکە لەسەر بناغەى ئەو مانایانە
 مەبەست پێکدێنرێ و لە یەکیکەم دەگەینرێ بە یەکیکى دى .
 بۆیە واتای ریزمانى و کەرەستەى دەربیرنى ریزمانى پێوستەندى
 ھەمیشەى مان لە تیواندا ھەبە و لە زماندا بە جیا جیا نابن (۱۴) .

ئەم پێوستەى دى تیوان واتای ریزمانى و کەرەستەى ریزمانى لە
 زانستى زماندا بە (حالاتى ریزمانى) ناسراوە (۱۵) .

نوسوونەى حالاتى ریزمانى لە زمانى کوردیدا : ژمارە ، دۆخ ،
 ناسیاوی ، کات ، کەس . . . ن . وەك دواتر دەردەگەوێ ، ھەر یەك لەمانە
 خاوەنى واتای ریزمانى خۆى و کەرەستەى دەربیرنى ریزمانى خۆیەتى .

حالاتى ریزمانى بریتى بە لە یەکیکى واتای ریزمانى و کەرەستەى
 دەربیرنى ریزمانى ئەو واتایانە . ھەردووکیان ماکى پێوستە ھەر
 حالەتیکى ریزمانى پێکھاتى ریزمانى زمان .

لە لیکۆلینەمۆى حالاتى ریزمانى دا ، ھەندى لە نووسەرەن پرووى واتا
 رەچاو دەکەن . لەم بارەدا حالاتى ریزمانى دەشێ وا دیارى بکەن ، کە

(۱۴) ھەمان سەرچاوە ، ل ۱۰۶ .

(۱۵) ئا . س . جیکۆباقا ، سەرەتاییکى زمانناسى ، بەرگى یەكەم ، چاپى

کۆووم ، مۆسکۆ ، ۱۹۴۳ .

رک تایییتی زمان ، دهرپرینی مانای ریزمانی له گهرسهی ریزمانیی
 رمانهوه وهردهگیری . نووسهرانی دی له گهرستهی ریزمانی بهوه
 -- نواین . لهه یارهدا دهکریی حالاتی ریزمانی وهک یهکرتنی گهرسهی
 ریزمانی بو یاریدهی دهرپرینی واتاییکی ریزمانیی ناسراو تهماشابکریی .
 بهو پیری به که گهرستهی ریزمانی بو مه بهستی گه یاندنی واتایه ،
 خاسیهتی حالاتی ریزمانی له واتاکافیانهوه دست پین دهکات . پین
 رهچاوکردنی واتا ته نانهت ناتوانریی نهوه بچه سپینریی ، که خاوهنی
 گهرستهییکی ریزمانی ناسراوه (۱۶) . بو نمونه کوتایی (- ی) له وشهی
 (کچین) دا دهرپرینی دۆخی بانگهیشتنی (کچ) ، که ناوه : کچین وهره .
 پین تی گه یشتن له مانای وشه ، ناتوانریی بریار بدری ، که نهوه دهنگه ناسراوه
 گهرستهی ریزمانی به یان نا . بو نمونه ، هه مان دهنگی (ی) کوتایی ،
 که له وشهی وهک : ههرمین ، پین ، جین . . شدا ههیه ، کوتایی وشه نین و
 گهرستهی ریزمانی نین .

پتویسته نهوه له یاد نهکریی ، که له تیوان واتا و گهرستهی دهرپرینی
 نهوه واتایه دا پتوه ندیی ئالۆز ههیه . نهوه ته زۆر جار واتاییکی ریزمانی ،
 دهکریی به گهرستهی ریزمانی جیاواز دهرپریری . بو نمونه ، واتای
 کرداری تی بهر چون به یاریدهی پاشگری (- اندن) : (گه پان - گه پاندن ؛
 مردن - مراندن . . .) راده گه یه نری ، ههروه ها به
 گۆرینی کوتایی (بران - بردن ، پچران - پچرین . . .) یش سازده کریی . . .
 به پیچه وانه شهوه تاکه گهرستهییکی ریزمانی ، ده توانی واتای حالانی
 جیاواز بگه یه نین . بهوینه له (ئییوه هاتن) و (ئهوان هاتن) دا (ن) له
 یه که مدا واتای کهسی دووه می کو ده گه یه نین ، کهچی له دووه مدا واتای ،
 کهسی سییه م ده دات .

(۱۶) ئی . ئۆ . کۆستیتسکایا ، ئ . ئی . کارداشیففسکی ، ریزمانی فهره نسی ،
 چاپی ههوتهم ، مۆسکو ، ۱۹۷۳ ، ل ۶۲ - ۶۳ .

ھەرچەندە كەرەستەى رېزىمانى ، وەك شىيىكى ئاساسىي بە واتايتىكى
 ناسراوۋە بەندە ، بەلام لە ھەندىيى خالەتدا دەشى ئىھو واتايە
 رانەگەينىن . بۇ نموونە، ئاشكرايە كە كۆتايى (-ان) واتاي كۆ دەگەينىن:
 كچان ، كوران ، لاوان . . . بەلام وشەى وەك : مىران ، سەيران لەو
 واتايە بى بەرن ، چونكە چۆن دەتوانىن بلىين : (مىرانى سۆران جىي
 شانازىي كوردن . خەلك بەھاران دەچنە سەيران . .) بە ھەمان چەشن
 دەتوانىن بلىين : (مىران كورپىكى زىرەكە ، مىران ! ھەر
 ئىستە دەچم . سەيرانەگەمان خۆش بوو . . .) . وپراى ئىھو ھەر يەك
 كەرەستە ، بەتايەتى يەك كۆتايى ، يەكسەر دەتوانى چەند واتايتىكى
 رېزىمانى بگەينى و سەر بە چەند خالەتتىك بى . بە وئە (- م) - دەچم ،
 دەپۆم ، دەبەم . . . لە لايەكەوۋ دەيتتە ئىشاندەرى كەسى يەكەم و
 خالەتى كەس دەردەپرى . لە لايەتتىكى دى يەوۋە پراگەينى ئۆمارەى تاكەو
 پتوۋەندى بە خالەتى ئۆمارەوۋ ھەيە .

خالەتى رېزىمانى لە سىستەمى زماندا خاۋەنى پتوۋەندىي جۆر بەجۆرنو
 دەورى جياۋز دەينىن . خالەتى كەم و زۆرى گىشىتى ھەيە و ئىھو تە
 بەشىك لە سنورى بەشىكى دى دا ئەرك دەينىن ، ياخود ھەندىي خالەت
 نە لايەكەوۋ يەك دەگرنو لە لايىكى دى يەوۋە لە يەك جيا دەبنەوۋ .
 مەر يەك خالەت بەپىي پتوۋەندى بە خالەتى دى يەوۋە دەتوانى دەورى جياجيا
 بىنىچ . پتوۋەندىي خالەتى جياجيا بە ئىكسىكەوۋ وەك يەك نىن (۱۷) .

(۱۷) ف. ئا. ۋىكىنىستىف ، زمان و تىۋرىي زماناسى ، مۆسكۆ ، ۱۹۷۳ ،

حالاتی ریزمانی به پیتی پیوهندی به بینای زمانهوه له زمانانی
جیاوازدا وهك يهك نین . بۆ نمونه زمانی کوردی خاسیهتی حالتی
ناسیای و ناسیای هیه و ئەم حالتەش به یاریدهی نیشانهی
ناسیای و ناسیای دهرده پیرری ، کهچی له زمانی رۆوسیدا خاسیهتی
حالتی ناسیای و ناسیای نیه .

حالتی ریزمانی به پیتی میژوی پیشکەوتنی زمان دەشی گۆرانی
به سردا بیت ، به لام به شیودیتکی به کجار سمت و له سه رخۆ .
لهو بارهیهوه دهتوانین هه ندی نمونه بخهینه پیش چاو :

له دیالیکتی کرمانجی ژووورودا جنسه کانی ناو دستووریتکی
ریک و پیکیان ره چاو کردوو و له ریگهی نیشانهوه له به کتر جیا ده بنهوه .
له دۆخی تیاندا جنسی من نیشانهی (ئ) و مرده گری و جنسی تیریش
نیشانهی (ی) ی پیوه ده لکن . له به شه دیالیکتی موکری و هه ندی
ناوچهی سۆران و که میك له دور و پشتی سلیمانیدا ، هه رچه نده وهك
دیالیکتی کرمانجی ژوووروو ریک و پیک خۆیان نافوتین ، به لام تا راده ییک
دستووری خۆیان پاراستوووه . لهم به شه دیالیکتانهی خوارووشدا هه ر
نیشانهی (ئ) ده چته سه ر ناوی جنسی من و هه ر نیشانهی (ی) یش
ئیزافهی سه ر ناوی جنسی تیر ده یی . له زمانی ئەده بی و ناخاوتنی سلیمانی و
هه ندی ناوچهی تردا نیشانهی تیر و من (جگه له چه ند حاله تیکی زۆر
که م نه یی) نه ماوه (۱۸) .

(۱۸) بۆ زانستی زیاتر له م باره وه ، بروانه (ل ۱۶۷) ی به شی به که می به رگی
به که می ئەم کتیبه .

به پیچیده وانه شهوه وا پین ده چن حالتی کوی به یاریده می نیشانه می
(- ات) سازبوو (باخت ، خه یالات ، ئاغاوات ، دیهات ۰۰۰) ، ده پین له
دهوریکه وه په یدابوو پین و گه شه می سه ند پین ، که کورد ئاینی پیروزی
ئیسلامی وه گر تیبی .

که رهسته می ده ره کی ده بر پینی حالاتی ریزمانی له زمانانی جیاوازا
وهک په ک نین و جیاوازن . ئه مهش : گیرهک (ئافیکس) ، به به کتر
گورینه وه می دهنگ ، هیز (النبره) ، ته ریبی وشه ، ئاوازا ۰۰۰ ده گر تیه وه .
زمانی کوردی که رهسته می گیره کی زور تیدایه و ئاشکرا ده پینرئ
فورمی جور به جور می به یاریده می پیشگر و پاشگری ریزمانی
سازده پین (۱۹) . به وینه تاک و کو ، ناسیاوی و نه فاسیاوی ۰۰۰ به هوی
نیشانه می کوتابی (پاشگر) وه لیک جیا ده بنه وه (کوړ - کوړان ، شیر -
شیران ، برا - بریان ۰۰۰ کوړ - کوړه که - کوړتیک ، شیر - شیره که -
شیرتیک ، برا - براکه / برایه که ، برایتیک ۰۰۰) . کرداری رابوردووی نزیک
له رابوردووی به رده وام به هوی پیشگره وه له بهک جیا ده کرته وه ، وهک :
(چوو - ده چوو ، هات - ده هات ، فوست - ده فوست ۰۰۰) .

به به کتر گورینه زه می دهنگ ، که یاریده می ده بر پینی واتای ریزمانی
بدات به گیره کی ناوه کی ناسراوه . گیره کی ناوه کی ئه گه رچی له زمانی
کوردیدا که مه ، به لام له هه ندئ حاله تدا به رچاو ده که وئ ، ئه ویش
به زوری له به ران به ریه کتر وه ستانی کرداری تن نه پهر و تن به پردا ، وهک :

(۱۹) بق وه رگرتنی زانیاری ته واو ده رباره می دهوری پیشگر و پاشگر له زمانی
کوردیدا ، بروانه : د. ئه ویره حماتی حاجی مارف ، وشه رۆنان له زمانی
کوردیدا ، بهغدا ، ۱۹۷۷ .

أ - د : بران - بردن

کران - کردن

آ - ی : دران - درین

بران - برین

گوران - گورین

ه - ئی : گهران - گیران

... هتد .

هیز له زمانی کوردیدا ، که له شوینتیکهوه ده گوئزرتیهوه بو شوینتیکه دی ، جگه لهوهی دهیته هوی جیاوازی واتا ، ههروهها دهیته هوی راگه یاندنی حالتی پزیمانی جیاوازی - واته لهتهک دهوری دهنگسازیدا ، دهوری پزیمانیش دهینن . بو نسونه ، وشه (کوبونهوه) ، نهگر هیز لهسه برگی یهکه م دابنری ، نهوه دهیته کرداری رابوردوی کوی کهسی سیه م و مافای (اجتماعی) عه ره بی به دهستهوه دهات . خو بیت هیز بخرتیه سه ر دوا برگه ، نهوه دهیته چاوگ و مافای (الاجتماع) ی عه ره بی ده بهخشی (۲۰) .

کاتی تهرتیبی وشه واتای پزیمانی راده گه یه نی ، که دهوری وشه له پسته دا به هوی شوینی له تاو وشه کانی دی یهوه دیاری بکرتی و گوپینی تهرتیبی وشه کان نه رکی پزیمانی وشه کان بگوپتی . بو نسونه ، نهگر له دوو پسته ی : (۱ - من غازادم برد بو سهیران ، ۲ - غازاد منی برد بو سهیران) دا بهراورد له ئیوان وشه ی (من) و (غازاد) دا بکهین ، دهینین که له پسته ی یه گه مدا (من) له دۆخی راسته وخۆدایه و هیچ جیناوتکی

(۲۰) پروانه : د. نهویره حماتی حاجی مارف ، زمانی نوردی له بهر پۆشنایی فۆنه تیکدا ، بهغدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۷۳ .

لكاوى وەرئەگرتووە . ھەرچى (ئازاد) ە لە دۆخى تياندايە و جىئاوى
 لكاوى كەسى يەكەمى تاك - (م)ى چووئە سەر . بەلام لە پستەى
 دووئەدا ھۆى گۆرپنى تەرتىبى ئەو دوا-وشەيە - (من) و (ئازاد) - بووە
 بە ھۆى گۆرپنى ھالەتى رېزىمانىيان . لىرەدا بەپىچەوانەوہ (ئازاد) لەدۆخى
 راستەوخۆدايە و (من)ىش لە دۆخى تياندا . (من) جىئاوى لكاوى
 وەرگرتووە ، ئەك (ئازاد) .

ھەرئەوھا ئاوازىش دەتوانى وەسىلەى دەربېرىنى واتاى رېزىمانى
 يىت . بۆ نمونە : «شیرین گەرايەوہ» و «شیرین گەرايەوہ ؟» ،
 راگەياندننى ھەوائى گەرايەوہى شیرین و پرسیارکردنى گەرايەوہى شیرین
 يىتکەوہ بەيەك رېژەى کردار دەردەبېرى ، كە ئەویش «گەرايەوہ» يە .
 ئەگەر گیرەك و بەيەكتر گۆرپنەوہى دەنگك و ھیزی وشە و ئاواز
 تەنيا وەك وەسىلەى دەربېرىنى ھالەتى رېزىمانى خۆيان بنووتنن و واتاى
 نەپەتەى وشە ئەگۆرن ، ئەوہ ئەم وەسىلانە ، كە شىئەى جىئاوازی وشە
 سازدەكەن بە (قالبى وشە) ئاودەبېرىن . قالبى وشە لە خزمەتى دەربېرىنى
 ھالەتى رېزىمانىى جۆرەجۆردايە و جىئاوازی ھەر يەككىيان لەوى دى ،
 لەوہدايە كە بە كام ھالەت دەرپرراوہ و وەك باوہ بەپىتى ھالەتەكەى
 ئاوتراوہ (۲۱) . بەوتنە ئاوتورمى تاك و كۆ - (ژن - ژنان) و ئاسياوى و
 نەئاسياوى - (ژنەكە - ژنيك) ھەيە . کردار خواھنى فۆرمى كەس -
 (دەچم ، دەجىت) و كات - (دەچم - چووم) و رېژە - (دەچم - بچم) ،
 بچووئە واتاى لىكسىكى وشە لە فۆرمى جىئاوازیدا وەك خۆى
 دەمىنئەوہ و ناگۆرپى . ھەموو فۆرمەكانى (ژن) ھەر يەك واتا دەگەيەن .
 گشت فۆرمەكانى کردارى (دەچم) - بەك روودان . ھەر فۆرمىكى وشە ،
 ھەر وەك ھالەتى رېزىمانى ، خواھنى واتا و دەربېرىنى دەرەكەين .

(۲۱) ن . س . بۆسپىتۆف ، بۆھندى نىوان ھالەتى رېزىمانى و بەشەكانسى
 ئاخاوتن ، كىتەبى «كىشەى پىكھانى رېزىمانى» ، مۆسكۆ ، ۱۹۵۵ ،
 . ۱۷۴ ل

یەکنی لە ئەرکه کانی وشەسازی ، ئەویە که لە پیکهاتی ریزمانی وشە دەکوئیتەوه وهک واتای ماکی ئاخواوتن ، که یاریدهی واتای مەفهووم دەدا ، لە پرووی واتاوه دانەپیککی ساده نییە ، بەلکو بەپێچهوانهوه وهک لە لیکدانەوهی حالاتی ریزمانیدا دەرکهوت ، گەلج جار چەند واتایکی ریزمانی هەیه . لە پرووی ئەم پێوهندی یهوه ، گەلج وشە دابەش دەبن بەسەر پارچەیی واتاردا ، که هەر یهکیکیان واتایکی تایبەتی هەلدهگری (۲۲) . بۆ نموونه ، لە وشەیی (کارگهکان) دا پارچەیی (کار) واتای ، ئیش و فرمان دەدات ، پارچەیی (- گه) شوێن و جێگه نیشان دەدا ، پارچەیی (- هکه) ناسیاوی دەردهبری ، پارچەیی (- ان) یش کو راده گەیهنی . لە وشەیی (کاداتیک) دا پارچەیی (کا) لاسکی وشکهوه بووی گەنم و جو و شتی دی دەدات ، پارچەیی (- دان) شوێن و جێگه نیشان دەدا ، پارچەیی (- یک) نەناسیاوی و تاکایەتی راده گەیهنی لە وشەیی (داکوئەوه) دا پارچەیی (دا -) بزووئەوهی بەره و خوار نیشان دەدات ، پارچەیی (کوئان) واتای لیدان لە شتیکی راده گەیهنی ، (- هوه) دووبارەبوونەوهی روودان دەردهبری . لە وشەیی (وهر گێررا) دا پارچەیی (وهر -) واتای هەلگێرانهوه دەدات ، پارچەیی (گێر) که رهگی (گێران) مائای هیتان و بردن ده گەیهنی ، پارچەیی (- ر) کارا بزرتی دەردهبری ، پارچەیی (- ا) کاتی رابوردوو ده گەیهنی . . . ئەم پارچانەیی وشە ، که وا هەلگری واتای لیکسیکی و ریزمانین ، پێیان دەوتری (مۆرفیتیم) . مؤرفیتیش وهک وشە ، لە سەرئیکهوه خواوهنی واتایه و لە سەرئیککی دی یهوه دهنگ و بریتی یه له بچووکترین دانەیی واتاداری زمان .

(۲۲) ل. بلومفیلد ، زمان (تەرجومەیی رووسی) ، مۆسکو ، ۱۹۶۸ ، ل ۷۳

بچووگترین دانه ، که له پرۆتسیسی له یه کترگه یشتندا به کاردینری ، برینتی به له وشه . وشه دهشی هه ندی جار له لایهن ناخیوه ره وه سه ره بخۆ و ته نیا به کاربهینری . ئەمەش له باریکدا ده بێ، که رسته له وشه یێک یێک بێ : (ئینواری ، له سه رخۆ ۰۰۰) یاخود کاتی رسته که به ته واوی نهوتری ، به وینه له وهلامی پرسیاردا : (کهی ئیوه هاتن ؟ - دوینتی ، کیتان له گه له بوو ؟ - نازاد) . مۆرفیم له ناخاوتندا به جیا به کارنایهت و ته نیا له وشه دا دهینری و وشهش دابهش ده بێ به سه ر مۆرفیمدا .

بارودۆخی سه ره کبی دابهش کردنی وشه به سه ر مۆرفیمدا ، ئەوه یه زنجیره وشه خاوه نی یه کیتی پیکهاته ، که وا له یه کگرتی هه مه جۆردا گه لێ جار هه مان واتای لیکسیکی و رێزمانی به رچاوده که وی . بۆ نمونه ، له وشه ی (کچۆله) دا جیا کردنه وه ی مۆرفیمی (کچ) و (-ۆله) بارودۆخی وشه کانی (کچانه ، کچیتی ، کچانی ، کچیتی ۰۰۰) یاده گه یه نی ، که پارچه ی (کچ) یان تێدایه و له سه ریککی دیشه وه ، له وشه کانی (نه مۆله ، شرۆله ۰۰۰) دا پارچه ی (-ۆله) ده بینری .

هه ر پارچه یێکی وشه ی (هه لگه راندنه وه) : (هه ل -) ، (گه ر) ، (- ان) ، (- اندن) ، (- موه) له چه ندین وشه ی دی دا به دی ده کړی :
 هه ل - گه ر - گه ر - ان - ان - اندن - موه
 هه ل - گه ر - ان - گه ر - ان - شکه - ان - نو - اندن - چوون - موه
 هه ل - چوون - موه - گه ر - ان - ترس - ان - شکه - ان - اندن - هاتن - موه
 هه ل - واسین - لێ - گه ر - ان - هین - ان - در - ان - اندن - بردن - موه

به و بێ به وشه کانی زمان که رهسته ی دابهش کردنی وشه یه به سه ر مۆرفیمدا . بوونی وشه یه کی زۆری گرووبی جۆره جۆر له سه ریکه وه

یاریده‌ی ئاخیمور دهدات وشه‌کانی زمان به‌سەر مۆرفیتیدا دابه‌ش‌بکا و له
سه‌ریکی دی‌شهووه به‌ریگی ئهو گرووپانه‌دا وشه‌ی نوێ
دروست‌بکا (۲۳) .

* * *

له به‌رفامه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی زماندا شیتوازی به‌راوردکاری ده‌وریکی
گه‌وره‌ ده‌یینی . ده‌توانی به‌راوردکردن بۆ هینانه‌دی دوو مه‌به‌ستی
جیاواز بخرته‌ کار : بۆ دۆزینه‌وه‌ی یاسای گشتی یان ده‌ست‌خستی
به‌لگه‌ی میژوویی . زمانه‌وان پتویستی به‌ به‌لگه‌ی میژوویه‌ تا پرووتسر
میژووی پیشکه‌وتنی زمان یان خیزانی زمانی له‌به‌رچاوپن . پتویستی
لیکۆلینه‌وه‌ی میژووی پیشکه‌وتنی زمان ، ئهو هه‌لوسته به‌ناوبانگه‌ی ف .
ئینگلس دیاری ده‌کا ، که‌وتوویه : « که‌ره‌سته و قالبی زمانی زگماک‌ته‌نیا
به‌ ئاگاداری و وردبوونه‌وه له‌ په‌یدا‌بوونی و پیشکه‌وتنی له‌سه‌رخۆی پله‌ به
پله‌ی ، روون و ئاشکرا ده‌بن . ده‌ئا‌ه‌گه‌ر گرنگی به‌وه‌ نه‌دری ، ئه‌وه
ناتوانی قالبه‌ مرده‌کانی ئهو زمانه و زمانه‌ مردوو و زیندوو‌ه‌کانی
هاوره‌گزی بزانی » (۲۴) .

له به‌راوردکردنی زماندا به‌ ئاسانی هه‌ست به‌ ویکچوون ده‌کری .
کوردیک‌ ئه‌گه‌ر ته‌نیا هه‌ر زمانه‌که‌ی خۆشی بزانی ، بن‌گه‌روگرفت تی‌ده‌گا ،
که‌ (چه‌هاری) فارسی ناوه‌راست و (چه‌اری) فارسی نوێ و (چار)ی
بلووجی ، واتای (چواری) کوردی ده‌گه‌یه‌نی . به‌لام به‌رانبه‌ر
یه‌کتر راگرتنی زمانانی دوور له‌یه‌ک یان کۆن و نوێ و روون و ئاشکرا

(۲۳) سه‌رچاوه‌ی ناوبراو ، ئا . ن . گۆزدییتف ، زمانی ئه‌ده‌بیه‌ی رووسی
ئه‌مرۆ ، ل ۱۱۸ .

(۲۴) ف . ئینگلس ، کاره‌ مۆکراوه‌کانی ، چاپی دووهم ، به‌رمی بیستم ،
مۆسکو ، ۱۹۶۱ ، ل ۲۳۳ .

دهرناگهوتی . ئەگەر لە دوو زمانی لەیەگتر دوورەوه هەندێ وشە وەك یەك
 پین ، ئەو ئەو جۆرە ویکچوونە بۆ لیکۆلینەوه بایەخی نێرە .
 ویکچوونی پێکەوت و چەند شتیکی لایەلا ناچنە ئێو کاری واقعی و
 زانستیەوه . لەبەر ئەوەی هەر بەلگە و راستی یێکی زمان سەر بە
 سەرپاکی زمانە، بۆیە دەبێ لەباری دەنگسازی و وشەسازی و پرستەسازی و
 واتاناسیەوه سیستەمی زمانیک لەگەڵ سیستەمی زمانیکی دی دا بەرانبەر
 یەك پابگیرین ، بەو مەبەستە ی نشان بەدری ، کە ئەو زمانانە ی
 بەراوردکراون ، خزمایەتی لە ئیواناندا هەیه یان نا و ئەگەر هەیه ،
 بزانی رادە ی خزمایەتی بە کە چەندە .

گەلی جاریش ویکچوون دەیینی ، کە راست نێرە بەوە دا بنری ،
 گوایا زمانیک لە زمانیکی دی بەوێ وەرگریب ، بەلکو راستی ئەوێه ،
 سروشتی پێوەندی بەردەوامی ئێو زمانانی خیزاتیك ئەمە ی سازکردووه .
 گرووی زمانانی هاوڕەگەز ، بەو کۆمەلە زمانە دەو نری ، کە لە ئیواناندا
 ویکچوونی سروشتی لە پیکهانی دەنگ و واتای پەگی وشە و گیرەك
 (ئافیکس) دا دەردەکەوتی . روونکردنەوه و دیاری کردنی ئەو ویکچوونە
 سروشتیە ی لە ئیوان زمانانی هاوڕەگەزدا هەیه ، ئەرکی لیکۆلینەوه ی
 بەراوردی میژووی بە (۲۰) .

جیگە ی دیار لە لیکۆلینەوه ی بەراوردی میژووی دا دەگەرێتەوه بۆ
 شێوازی بەراورده میژوویە کە . ئەو شێوازهش کە وەك سیستەمی
 تۆژینەوه ی زانستی دیاری دەکری ، لە ئیدوانی زمانانی خیزاتیكدا

(۲۰) ف . م . بیری زین ، ب . ن . مۆلۆفین ، زمانناسی گشتی ، مۆسکو ،
 ۱۹۷۹ ، ل ۲۹۷ .

به گاردینری بو بیت بدانی وینهی میزوری کونی نهو زمانانه به مه بهستی
 والا کردنه وون سروشت و پیشکوه تیان . نه مهش دهین لهو زمانه وه
 دهست پین بکات ، که بنمای نهو زمانه یه و نهو خیزانه ی لی که و توره توه .
 شیوازی بهراوردی میزوی له سر بناغهی ژماره بیک خواست و
 پیوستی رۆده نری ، تا نه نجامی باش و ده دست بهینری :

۱ - له بهراورد کردنی وشه و قالبی وشه له زمانانی خیزانیکدا پتر
 گرنگی به قالبی کون و دیرین ده درئ . زمان بریتی به له یه کیتی ییکی بهشی
 کون و بهشی نوئ ، که له کاتی جیا وازدا پهیدا بوون . له ره گی
 ئاوه لکرداری (ئیره) ی کوردیدا ، پاشماوه ی کونی وشه ی (ئره) ئاویستا و
 (ئیره) ی فارسی ناوه راست دهینری . یا خود (همیشه ، هه موو ده م) ی
 کوردی و (همه) ی ئاویستا ...

۲ - وردبوونه وه ی تهواو له یاساکانی دهنگسازي ، به تایه تی لهو
 پرووه وه ، که له دۆخیکی دیاری کراودا دهنگیک تیدا دهچیت ، یان ده گۆرری
 به دهنگیکی دی . بو نمونه «ههفتات ، ههشتات/ههشتات» ی زمانی
 فارسی ناوه راست له زمانی فارسی نوئ و زمانی بلووجیدا (ت) ه که بووه
 به (د) - «هفتا ، ههشتا» و له زمانی کوردیشدا (ت) تیدا چوووه و (ا)
 ماوه توه وشه کان بوون به «هفتا ، ههشتا» .

۳ - ویکچوونی هه ندئ حالاتی ریزمانی زمانی کوردی له گه
 زمانانی هاو خیزانی دا شیککی ریکهوت نی به . بو نمونه ، له ئاویستادا
 ناوی تیری به (ه) کۆتایی هاتوو ، بهرانهر به ناوی مینی به (ا) کۆتایی
 هاتوو دهووستا . هه و ته وشه ی «ئه سپه» - (ئه سپ) جنسی تیره و
 بهرانهری «ئه سپا» - (ماین) هه یه ، که جنسی مینه . وا پین دهچن

(ا)ی نیشانهی جنسی مئی حالتی نیزافی دیالیکتی ژوورووی گوردی
 لهو (ا)یهی نیشانهی جنسی مئی بهی حالتی ناسانی ناویستاوه مایتهوه ،
 که له سهروهه په نجهمان بۆ پراکیشاوه .

۴ - له مهسهلهی وشه پرفاندا ویکچوونی گهلی پیشگر و پاشگر
 بهلگهی هاوپره گهزیتین . بۆ نموونه پاشگری (- دان ، - کهر ۰۰۰) به
 ههمان شیوه له فارسی ناوه پاستدا دهیبری ۰۰۰ پاشگری (- وان/هوان،
 - گا/گه ۰۰۰) ی کوردی له فارسی ناوه پاستدا له شیوهی نزیکی
 (پان ، گاس ۰۰۰) دا ههیه .

••• هتد •

ماوهیه که ههندی له نووسهرانی پێزمانی کوردی تا راده پیک بایهخ
 بهو جۆره بهراوردکاری به میژووویانه و ههندی شیوازی دی دهدهن ، بهلام
 نهوهی که تا ئیستا ئاوری لینه دراوه تهوه، یاخود کهم لای لینه کراوه تهوه، دوو
 مهیدانی رسته سازی و واتای کونی وشه له شیوازی بهراوردکاری
 میژوویدا . له راستیشدا کیشهی بهراوردکاری نهو دوو بواره ،
 نه گهرچی کارتیکی به کجار گرانه ، بهلام له مهیدانی بهراوردکاری دا ، باسی
 گرنگ و سهره کین .

له کۆتاییدا په نجه بۆ نهوه راده کیشین ، که ئاه مایه تهواو نیشانی پیکاهوه،
 که وترویه : «بهراورد تاکه وه سیلهی رتی خۆشکهری تۆژه ره بۆ
 بینا کردنی میژوووی زمان» (۲۶) . منیش له بهر پووناکی نهو بیره ورده دا
 لهم بهر هه مه دا ، به پیتی توانست ههندی بهراوردی میژوویم کردووه و
 نه گهر که لکتیکی بیج ، خۆم به بهخته وه ره ده زمانم .

••• نهو په رحمانی حاجی ماری

(۲۶) ئاه مایه ، شیوازی بهراوردکاری له زمانناسی میژوویدا ، مۆسکو ،

• ۱۹۵۴ ، ل ۱۸ .

مطالعہ

گورته هه لسه نگانديگي ئەو کارانەي لە مەيدانی لیکۆلینەوهی « ژماره » دا کراون

مامۆستا سەید صدقی کابان لە کتیی «مختصر صرف و نحوی کوردی» دا (ژماره) ی لە گەڵ بەشە ئاخواوتنی (ناو) دا باس کردوووە و بە چۆرتیک لە جۆره کانی ناوی لە قەلەم داوه (١).

لەم بەرەمه دا چوار جۆر ژماره جیا کراوتەوه : « ١ - ژماره ی ئەصلي ، ٢ - ژماره ی روتەبی ، ٣ - ژماره ی تەوزیمی ، ٤ - ژماره ی کەسری » (ل ١٢) .

لە باسی ژماره ی بنجی دا ، که ئەو «ژماره ی ئەصلي» پین وتوووە ، تەنیا ناوی چەند ژماره ییکی نووسیوه و ئەوه ی وتوووە ، که لە (بەک) هوه تا (ده) - (بەکان) ، لە (ده) هوه تا (سەد) - (دهیان) ، لە (سەد) هوه تا (هەزار) (سەدان) ، لە (هەزار) هوه تا (میلیۆن) - (هەزاران) یان پین ده لاین (ل ١٣) . . . ئیتر هیچ تاییه کتیی به کێ دی باس نه کردوووە ، واته - نه له رووی رۆژانیا نه وه نه له رووی به کارهێنایان هوه ، نه له رووی پهیدا بوونیا نه وه . . . نه داوه (٢) .
دەرباره ی ژماره ی پله بی ، که ئەو به «ژماره ی روتەبی» ناوی بردوووە ، هەر ئەوه نده ی باس کردوووە . که به خسته سه ری (م) ، (هـ مین) بۆ سه ر ژماره ی بنجی پین ک ده ی (ل ١٣) .

(١) سەید صدقی ، مختصر صرف و نحوی کوردی ، بهغدا ، ١٩٢٨ ، ل ١٢ - ١٣ .

(٢) دواتر ئەو کیشانه روون ده که ی نه وه .

باسی ژماره‌ی گهرتی - واته (ژماره‌ی گهرتی) یش بریتی به نه
پیناسه‌یتی کورت و چوار نمونه .

وشه‌کانی وهك «یهك‌یهك ، دوودوو ، چوارچوار ۰۰۰» ، كه مامۆستا
سه‌ئید صدقی و زوربه‌ی نووسه‌رانی ریزمانی كوردی به ژماره‌ی دابه‌ش
- «ژماره‌ی ته‌وزیمی» دایاناره جیی سه‌رنج و ده‌مه‌ته‌قی به ، چونكه
ئه‌گهرچی ئه‌و جۆره وشانه له دوویات‌كردنه‌وه‌ی ژماره‌ی بنجی پیتك‌دین ،
به‌لام له ئه‌نجامدا ده‌بنه ئاوه‌لكردار و راست نی به ژماره‌ی دابنرین .

له كتیبی «ده‌ستووری زمانی كوردی» دا ، مامۆستا توفیق وه‌هبی
به‌شه ئاخاوتنی ژماره‌ی به جۆریكی ئاوه‌لناو داناوه و له‌ئێر سه‌رباسی
«سیفه‌تی ژماره‌ی» دا لێی كۆلیوه‌ته‌وه (۳) .

نووسه‌ری ئه‌م كتیبه له سه‌ره‌تا دا ژماره‌ی به‌سه‌ر دوو جۆردا
دابه‌ش كردوو و ته‌وویه : «سیفه‌تی ژماره‌ی دوو چه‌شنی هه‌یه :

۱ - سیفه‌تی ژماره‌ی سه‌لی ، ۲ - سیفه‌تی ژماره‌ی روته‌بی» (ل ۷۴) ،
كه‌چی كه له باسی ژماره‌ی بنجی و ژماره‌ی پله‌یی بووه‌ته‌وه له لاپه‌ره
(۷۶) دا به‌ناوی «ژماره‌ی كه‌سری» به‌وه له ژماره‌ی كه‌رتی دواوه . به‌م
پێیه له‌م به‌ره‌مه‌دا سه‌ن جۆر ژماره : (۱ - بنجی ، ۲ - پله‌یی
۳ - كه‌رتی) باس كراوه . دیاره نه‌یینی باسیك به‌ناوی (ژماره‌ی
ته‌وزیمی) به‌وه ، ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی مامۆستا وه‌هبی ده‌ركی به‌وه كردین ،
كه وشه‌کانی (یهك‌یهك ، دوودوو ، سه‌ن سه‌ن ۰۰۰) ژماره‌ی نه‌ین :

(۳) توفیق وه‌هبی ، ده‌ستووری زمانی كوردی ، جزی به‌كه‌م ، به‌غدا ،
۱۹۲۹ ، ل ۷۴ - ۷۷ .

باسی ژماره‌ی بنجی ، که ئەو «سێفەتی ژماره‌ی ئەسلی» ی پێتووه ،
 به پێناسە بەک دەست پێ کردووه و بەک دوو نمونە ی بۆ هێناوە تەو . له
 باسی تایبەتی بەکانیشدا تەنیا له دوو خال داواوه و ئەویش به چەند دێرێک .
 دوو خالە کهش ئەمانەن :

ا - هاتنی له پێش ناوهوه و مانهوهی ناوه که له شتیوهی تاکدا .
 ب - ئەگەر ناوه که به ناو تهواو کرابێ ژماره‌ی هەر کامیکیان
 گەرەك بێ سێفەتی ژماره‌ی ئەسلی ئەخریته پێش ئەوناوهوه» (ل ۷۴ - ۷۵) .
 لەمە زیاتر هیچی دی باس نەکردووه ، لەگەڵ ئەوهدا که ژماره‌ی بنجی
 لەگەڵ پوووه سەرنجی تۆژەر پراده کیشی و بواری
 باس کردنی بەکچار فراوانه .

نوسه‌ری کتیی «دەستووری زمانی کوردی» له باسی ژماره‌ی
 پله‌یی دا ، ئەوهی یادداشت کردووه ، که ئەگەر ژماره‌ی بنجی کۆتایی به
 دەنگی (ۆ ، ئ) بێت ، ئەوه (ی) بەک له تیوان ژماره بنجی به که و نیشانه کهدا
 به‌یدا دەبێ . . . راسته ئەو (ی - ۷) نیمچه بزۆینه یاریده‌ی پێوه لکانی
 نیشانه‌ی (- م ، - مین) دەدا به ژماره‌ی کۆتایی هاتوو به دەنگی
 (ۆ ، ئ) بهوه ، به‌لام پێوسته ئەو راستی بهش له‌بیر نه‌که‌ین ، که
 (ی - ۷) نیمچه بزۆین به هه‌مان شتیوه له‌گەڵ ئەو ژمارانه‌شدا به‌یدا دەبێ ،
 که کۆتاییان به‌ده‌نگی (ا ، و ، ی) دیت . . . وێرای ئەوه ، ئەوه‌شی
 باس نەکردووه ، که ئەگەر ژماره بنجی به که کۆتایی به دەنگی (وو) بێت ،
 نیمچه بزۆینی (و - ۷) یاریده‌ده‌دا .

مامۆستا وه‌ه‌بی له باسی ژماره‌ی که‌رتی دا باش بۆ ئەوه چوووه ، که
 وشه‌کانی (سێ به‌ک ، چوار به‌ک . . .) وشه‌ی لێک‌دراون و ئەم جۆره
 (پێکهاتنه‌ش تەنیا له‌و ژمارانه‌دا رەنگ‌ک‌ده‌داته‌وه ، که ژماره‌ی دووه‌میان

زیهك) یت ۰۰۰ بەلام ئەگەر ژمارەى دووم ژمارەى (یهك) نهیت ، ئەو
 ژمارە كەرتى یەكە وهك وشەیهكى لیکدراو پەیداناين (ل ۷۶) ۰۰۰
 بەلام ئەو بچى سەرنجە ، كه وشەى «نیو» ى بە ژمارەى بنجى داناو و
 وشەى «نیو» یش بە ژمارەى كەرتى (ل ۷۷) ۰ وهك دەزافین «نیو» و
 «نیو» هەردووکیان لە دوو بەش بەشیک رادهگەینن ۰ بۆ نوونه چۆن
 دەشین بوترى «منداله كه نیو سیتی خوارد» ، بە هەمان چەشن دەلوئ
 بوترى «منداله كه نیو سیتی خوارد» ۰۰۰ جا باس ئەو نی یە
 «نیو» ژمارەى بنجى یت و «نیو» یش كەرتى ، بەلكو باس ئەو یە «نیو»
 نى (مطلق ، تجرید) رادهگەینن و «نیو» یش (مجسم ، محدود) ۰

مامۆستا قوورى عەلى ئەمین لەو كێبەیدا كه بە ناوی «رێزمانى
 كوردی» یەو بەلاوى كردوو ئەو (۴) ، لە سەرتكەو پەیرهوى مامۆستا
 توفیق وەبى كردوو و وهك ئەو ژمارەى بە جۆرتكى ئاوەلناو داناو ۰
 لە سەرتكى دى یەو لە دابەش كردنى دا بە رینگەى مامۆستا سعید صدقى دا
 رۆشتوو و وهك ئەو چوار جۆرى (۱ - ژمارەى ریشەیی ،
 ۲ - ژمارى تەرتیبى ، ۳ - ژمارە تەوزیمی ، ۴ - ژمارەى كەسرى)

دیاری كردوو chalakmuhamad@gmail.com

نووسەرى كێبى «دەستوورى زمانى كوردی» و نووسەرى كێبى
 «رێزمانى كوردی» بەپێى پەیرهوى كردنى نووسەرانى رێزمانى ئینگلیزى
 ژمارەیان بە ئاوەلناو داناو ۰ راستە لە زمانى ئینگلیزیدا لە یەكەم سەرنجدا
 رەنگە وا یتە پێشچاوە ، كه هاتنى ژمارە لە گەل ئاودا وهك «two boys -
 دوو كور» جیاوازی لە گەل هاتنى ئاوەلناو لە گەل ئاودا «little boys -
 كورى بچووك» نەین ۰۰۰ بەلام ئەگەر قوول لەو مەسەلەیه وردبینهو

(۴) قوورى عەلى ئەمین ، رێزمانى كوردی ، سلیمانى ، ۱۹۶۰ ، ل ۱۲۳ -

به ئاسانی ههست بهوه دهکهین ، که له تیوان ژماره و ئاوه‌لناودا جیاوازی زۆره . ئه‌و جیاوازی‌یه‌ش به روونی له پتوه‌ندی واتای پارچه‌کانی ژماره‌ی پیکه‌وه‌به‌ستراو و پتوه‌ندی واتای پارچه‌کانی ئاوه‌لناوی پیکه‌وه‌به‌ستراودا ده‌رده‌که‌وی .

وه‌ك ئاشکرایه ، بو پیکه‌تانی ئه‌و جوهره ژمارانه ، دوو ریگه‌ی (کوکرده‌وه) و (لیکدان) باون . به‌لام هه‌رچی پتوه‌ندی واتای پارچه‌کانی ئاوه‌لناوی پیکه‌وه‌به‌ستراوه ، له‌سه‌ر بناغه‌ی ئه‌و دوو ریگه‌یه‌ سازناکریت . به‌وتنه‌ که ده‌وتری (شینی کال) هیچ ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نی ، که له (شین + کال) یاخود (شین × کال) پیکه‌اتبین ... جا بری له نووسه‌رانی ریزمانی ئینگلیزی راست نین ، که ژماره‌یان خستووته‌ تیو به‌شه‌ ئاخاوتی ئاوه‌لناوه‌وه . هه‌رچی هه‌ندی نووسه‌ری ریزمانی کوردی‌یشه ، که لاسایی زمانی ئینگلیزی‌یان کردووته‌وه ، ئه‌گه‌ر گوئی نه‌ده‌ینه‌ ده‌رک نه‌کردنیان به‌و جیاوازیانه‌ی له زمانی ئینگلیزی و زۆر زمانی دی‌دا له تیوان ژماره‌و ئاوه‌لناودا هه‌یه ، که به‌شیکیمان له‌ سه‌روه‌وه‌ باس‌کرد ، خو ده‌بوو هه‌ست به‌وه‌ بکه‌ن ، که له‌ رسته‌ی کوردیدا ئاوه‌لناو به‌دوا ناودا دیت : (ژنی جوان) ... به‌لام هه‌رچی ژماره‌یه‌ ده‌که‌ویته‌ پیش ئاو : (چار ژن) ... له‌و رووه‌شه‌وه ، که مامۆستا نووری عه‌لی ئەمین ، وه‌ك مامۆستا سه‌ید صدقی ژماره‌ی که‌رتی (ئه‌وان واته‌نی - ژماره‌ی ته‌وزیمی) به‌ جوړتیک له‌ ژماره‌ داناوه ، ئه‌وه‌ دوویات ناکه‌ینه‌وه ، که له‌ باسی کتیی «مختصر صرف و نحوی کوردی» دا وتوو‌مانه ، به‌لکو ته‌نیا ئه‌و رسته‌یه‌ ده‌خه‌ینه‌ پیش چاو - «گوێزه‌کانم پینج‌پینج ژمارد» (ل ۱۳۶) ، که مامۆستا نووری عه‌لی ئەمین کردوو‌یه‌تی‌یه‌ به‌لگه‌ پتویست ناکا ئه‌وه‌ ئیسپات‌بکه‌ین که «پینج‌پینج» وه‌سفی کرداری «ژمارد» ده‌کا چونکه‌ نووسه‌ر خۆی

دەلخ : « پىنج پىنج ژمارەى تەوزىمى يە دەسنى كىردارى (ژمارد) ئەكا »
(ل ۱۳۷) و دواترىش لە بەشى گاوە لكرداردا ئەومى دىبارى كىردوو ، كە
نەركى يەكەمى گاوە لكردار ، ئەومى دەسنى كىردار بكا (ل ۱۸۶) .

نوسەر لەزىر سەرناوى «ژمارەى رىشەمى» دا لە ژمارەى بنجى
دواوە و باشەكەمى بە پىتاسە يەك دامەزراندوو ، كە دەلخ : « ئەو
ژمارە يە ، كە كەرتى تىانى يە ، وەك (يەك ، هەشت ، پەنجا ، دوو) » (ل ۱۳۳)
... ناتەواوى ھەرە دىبارى ئەو پىتاسە يە لەو دايە ، كە مامۆستا نوورى
واى داناوە ژمارەى بنجى كەرتى تىدا نى يە ، كەچى تەقائەت بە سەرنجى
سەرىتى لە ژمارە بنجى بەكافى زمانى كوردى ، ئەو دىتە بەرچاوە ، كە
زور بەى زۆرى ئەو ژمارانە بەلای كەمەو دوو كەرتيان تىدا يە ... ئەو تە
جگە لە (ژمارەى سادە) ، ھەر وەھا (ژمارەى دارپۆژراو) و (ژمارەى
ئىكدراو) و (ژمارەى پىكەو بەستراو) يش ھە يە . بەو تە ژمارەى وەك
(حەفتا ، ھەشتا ...) دارپۆژراون و لە مۆرفىتىكى رىشەمى و مۆرفىتىكى
وشە دارپۆژ سازبوون - بە واتا يىكى دى وشە يەكى سادە (حەفت ، ھەشت) و
باشگرى (- ۱) پىكەتوون . ھەرچى (- ۱) شە (- ات) ي گىرانى يە و لە
كوردىدا (ت) تىدا چوو . ژمارەى وەك (بازدە ، دوازدە ... چواردە .
تۆزدە) ... (دووسەد ... چوارسەد ... تۆسەد) يش ، كە ئىكدراون و لە
دوو وشەى سادە ، با بلىن لە دوو مۆرفىتم پىكەتوون ، دوو جۆرن : ۱ -
بەشىكىان ، وەك (بازدە ... تۆزدە) گۆرانى فۆنە تىكىيان بەسەردا ھاتوو
۲ - بەشەكەى دىيان ، وەك (دووسەد ... تۆسەد) ھىچ گۆرانتىكى
فۆنە تىكىيان بەسەردا ھاتوو . ژمارەى پىكەو بەستراو يش ، وەك
(سەدو چوار ، سەد و يىست و ھەوت ...) لە يەك كەوتنى چەند ژمارە يەك
پىكەتەن و بە يارىمەى (و) ي پتوئەندى پىكەو دە بەسترن .

دوا به دواى ئهو پيتناسه يه ، باسى چهند تا يبه تيتى به كى كه مى ژماره ي
جى كردووه و ئتجا له رووى روژانه وه لىي دواوه و ده لىي :

«ژماره ي ريشه يى دوو با به ته :

۱ - ژماره ي ساده . ئه مىش دوو به شه :

أ - به شىكيان له (۱) موه ده ست پىن ئه كا هه تا (۹) وهك (يهك) دوو ، سى ،
چوار ، پىنج ، شەش ، جهوت ، ههشت ، نو .

ب - به شىكيشيان سه رگرين (عقده) وهك :

(ده) ، يىست . سى ، چل ، په نجا ، شه ست ، هفتا ، ههشتا ، نه وه ، سه د ،
ههزار) « (ل ۱۳۴)

به شى (۱) ته نيا ئه وانه ناگر نه وه كه له (۱) موه ده ست پىن ده كه ن هه تا (۹) ،
بهلكو گه لىي ژماره ي ديش ده گر نه وه ، وهك (ده) ، (سى) ، (چل) ، (سه د)
(ههزار) . . . و ئه مايش هه ر ساده ن .

ژماره يىگى زوړى به شى (ب) ، وهك (ده) ، (سى) ، (چل) ، (سه د) ،
(ههزار) . . . سه رگرى (عقده) نين و ساده ي ته واون .

ژماره كانى (په نجا ، هفتا . . .) ش دار پىزراون . . .

نووسه ر له باسى جوړى دوو مه دا ده لىي :

«۲ - ژماره ي لىك دراو . ئه مىش دوو به شه :

أ - ژماره ي ئاو تى به يى . ئه وانه ن كه له دوو ريشه ي تىكه لاو به يه كتر

پىك هاتوون ، كه له (۱۱) موه ده ست پىن ئه كا هه تا (۱۹)

يانگزه ، دوانگزه ، . . . يانگزه . . .

ب - ژماره ي پىن به ستى . ئه وانه ن كه له دوو ريشه پىك دىن ، وه
ئامرازى (و) ئه خر تى به نىنا نه وه ، بو ئه وه ي كه به يه كىا نه وه گرىي بدا ،

وهك : يىست و چوار . . . ههشتا و ههشت « (ل ۱۳۴ - ۱۳۵) .

تیره‌دا و تیرای نه‌وهی ناوی هه‌ندی ژماره‌ی به‌شینه ئاخاوتنی
 سلیمانی تو‌مارکردوو ، ناوی ژماره‌ی وهك (دوو سه‌د ، سه سه‌د ...
 ئوسه‌د) یشی نه‌بردوو و نیشانی نه‌داوه ، كه نه‌مانه سه‌ر به‌ چ جوړیكن .
 له لاپه‌ره (۱۲۵ - ۱۳۶) یشدا به‌ ناوی «ژماره‌ی ته‌رتیی» یه‌وه
 له ژماره‌ی پله‌یی دواوه . ناته‌واوی گه‌وره‌ی ئه‌م باسه‌ نه‌وه‌یه ، نو سه‌ر
 رای داناوه ، كه جگه‌ له (م - م - ه‌مین) ؛ (یه‌م ، یه‌مین) و
 (ه‌م ، ه‌مین) یشی به‌ نیشانه‌ی سازکردنی ژماره‌ی پله‌یی داناوه ...
 وهك ئاشكرایه ، نه‌و (ی) یه‌ یان نه‌و (ه) له‌ گه‌ل نه‌سلی نیشانه‌كه‌دا نین .
 (ی - ۷) ی نیچه‌زوین و (ه) ی نه‌زوین بۆ نه‌هیشتی گرفت و
 ئاسانکردنی ده‌رپین دینه‌ ناوانه‌وه ... پتویسته‌ نه‌وش بلتین ، نه‌گه‌ر
 ژماره‌ بنجی یه‌كه‌، كو‌تایی به‌ بزوینی (وو) بیت ، نه‌وه وهك بزویته‌كانی دی
 نیچه‌زوینی (ی - ر) یاریده‌ نادا ، به‌لكو نیچه‌زوینی (و - w) نه‌و
 نه‌ر كه ده‌گریته‌ نه‌ستو ... (ه) سه‌رمرای نه‌وش مامۆستا نووری نه‌و
 نیشانه‌ی به‌ پاشگر داناوه ، به‌لام له راستیدا نیشانه‌ن ...

له‌ ئیو جوړه‌كانی پێكهاتنی ژماره‌ی كه‌رتی‌دا ، نو سه‌ر ته‌نیا باسی
 جوړی (چواریه‌ك ، هه‌شت‌یه‌ك ...) ی کردوو و ناوی نه‌وانی دی :
 ۱ - به‌ یارمه‌تی پێشه‌ندی (له) ، وهك : له‌ ده‌ پینج ... له‌ ده‌یان
 پینج ... له‌ ده‌دا پینج ... پینج له‌ ده‌ ... یه‌ك له‌ چلان ... ۲ - به‌
 هاریکاری وشه‌ی (له‌سه‌ر) ، وهك : دوو له‌سه‌ر پینج ... ،
 ۳ - به‌ یاریده‌ی نیشانه‌ی ئیزافه‌ی (ی) ، وهك : سه‌دی هه‌شت ، سه‌دی
 ۱ - هه‌تد (۶) نه‌بردوو .

(۵) بۆ لیکۆلنه‌وه‌ی ته‌واوی نه‌و کیشه‌یه ، بروانه : نه‌و باسه‌ی له‌م
 کتیبه‌دا له‌ باره‌ی (ژماره‌ی پله‌یی) یه‌وه‌ کراوه ، ل ۸۸ - ۱۰۱ .
 (۶) بروانه : نه‌و باسه‌ی له‌م کتیبه‌دا ده‌رباره‌ی (ژماره‌ی كه‌رتی) کراوه
 ل ۱۰۱ - ۱۰۸ .

له باسی ژماره‌ی کتییی «اوا ئو دەستورا زمانج کوردی» ی مامۆستا جگه خویندا (۷) ، باسی چوار جۆر ژماره : (۱ - ژماره‌ی بنجی ، که ئەو «ژماره‌ی بنگه‌ی» ی پڤوتوووه ؛ ۲ - ژماره‌ی پله‌یی ، که به «ژماره‌ی روتبی» ی ناوبردوووه ؛ ۳ - ژماره‌ی دابه‌ش ، که ئەو ناوی ناو ، «ژماره‌ی پشکی» ؛ ۴ - ژماره‌ی کهرتی ، که ئەو به ناوین «ژماره‌ی شکهستی» یهوه لیتی دواوه) .

لەم به‌ره‌مه‌دا سه‌ره‌پای ئەوه‌ی ژماره به جۆریک له ناو دانراوه ، هه‌روه‌ها فاته‌واوی و هه‌له‌یه‌کی زۆر و تیکه‌ل‌کردنیکی نه‌شاره‌زایانه به‌رچاو ده‌گه‌وێ .

که‌م و کورتی و فاته‌واوی باسی ژماره‌ی کتییی «سه‌ره‌تاییک له فیلولۆژی زمانج کوردی» (۸) ی مامۆستا محمه‌د ئەمین هه‌ورامانی له‌چاند خالیکدا کو‌ده‌بنه‌وه .

۱ - پیتاسه‌ی ژماره به جۆریکی وا ساکار و ناریک کراوه - «هه‌ریه‌کی ، له هه‌ر ژماره‌ی ، که تو بته‌وی ئاوێکی تایه‌تی به‌سه‌ردا سه‌پیتراوه ۰۰۰» (ل ۱۷۶) ، که نه له پیتاسه ده‌چن و نه پیتوه‌ندن ، به پیتاسه‌وه هه‌یه .

۲ - له دابه‌ش کردنی ژماره‌دا ، که چوار جۆر - «۱ - ژماره‌ی ساده ؛ ۲ - ژماره‌ی لیک‌دراو ؛ ۳ - کهرتی ژماره ؛ ۴ - ژماره‌ی ریزی»

(۷) جگرخوین ، ئاوا ئو دەستورا زمانج کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۶۱ ، ل ۳۲ - ۳۵ .

(۸) محمه‌د ئەمین هه‌ورامانی ، سه‌ره‌تاییک له فیلولۆژی زمانج کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۷۳ ، ل ۱۶۷ - ۱۶۹ .

۱۶۷ - ۱۸۶) ديارى كراوه ، پرووى پوڭان و واتا تىكەل كراوه ، چونكە دوو جۆرى يەكەم : (۱ - سادە ؛ ۲ - لىكدراو) لە پرووى پوڭانەويە و ھەرچى دوو جۆرەكەى دىشە : (۳ - كەرتى ؛ ۴ - رىزى) لە پرووى راتاوويە ... سەرەپاي ئەو لە پرووى پوڭانەووە جگە لە (سادە) و (لىكدراو) ؛ (دارپىژراو) و (پىكەووبەستراو) ىش ھەيە . لە پرووى واتاشەووە و پىراى (كەرتى) و (رىزى) ؛ (بنجى) ىش ھەيە .

۳ - لە باسى دەورى ژمارە لە رستەدا ئەو ھەلەيە كراوہ ، كە ژمارە ناوئناو دانراوہ و ناوئناو ىش بە ناو ...

... و ھەندىكى دى

ھەرچى لايەنى باشى ئەم كارەشە ، بەتايەتى لە دوو خالدا بەدەردەكەوتى ؟

۱ - ژمارە وەك بەشە ناخاوتتىكى سەربەخۆ تەماشاكراوہ .

۲ - وشەى وەك (يەكئەك ، دوودوو ...) بە ژمارەى

دابەش دانەزاوہ .

مامۆستا ئەحمەد ھەسەن ئەحمەد لە كىتەبى «ريزمانى كوردى» دا^(۹)

چوار جۆر ژمارە : (۱ - ژمارەى بنجى ؛ ۲ - ژمارەى پلەبى ؛ ۳ -

ژمارەى كەرتى ؛ ۴ - ژمارەى دابەش) ى جياكردۆتەووە و ژمارەى پلەبى بە

ناوئناو داناوہ و سىخ جۆرەكەى دىش بە ناو .

ئەم ئووسەرەش بە ھەلە چووہ ، كە وەك مامۆستايان : سەعيد صدقى

كابان و نوورى ەلى ئەمىن ، وشەكانى (يەكئەك ، دوودوو دەدەدە...) ى

«جۆرتىك لە ژمارە داناوہ»^(۱۰) ...

(۹) ئەحمەد ھەسەن ئەحمەد ، ريزمانى كوردى ، بەغدا ، ۱۹۷۶ ،

ل ۱۱۰ - ۱۳۰ .

(۱۰) لە باسى كىتەبى «ريزمانى كوردى» ى مامۆستا نوورى ەلى ئەمىندا

و ەلامى ئەو بۆچوونەسان داووتەووە . پروانە : لاپەرە (۳۱ - ۳۲) ى .

ئەم كىتەبە .

خاوه ئى كىيى «پىزمانى گوردى» . گە ژمارەى پلەبى بە ئاوه . او
ئاوه ، دەبوو لە باسى ئاوه ئاودا ئى پىدوى ۰۰۰ ژمارەى بىنجى و
ژمارەى كەرتىش ناو نىن و دوو جوۆرى ئەو بەشە ئاخاونه سەربەخۆيە .
بە ناوى (بەشە ئاخاوتى ژمارە) وە ئاسراوه (۱۱) .

فۆرسەر ئەگەرچى باسى مەندى ئايەبىتى ژمارەى بىنجى كردوو ،
بەلام بەشىكى ژۆريانى بە هەنە باس بردوو و هەر وەما كەلىن تايەبىتى
گرنگى دى هەبە ناوى سەبردوو ۰۰۰ ئەوى پتر سەرنج پراپەش
ئەوشە ، ئە زوربەى لىدوانە ئانى ئەم باسەى پتر پىومەندى بە پىر لارنى پراپە
هەبە و بە دەگەن كىشەى باسە بنەرتى بە كە كراوتە كەرسە .

لەبەر ئەوى لە سەرەتادا بە هەلە نىشانە كانى (ئە ئەو ئاوارە) ،
پىن و توون) ژمارەى پلەبى بە (م - م - مین) داناوه ، بۆبە دواتر لە بەردە و
باسە كەيدا دەكەوتە هەلەى گەورە ترەوه ۰۰۰ ئەوه تە وای بۆ چۆرە ،
ئەگەر ژمارە بىنجى بە كە كۆتایى بە نەبزوین بىت ، ئەوه لە ئىوان نىشانە و
ژمارە بىنجى بە كەدا (ه) پەيدا دەبى ۰۰۰ خۆ بىتو كۆتایى بە بزوينىش هەبىن ،
ئەو دەمە (بە) ئەجىاتى (ه) دىت ۰۰۰ لە كەلىن شویندا باسى ئەو پەرزەر
تايەبىتى ئانەى زمانى كوردیمان كردوو ، بۆبە بە كورتى دەلێن ئەوه
لەگەل هېچ ياسا و دەستوورىكى فۆنەتىكى زمانى كوردیدا ناگونجى .

لە لاپەرە (۱۹ - ۳۱) ی كىيى پۆلى چوارەمى ئامادەبى (۱۱)
بە ناوى ئاوه ئاوى ژمارەبى ئەوه ، سى باس دەبىنرى : (۱ - ئاوه ئاوى

(۱۱) بۆ شى كەرنەوه و لىكەنەوهى ئەو باسە ، برۆانە : سەرەتای قەسەم
دووهمى ئەم كىتەبە (ل ۵۴ - ۶۱) .

(۱۲) عەبدوللا شالى ، د . عىزەدەین مستەفا رەسوول ، د . ئەمىن عەلى ،
نوورى عەلى ئەمىن ، فەرەیدوون عەلى ئەمىن ، عەلانەدەین سەجادی ، گەمەل
مەحمود فەرەج ، ئەبووزەیدە مستەفا سەندى ، زمان و ئەدەبى كوردى بۆ
پۆلى چوارەمى ئامادەبى ، بەغدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۱۹ - ۳۱ .

ژماره‌ی بچی ل ۱۹ - ۲۲ ؛ ۲ - ئاوه‌ئناوی ته‌رئییسی ل ۲۳ - ۲۶ ؛
 ۳ - ئاوه‌ئناوی درتی ل ۲۷ - ۳۱) + لیره‌دا ئاشکرا ته‌وه‌ ده‌یینین ، له
 ژماره‌ به‌ جۆرئیک له ئاوه‌ئناو دانراوه .

باسی ژماره‌ی بچی ئهم کتیبه ، به‌ زۆری وه‌ ته‌وه‌ی ئیبی
 «ریزمانی کوردی» ی مامۆستا نووری عه‌لی ئەمین وایه‌ ، به‌ ئایه‌یی له
 پرووی پۆفانه‌وه ، که‌ و تراوه :
 «ژماره‌ی بچی ساده‌یه‌ یا لیکده‌ر :

أ - ساده له (۱) هوه‌ ده‌ست پین ته‌لات هه‌تا (۹) به‌ ژماره‌ی ده‌، بیست ،
 چل ، په‌نجا ، هه‌شتا) ده‌ گوتریت (سه‌ره‌گرئ) .
 ب - لیکدراویش ، یا له دوو ژماره‌ی بچی تیکه‌ل پیک دیت ،
 وه‌ک (پانزده . . . شانزده . . . هه‌فته . . .) یا دوو ژماره‌ی بچی ، که‌ به‌ بۆنه‌ی
 ئامرازی لیکده‌ری (و) ده‌دریته‌ ده‌م په‌کتر ، وه‌ک :
 بیست و چوار ، چل و هه‌شت « (ل ۲۰)

لیره‌شدا دیسان ده‌یینین : بۆ ده‌بین ته‌نیا له (۱) هوه‌ تا (۹) ساده‌بین .
 (ده‌) یا خود (سی ، چل ، سه‌د . . .) بۆ ده‌بین (سه‌ره‌گرئ) بین و جیاوازیان
 له‌گه‌ل (۱) تا (۹) چی په‌ خو (په‌نجا ، هه‌شتا . . .) ساده‌بین و - پرتزراونو
 جیاوازیان له‌گه‌ل (ده‌ ، سی ، چل . . .) دا هه‌یه .

له‌ باسی ژماره‌ی لیکدراویشدا هه‌ندێ نا ته‌واوی و هه‌له‌ ده‌بینری :
 راسته‌ (پانزده . . . شانزده . . . هه‌فته . . .) لیکدراون ، چونکه‌ بوونه‌ته
 په‌ک وشه ، به‌لام ژماره‌ی وه‌ک (بیست و چوار) یان (چل و هه‌شت) به‌ هیچ
 چه‌شتیک راست نی په‌ به‌ لیکدراو دا بنرین ، چونکه‌ نه‌ بوونه‌ته په‌ک وشه و
 وه‌ک ته‌وه‌ وایه‌ بوئری (به‌هار و زستان) ؛ (ژن و پیاو) ؛ (سلیمانی و هه‌ولیر)

(۱۳) پروانه‌ ته‌و باسه‌ی له‌م به‌ره‌مه‌دا (ل ۳۰ - ۳۱) ده‌رباره‌ی کتیبی
 «ریزمانی کوردی» ی مامۆستا نووری عه‌لی ئەمین کراوه .

••• سه‌ره‌پای نه‌وه باسی چۆیتی پینکمانی ژماره‌کسانی (دووسه‌د ،
 سئ‌سه‌د ۰۰ یوسه‌د) نه‌کراوه ، بۆیه تاشدرا نی‌یه ، له‌ته‌ماه ده‌سه‌وه‌چ
 په‌شیکه‌وه •

نووسه‌رانی ئەم کتیب له‌ باسی ناوه‌لناوی پله‌یی‌دا ده‌ئین :
 «له‌و ناوه‌لناوه‌ بنجی‌یه‌ی له‌ نواییان به‌ پیه‌ ده‌ئلی (وا‌ه
 و‌سۆنات - ئەوپه‌حمان) دیت به‌ پاسری (- م) و (- مین) دروست
 ده‌ئیت ، به‌لام ئەو ناوه‌لناوه‌ بنجی‌یه‌ی له‌ نواییان به‌ پیه‌ بزۆین دیت
 پاسری (- م) و (- مین) دروست‌ده‌ئین » (ل ۲۷) • له‌م‌چه‌ند
 پرده‌دا که‌ئێ هه‌له‌ کراوه :

- ۱ - ئەو جۆره‌ وشانه‌ ناوه‌لناو نین و ژماره‌ن •
- ۲ - کۆتاییان به‌ پیت فایه‌ت ، به‌ئکو به‌ ده‌نگ کۆتاییان دیت •
- ۳ - ئەو زیاد‌یه‌ی ده‌خه‌رته‌ سه‌ریان پاشگر نی‌یه‌ و نیشانه‌یه •
- ۴ - نیشانه‌کان (- م) ، (- مین) نین و (- م) ، (- مین) ن
 به‌رچی نه‌و (ی)‌یه‌شه‌ یاریده‌ده‌ره •

له‌ باسی ژماره‌ی که‌رتی (ئەوان واته‌نی - ناوه‌لناوی که‌رتی)‌یشدا ،
 له‌گه‌ل ئەوه‌دا که‌ هه‌ندێ جۆری باو و په‌سه‌نی زمانی کوردی‌یان
 ناوه‌بردوووه ، که‌چی شتی نه‌سازی وه‌ک (سێ هه‌شت‌یه‌ک ۰۰)‌یان کردوووه‌ته
 سوونه ، که‌ وا پێ‌ده‌چێ له‌م سالانه‌ی دواییدا دروست‌کراپێ •

مامۆستا صالح‌ه‌سین‌ه‌سەن‌پشده‌ری له‌ کتیبی «کورت‌یه‌ک له‌
 ریزمانی کوردی» (ل ۳۸ - ۴۰)‌دا^(۱۴) ، ئە‌گه‌رچی پیناسه‌ی ژماره‌ی
 به‌کردوووه‌ و گه‌لێ تاییه‌تیی گرنگی ژماره‌ی بنجی‌یادداشت‌نه‌کردوووه‌ و
 باسی ژماره‌ی پله‌یی نه‌کردوووه‌ و وه‌ک جۆرتیکی ژماره‌ جیای نه‌کردوووه

(۱۴) صالح‌ه‌سین‌ه‌سەن‌پشده‌ری ، کورت‌یه‌یک له‌ ریزمانی کوردی ،
 به‌غدا ، ۱۹۸۵ ، ل ۳۸ - ۴۰ •

ئەو (۱۰) ۋە (۱۱) بەشى پۋتانی ژماردا باسى ژمارەى (۱۱) تا (۱۹) ى نە كىردۈۈ . . .
بەشى نەسەن نەۋەشدا ، يە پى تىمە تا پادەيەك ئىتۈيىنەۋەيىنى
سەرلەۋتۈۈ ، بەنەيەتى نە دوو پۋۋەۋە :

۱ - ژمارەى بە بەتە ئاخاۋتتىكى سەرپەخۇ داناۋە .

۲ - نە بواری پۋناندا باسى ژمارەى باشتر نە نووسەرانى دى
پىزىمانى كوردى كىردۈۈ .

نە بەشىك نەۋەسارە زمانەۋانىيەندا كە كوردناسانى مۆقىت :
دە قەناتى كوردۆ . دە چەركەزى بەكو ، دە كەرىسى ئەيوۋى و دە نى . نە .
سىمىرئۇقا ، دە بەكىسى خەمۆ ، دە پە . نە . تىساۋلۇق ، دە زارى يۋوسف
.. نووسىۋانە ، چاومان بە باسى ژمارە دەكەۋى :

دە قەناتى كوردۆ نە كىبى «دەستۋورى زمانى كوردى»
(۱۹۵۷) دا (۱۱) ژمارەى بىسەر شەش جۆردا دابەش كىردۈۈ :

۱ - ژمارەى بنجى ؛ ۲ - ژمارەى پلەيى ؛ ۳ - ژمارەى كەرتى ؛
۴ - ژمارەى ئىكەدەر ؛ ۵ - ژمارەى ئاۋەلكىردارى ؛ ۶ - ژمارەى دابەش .
ھەرچى نە كىبى «دەستۋورى زمانى كوردى (بە كەرسەئى دىئالىكتى
كىرمانجى ژوۋروو و خواروو)» (۱۹۷۸) شىدايە (۱۷) باسى پىنج جۆرى

(۱۵) ئەۋەى پىۋەندىيى بە كىشەى ژمارەى پلەيى يەۋە ھەيچ ، ئەۋە يە كاتى نە
نیشانەكانى ژمارەى بنجى دواۋە ، ۋاى داناۋە كە (۴۵ -) بۆ پلەى
بەرورد و (۵۰ مەين) بۆ پلەى بالا بەكاردى (ل ۳۹) . ئەگەرچى
(پىن) (مەين) نە (پىن) «تەرىن» ى پلەى بالا دەچى ، بەلام نە
(مەين) دا مەسەلە پلەى بالا نى يە . . .

(۱۶) دە قەناتى كوردۆ (كوردۆيىف) ، دەستۋورى زمانى كوردى ، مۆسكۆ ،
۱۹۵۷ ، ل ۱۳۹ - ۱۵۶ .

(۱۷) دە قەناتى كوردۆ (كوردۆيىف) ، دەستۋورى زمانى كوردى (بە
كەرسەئى دىئالىكتى كىرمانجى ژوۋروو و خواروو) ، مۆسكۆ ، ۱۹۷۸ ،
ل ۸۶ - ۹۹ .

کردووو : ۱ - ژماره‌ی بڭی (ل ۸۷ - ۸۹) ؛ ۲ - ژماره‌ی پله‌یی
(ل ۸۹ - ۹۰) ؛ ۳ - ژماره‌ی دابه‌ش (ل ۹۲) ؛ ۴ - ژماره‌ی لیکنده‌ر
(ل ۹۲ - ۹۳) ؛ ۵ - ژماره‌ی که‌رتی (ل ۹۳ - ۹۵) .

جیاوازی بوونی شەش جۆر ژماره له کتیبی یه‌که‌مدا و پینج جۆر له
کتیبی دووه‌مدا ، ئەوه‌یه که له کتیبی یه‌که‌مدا به‌ناوی (ژماره‌ی
ئاوه‌لکرداری) یه‌وه جۆریک ژماره جیا‌کراوه‌ته‌وه . که له کتیبی دووه‌مدا
ئەو سه‌رباست نه‌یه . به‌لام راستی‌یه‌که‌ی ئەوه‌یه . که ئەو جۆره ژماره‌یه
له کتیبی دووه‌مدا خراوته سه‌ر پاسی (ژماره‌ی لیکنده‌ر) . به‌هەر حال
جۆره‌کانی ژماره لای ما‌مۆستا کوردۆ پینج بن یان شەش ، ئەو راستی‌یه
ناگۆری ، که جگه له‌م سنج جۆره : (۱ - ژماره‌ی بڭی ؛ ۲ - ژماره‌ی
پله‌یی ؛ ۳ - ژماره‌ی که‌رتی) ، ئەوانی دی ناکه‌ونه به‌شه ئاخاوتنی ژماره‌وه
... راستی‌یه‌که‌ی ئەوه‌یه ، به‌شیکیان ئاوه‌لکردارن و بریکیان ئەنجامی
هەندی عه‌مه‌لیاتی حیسابین ... جا ئیبه به‌ پیتویستی نازانین پاسی ئەو شته
لاوه‌کی یانه بکه‌ین ، بۆیه وه‌لاوه‌یان ده‌تین و دینه سه‌ر هه‌سه‌نگاندنی
پاسی سنج جۆره راسته‌قینه‌که . له‌به‌ر ئەوه‌ش که کاری هه‌ره گه‌وره و دیار و
زانستی ده‌ قه‌نانی کوردۆ کتیبی «ده‌ستووری زمانی کوردی (به
که‌ره‌سته‌ی دیالیکتی کرمانجی ژوو‌روو و خواروو)» و تیندا به‌ وردی و
دوو‌رو دریزی له ژماره (ل ۸۶ - ۹۹) ی کۆلیوه‌ته‌وه ، ده‌یکه‌ینه که‌ره‌سته و
سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کیی ئەم باسه‌مان .

شایانی باسه ، که ده‌ کوردۆ گه‌لێ رووی به‌شه ئاخاوتنی ژماره‌ی
له هه‌ردوو دیالیکتی سه‌ره‌کیی کوردی - کرمانجی ژوو‌روو و کرمانجی
خواروو - دا پورن کردوو‌ته‌وه و زانیاری باش و نویی تو‌مارکردووو و

به شیوه یکنی زانستی یانه گۆلیوه تهووه ، به لام ناووه ناووه تیکه ل کردن له
 -ره که ییدا ده پینرئ و ههروه ها گه لایه نی گرنگیش هه ن باس نه کراون :
 پۆ نموونه . نووسه ر له رووی پۆتانهووه له (ژماره ی بنجی) نه دوووه و
 هیچ تاییدیتتی نکی نه و تۆی ته م جۆره ژماره یه ی باس نه کردووه ...
 فاته وای دیاریش به تاییه تی له وه دایه ، که فورمی هه ندئ ژماره ی به هه له
 ژمار کردووه :

له کرمانجی خواروودا به رانبه ر ژماره ی (۱۲) نووسیوتی :
 «دۆزده» (ل ۸۷) . که راستی به که ی (دوازده) یه . به رانبه ر (۱۷)
 نووسیوتی «حه وتده» (ل ۸۷) ، که راستی به که ی (حه قده) یه . به رانبه ر
 (۵۰) نووسیوتی «پینجی» (ل ۸۸) ، که راستی به که ی (په نجا) یه ، به رانبه ر
 (۹۰) نووسیوتی «نه وئد» (ل ۸۸) ، که راستی به که ی (نه وه ده) ...
 هه رچه نده ده کوردۆ له باسی ژماره ی پله یی (ل ۹۸ - ۹۰) دا نیشانه
 -ره کی به کانی (- م) ، (- مین) ، (- وم) و هه ندئ نیشانه ی دی
 باس کردووه ، که ده چنه سه ر ژماره ی بنجی و ده یانکه نه پله یی ، به لام ناوی
 یسانه کانی (- وم) ، (ومی) .. نه بردووه ... له باسی ژماره ی که رتی
 (۹۳ - ۹۵) یشدا ناوی پیکه اتی (سئ به ک ، چواره ک ..) ی نه بردووه ،
 ه شیوه ی هه ره دیار و باوه .

له به ره مه زانستی به کانی به ر له سالانی هه فتای ده چه رکه زی به کۆدا
 رنگی به باسی ژماره دراوه (۱۸) . سالی ۱۹۷۳ یش له کتیی «زمانی

(۱۸) به وینه :

ا- ج . خ . باکایف ، به شه دیالیکتی کوردی تورکه نهستان ، مۆسکۆ ،

۱۹۶۲ ، ل ۱۰۹ - ۱۱۱ .

ب- ج . خ . باکایف ، زمانی کورده کانی نازربایجان ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۳

ل ۱۱۷ - ۱۲۱ .

كوردەگانى سۆڧىت» دا (۱) باشى لىنى دواۋە . مامۇستا بەكۇ لەم كىيىنى
 دوايىدا لەسەر پىناغەي كەرسەتەيە لى رورى بەسە دىيالىتىكە نامى نورى
 سۆڧىت و بەراورد كىردن لە نىۋايىندا زاناياە و تىسارە زاناياە لە ژمارەي
 نۆيۈەتەۋە و چىۋار دەستەي دىياري كىردوۋە : ۱ - ژمارەي بىنجى
 (ل ۱۲۶ - ۱۳۴) ؛ ۲ - ژمارەي پەلەي (ل ۱۳۴ - ۱۳۶) ؛ ۳ - ژمارەي
 كەرتى (ل ۱۳۶) ؛ ۴ - ژمارەي دابەش (ل ۱۳۷) .

جىا كىردنەۋەي جۆرەگانى ژمارە لاي دە بەكۇ ھەر ۋەك مامۇستايان :
 سەيدى صدقى و نورى عەلى نەمىن ۰۰۰ وايە ، تەۋەتە نەمىش چۋار جۆر
 ژمارەي دىياري كىردوۋە و چەشنى چۋارەم - «ژمارەي دابەش» ، كە ژمارە
 نىيە ، بە جۆرىك لە ژمارە دانائە ۰۰۰ لە روى رۆقانى ژمارە نايىشەۋە
 ۋەك دە كوردۇيە - واتە ئەۋ باسە گىرنگەي خىستوۋەتە پىشت كۆي .

ھەلەيەكى دىياري ئەم بەرھەمە لە باسى شىۋەي ئەۋ نىشانەدەيە
 كە يارىدەي پىكەيتانى ژمارەي پەلەي دەدەن . مامۇستا چەركەزى بەكۇ
 (- ۋۆم) و (- ۋۆمى) و (- ۋۆمى) لى لەگەل (- ۋۆم) و (- ۋۆمى) دانائە
 (ل ۱۳۴ - ۱۳۵) ، بەلام ئاشكرا ديارە كە (ۋى سەرەتاي (- ۋۆم) و
 (- ۋۆمى) نىمچە بزۋىتە و پىتۈست ھىتاۋىيەتەيە ناۋانەۋە و لەگەل ئەسلى
 نىشانەگاندا نىيە - واتە نىشانەگان (- ۋۆم) و (- ۋۆمى) نەك (- ۋۆم) و
 (- ۋۆمى) ۰۰۰ ھەرچى (- ۋۆم) شە دىسان ھەر (- ۋۆم) ە و (ى) يەكەي
 سەرەتاي نىمچە بزۋىتە و لە تىۋان دوۋ بزۋىندا پەيدا بوۋە .

دە كەرىسى ئەبوۋبى و دە ئى . ئا . سىمىرئوفاش لە كىيى «دىيالىتىكى
 كوردى موكرى» دا (۲۰) چۋار جۆر ژمارە : (۱) - ژمارەي بىنجى ؛

(۱۹) ج . خ . باكايتف ، زمانى كوردەگانى سۆڧىت ، مۆسكۆ ، ۱۹۷۳ ،
 ل ۱۲۶ - ۱۲۷ .

(۲۰) ك . پ . ئەبوۋبى و ئى . ئا . سىمىرئوفا ، دىيالىتىكى كوردى موكرى ،
 لىنىنگراد ، ۱۹۶۸ ، ل ۵۳ - ۵۵ .

۴ - ژماره‌ی پله‌یی ؛ ۳ - ژماره‌ی گه‌رتی ؛ ۲ - ژماره‌ی ذاب‌ه‌ش(یان
دیاری کـردوه .

له‌باره‌ی باسی (ژماره‌ی بنجی) ئەم بەرھەمەرزە سەرنج بۆ چەند خالێک
پادە کیشم :

- ۱ - گەلێ تاییه‌تیی ئاشکرای ئەو بەشە دیانیکە یادداشت نەکراوە .
- ۲ - له‌ پرووی پۆتانی ژماره‌کانه‌وه هیچ لیدواتیک بەرچاو ناکه‌وی .
- ۳ - ئەوه وتراوه ، که ژماره‌ی (یه‌ک) وه‌ک پاشگری (- ی‌ک) بەدەردە‌که‌وی ،
له‌چی پەنجە بۆ ئەود پانه‌ کیشراوه ، که (- ئی) ی کورت‌کراوه‌ی (- ی‌ک) یش
ه‌یه .

نووسەرانی ناوبراو له‌ باسی ژماره‌ی پله‌یی (ل ۵۴ - ۵۵) دا وا
پادە‌گه‌یه‌ن ، که «له‌ ژماره‌ی (تۆ) ژماره‌ی پله‌یی به‌ یاریده‌ی پاشگر
(پاستر نیشانه - ئەوپرەحمان) ی (- یم) سازده‌یین» (ل ۵۴) . به‌ر له‌ هەر
ست ئەوه پروونده‌که‌ینه‌وه ، که وشه‌ی (تۆ) کۆتایی به‌ بزۆین هاتووه و
نیشانه‌ی (- یم) به‌ بزۆین دەست‌پێ‌ئەکات . جا ده‌زاین که دوو بزۆین
پێکه‌وه نایان . ئەیوربی و سمیرنۆفا خۆشیان له‌ زۆر شوینی کیشیه‌که‌یاندا
ئەو راستی‌به‌یان وتوووه . . . وپرای ئەوه ئاشکرا دیاره وشه‌ی (نۆ) ،
که بزۆینی (ۆ) کۆتایی‌به‌نی ، وه‌ک ئەو وشانه‌ی به‌ (ا، ئی، ی، ه) کۆتاییان
دئی مامه‌له‌ی له‌ گه‌ل ده‌کرئ و ده‌وترئ (تۆیه‌م) .

هەر له‌م بەشەدا ئەوه‌شیان وتوووه ، که : «ئەو ژمارانه‌ی کۆتاییان به
ه‌نگی بزۆین دئت (جگه‌ له‌ تۆ) ، کاتئ نیشانه‌ی (- م ، - مین) یان
،خرئته‌سه‌ر ، له‌ یوان کۆتایی ژماره‌کان و سه‌ره‌تای وشه‌کاندا نه‌بزۆینی
(ه) یان (ی - ی) (به‌یدا ده‌یین» (ل ۵۴) . له‌م باره‌یه‌وه ده‌لئین :

۱ - نه بزوتنی (ه) له زوودا نه بووه و تازه هاتو ته ناوانه وه و له لاوه هیتراوه . نه مړوش که به کار دینری ، ته نیا بو گو ژمارانه نریه ، که کوتایان به دهنگی بزوتن دی ، به لکو بو تیکرای ژماره کان - واته بو گو ژمارانه شه ؛ که به نه بزوتن کوتایان دیت . به وینه چون دمو تری (سی هم) به هه مان شیوه ده شو تری (چوارهم) .

۲ - هه رچی نیمچه بزوتنی (ی - ۷) یشه راست نری به بو تری ده چیه سر هه موو گو ژمارانه ی کوتایان به بزوتن دی ، چونکه نه وه ته ژماره ی (دوو) کوتایی به بزوتن دی و ناشی (ی - ۷) ی بخری ته سر - واته ناو تری (دوو به م) .

ده مه کسیمي خه مو له و کاره زانستی به یدا ، که به ناوی «زمانی کورده کانی بادینانی کوردستانی عیراق» هوه بلاوی کردو ته وه (۲۱) ، زور به کورتی له به شه ئاخوتنی ژماره دواوه (ل ۳۳۴ - ۳۳۵) . نه میش وه که گه لپ ریژمان نووسی دی کوردی ، ژماره ی به سر چوار جوردا : (۱ - بنجی ؛ ۲ - پله یی ؛ ۳ - که رتی ؛ ۴ - دابهش) دابهش کردووه . له م به ره هه مه دا باسی ژماره نه که هه ر به کورتی کراوه و به لاپه ری به که کوتایی پین هیتراوه ، به لکو گو زانیاری یانهش که تو مار کراون ته و او ساده ن . به وینه له باسی (ژماره ی بنجی) دا له وه زیاتر که ناوی ژماره ی یه کان - (۱ تا ۱۰) و ده یان - (۲۰ ، ۳۰ ، ۴۰ ، ۵۰ ، ۶۰ ، ۷۰ ، ۸۰ ، ۹۰) و سه دان (۲۰۰ ، ۳۰۰ ، ۴۰۰) و وشه ی (هزار) و (دوو هه زار) تو مار کراوه ، هچی دی باس نه کراوه ۵۰۰ یا خود له باسی (ژماره ی پله یی) دا هه ر گو وه ونده

(۲۱) د. مه کسیمي خه مو ، زمانی کورده کانی بادینانی کوردستانی عیراق ، کتیبی «ولاتان و میله تانی روژه لاتی نیزیك و ناوه ریاست» ، ب ۷ ، به ریفان ، ۱۹۷۵ ، ل ۳۳۴ - ۳۳۵ .

و تراوه ، که نه به شه دیالیکتی بادیناندا (- ی) ده چینه سه ر ژماره ی بنجی و ده یکاته ژماره ی پله یی ۰۰۰

ده پ . ل . تسابۆلۆف له کتیی « له باره ی مؤرفۆلۆژیی زمانی کوردی به وه » (۲۲) باسی (ژماره ی بنجی) و (ژماره ی پله یی) کردوو (ل ۳۳ - ۳۶) .

رووی باش و سه رکه وتوو ی ئه م کاره به تاییه تی له وه دایه که له سه ر شیوازیکی زانستی و به راوردی میژوو یی نووسراوه و به شیکی زۆری ئه و ژمارانه ی باسیان کراوه ، له گه ل گاویتسا و فارسیی کۆن و فارسیی ناوه راست و ۰۰۰ دا به راورد کراون . ئاته واوی دیاریشی ئه مانه یه :

۱ - نووسه ر له وه دا راست نیه ، که شیوه ی پیتشکهوتنی هه ندی ژماره ی زمانی کوردی و زمانه ئیرانی به نوێکانی دی خستۆته ژیر ته گسیری پیتشکهوتنی زمانی فارسی به وه .

۲ - پیتوست بوو باسی ئه و ژمارانه ش بکات ، که له دوا (۱۰) ه وه دین و نه ده بوو لیکۆلینه وه ی له ژماره ی بنجی ی زمانی کوردی ته نیا بریتی ی له لیدوان له وه ژماره ی سه ره تا .

۳ - له باسی ژماره ی پله یی دا (- مه) ی به نیشانه ی سه ره کی داواوه ، ه لام راستی به که ی ، سه وه یه که ئه و (- مه) له زمانی کوردیدا بووه به (- م) ۰۰۰

۴ - ده رباره ی تاییه تیی به کانی ژماره ی بنجی و ژماره ی پله یی ه یچی نه وتوووه و سه ره رای گه وه ش ناوی ژماره ی کهرتی نه بردوووه .

(۲۲) پ . ل . تسابۆلۆف ، له باره ی میژوو ی مؤرفۆلۆژیی زمانی کوردی به وه ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۳۳ - ۳۶ .

• زارئی یوسف له کتیبی «دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی» (ل ۶۵ - ۶۸) دا (۲۳) دهربارهی ژماره زانیاری باشی تو مار کردوو. بهوتنه:

۱ - ئهوی یادداشت کردوو ، که له زمانی کوردیدا ژماره‌ی بنجی کاتی چه‌ندیتیر ناویک راده‌گه‌به‌نج ، له پیش ناوه‌که‌وه دیت (ل ۶۵) •

۲ - لهوه دواوه که ژماره‌ی (بهک) زۆر جار له‌گه‌ل ناودا له شتیه‌ی نیشانه‌ی (- یک) دا دیت (ل ۶۶) •

۳ - له باسی پیکهاتنی ژماره‌ی که‌رتی به یاریده‌ی نیشانه‌ی ئیزافه‌ی (- ی) دا ئه‌وه‌ی دیاری کردوو ، که (- ی) یه‌که به ژماره‌ی یه‌که‌مه‌وه ده‌لکی (ل ۶۷) •

۴ - له پرووی پۆتانه‌وه له ژماره‌ی کۆلیوه‌ته‌وه (ل ۶۵) •
••••• وه‌ندیک‌کی دی •

ئه‌گه‌رچی نووسهر تیکرا له لیکۆلینه‌وه‌ی ژماره‌دا سه‌رکه‌وتوو ، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا هه‌ندی ناته‌واوی و هه‌له له باسه‌که‌یدا ده‌بینری •

بۆ نموونه

۱ - نووسهر له‌وه‌دا راسته ، ، ئه‌گه‌ر له پیش ژماره‌وه ئاوه‌لکرداری «تزیک» بیت ، ئه‌وه ژماره‌که واتای ته‌قربیی وه‌رده‌گری (ل ۶۶) ، به‌لام وه‌ک ئاشکرایه‌ قالیی (تزیکی) ، (تزیکه‌ی) یش هه‌یه و ده‌ زارئی یادداشتی نه‌کردوون • که‌چی له‌سه‌ریکی دی‌یه‌وه «تزیکه» و «هه‌تا» ی له‌ته‌ک «تزیک» دا داناوه‌... وه‌ک هه‌سوو ده‌زانین ، شتیه‌ی «تزیکه» به‌کارنایه‌ت و وشه‌ی «هه‌تا» ش ئه‌و ده‌وره‌ ناینی ••• به‌لام ئه‌وه‌ته وشه‌ی «ده‌وروبه‌ری» هه‌یه ، که ئه‌و ئه‌رکه به‌جی‌دینیی و نووسهر به‌لایدا نه‌چوو •

۲ - به‌لانی باش بۆ ئه‌وه‌ چوو ، کاتی ژماره‌ی (بهک) ده‌وری ناو

(۲۳) زارئی یوسف ، دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی ، مۆسکۆ ، ۱۹۸۵ ،

ل ۶۵ - ۶۸ .

دەیینی نیشانهی (ـ ێک) ی ئەناسیاوی پێوه دەلکێ ، بەلام دەبوو
نیشانهی (ـ ئ) یش لەبیر نهکات .

۳- د. زاری هه موو ژماره دەیی بەکانی (ده ، بیست .. ههفتا ..
ههوه) ی به ساده داناهه (ل ۶۵) . وهک پیتتر روونمان کردهوه ، ژماره
دەیی بەکان جگه له ساده ، داریژراو و لیکدراویشیان تێدايه .

۴- نووسەر له باسی ژماره ی پله یی دا به هیچ چهشتیک لهو دوخه
نهواوه ، که ژماره ی بنجی کۆتایی به بزۆینی (ا ، ئ ، ی ، و ، ه) دیت و
نیمچه بزۆینی (ی -) په یی داده بێ ، یاخود که به بزۆینی (وو) ش تهواو^{۲۷}
دهییت نیه چه بزۆینی (و - w) دهیته یاری ده ده .
... و هه ندیکی تر .

هه گه ر بۆ باسی ژماره ئاوڕیک لهو کارا ههش بدهینه وه ، که به زمانه
رۆژئاوا یه کان له باره ی زمانی کوردیه وه نووسراون ، به داخه وه شتیکی
هه و تۆمان ده ستگیر نابێ بۆ هه م لیکۆلینه وه به مان که لکی لی و هه ر بگه رین و
بیخه ی نه سه ر خه رمانی لیدوانه که مان ... چونکه له به شتیکیاندا هه و باسه
نایه نرێ و له به شه که ی دیشدا (جگه له کتیبی Manuel De Kurde -

Dialecte Sorani) ی د. جۆیس بلۆ^(۲۸) لیدوا ئیکی کورته

سه ربشی گراوه . بۆ نمونه :

د. هه رنست هه کارۆس له کتیبی «پێزمانی کوردی» دا^(۲۹) به هیچ
چهشتیک ده رباره ی ژماره نهواوه ... د. مه که نزی له لاپه ره (۷۱ -
۷۲) و (۱۶۹ - ۱۷۰) ی هه و کتیبه ی سالی ۱۹۶۱ له باره ی پێزمانی
کوردیه وه بلاوی کردووه ته وه^(۳۰) ، به کورته له (ژماره ی بنجی) و

24- Joyce Blau, Manuel De Kurde, Paris, 1980, PP. 79-85.

25- Ernest N. Maccarus, A Kurdish Grammar, New-York, 1958.
PP. 71-72, 169-170.

26- D.N. Machenzie, Kurdish Dialects Studies, London, 1961,

(ژماره‌ی پله‌یی) دواوه و هه‌موو باسه‌که‌شی نه‌یا برینی به له ناوی هه‌ندی
ژماره‌ی بنجی له به‌شه دیالیکته‌کانی سلیمانی و بنگرد و یژده‌ر و موکری ۰۰
سورجی و ئاکری و ئامیدی و زاخو ۰۰۰ دا و یشکھاتی ژماره‌ی پله‌یی به
یاریده‌ی بی‌شاهی (- م م - مین) و (- ئ) ۰

دە جۆیس بلۆ له لاپه‌ره (۷۹ - ۸۵) ی کیتی ناوبراودا تا راده‌یه‌ک باش
له (ژماره‌ی بنجی) و (ژماره‌ی پله‌یی) و (ژماره‌ی که‌رتی) دواوه و نموونه و
به‌لگه‌ی له‌باری هه‌تاوه‌ته‌وه و هه‌ندی تایه‌یتی بانی باس کردوو ۰۰۰

* * *

بەم شێوەیە - واتە دوا‌ی که‌م‌ج نیشاندانی ئه‌وه‌می چی له‌باره‌ی
ژماره‌وه له زمانی کوردیدا نووسراوه - ده‌توانین ئه‌م ئه‌تجام و تیشی‌بانه
بخه‌ینه پێش‌چاو :

۱ - به‌شیک له نووسه‌ران (ژماره) یان له‌گه‌ل به‌شه ئاخاوتنی (ناو)دا
باس کردوو و به‌ جۆریک له‌ جۆره‌کانی ناویان له‌قه‌له‌م‌داوه ، وه‌ک :

سه‌ید صدقی کابان ، جگه‌رخوین ۰۰۰

هه‌ندیکیش به‌ جۆریک له‌ ئاوه‌لناویان داناوه ، وه‌ک : توفیق وه‌هبن ،

نووری عه‌لی ئه‌مین ۰۰۰

پریکیش مامه‌له‌ی به‌شه ئاخاوتنیکی سه‌ربه‌خۆیان له‌گه‌ل کردوو ،
وه‌ک : محمهد ئه‌مین هه‌ورامانی ، صالح سه‌هین سه‌هین ، ده
قه‌ناتی کوردۆ ۰۰۰۰۰۰

چۆن به‌ هیچ جۆریک ناتوانین رای ئه‌و نووسه‌رانه وه‌ریگرین ، که
له‌به‌ر رووناکی پێزمانی عه‌ره‌بی ژماره‌یان به‌ناو له‌قه‌له‌م‌داوه، هه‌ر به‌و چه‌شنه
رای ئه‌وانه‌ش که له‌سه‌ر شێوازی چاویلکه‌ری زمانی ئینگلیزی ژماره‌یان

به ئاوه‌لناو داناوه ، به لامانهوه په‌سه‌ند نی‌به . چونکه ئاشکرایه ، ژماره وهك به‌شه ئاخاوتنیک خاوه‌نی خاسیه‌تی واتای ژماره‌یه به‌گشتی ، که وهك دیارده‌ییکی تاییه‌تی - واته وهك ژماره به‌ته‌نیا یان ژماره‌ی شتیك ... واتای گشتی ئەم به‌شه ئاخاوتنه له خاسیه‌تی ریزمانی‌دا رینگ دده‌دانه‌وه . وێرای ئەوه ، ژماره له پرووی پیکهاتنه‌وه خاوه‌نی تاییه‌تی‌ییکی دیاری کراوی وه‌هایه ، که له به‌شه ئاخاوتنه‌کانی دی جیاده‌کاته‌وه ... بۆ گه‌یاندنی واتای ژماره له سیسته‌می به‌شه ئاخاوتنی ژماره‌دا رینگه‌ی ئەوتۆ به‌کار‌دێنرێ ، که له سیسته‌می به‌شه ئاخاوتنی ناودا به‌کار‌نا‌هێنرێ . ئەم تاییه‌تی‌یان‌ه‌ش خاسیه‌تی ژماره دیاری‌ده‌ک‌ن و وهك به‌شه ئاخاوتنیکی سه‌ربه‌مخۆ جیای‌ده‌که‌نه‌وه و نیشانی ئەوه دده‌ن ، که راست نی‌به‌بخریتنه به‌شه ئاخاوتنی ناوه‌وه ... ئە‌گەر له زمانی ئینگلیزیدا بتوانین ئەو چهند ریکچوونه ریزمانی‌یه که‌مه‌ی ئیوان ژماره‌ی پله‌یی و ئاوه‌لناو به‌هه‌لگه‌ی دانانی ژماره‌ی پله‌یی به‌ ئاوه‌لناو وه‌ربگرن ، ئەوه به‌هیچ‌چه‌ش‌تیك ناتوانین ئەو رایه‌ی هه‌ندێ نووسه‌ران په‌سه‌ند بک‌ین ، که ژماره‌ی بنج‌یش به‌ ئاوه‌لناو له‌قه‌لم دده‌ن . ئە‌گەر له زمانی ئینگلیزیدا له‌ ئیوان ژماره‌ی پله‌یی و ئاوه‌لناودا که‌م‌ج و ریکچوونی ریزمانی هه‌ب‌ن ، ئەوه له زمانی کوردیدا ئەو و ریکچوونه زۆر که‌م‌تره ...

٢ - نووسه‌رانی ریزمانی کوردی کاتێ له‌ پرووی تاییه‌تی‌یی واتا و چۆنتی به‌کاره‌ینانه‌وه ژماره دابه‌ش‌ده‌ک‌ن به‌سه‌ر جۆری جیا‌وزدا ، جیا‌وزی‌یه‌کی زۆر له‌ ئیوان دابه‌ش‌کردنه‌کاتیاندا به‌دی‌ده‌ک‌رێ . به‌و‌په‌سه‌ مامۆستا توفیق وه‌ه‌بی جارێك دووجۆر ژماره : (١ - بنجی ؛ ٢ - پله‌یی) و جارێکی دی سن جۆر : (١ - بنجی ، ٢ - پله‌یی ، ٣ - که‌رتی) دیاری‌کردووه . مامۆستایان : سه‌عید صدقی کابان ، نووری عه‌لی ئەمین ،

جنگه خوین ، محمد حسن محمد ، د چهرکزی به کو ۰۰۰ چوار
 جور : (۱ - بنجی ، ۲ - پلهی ، ۳ - دابش ، ۴ - کهرتی) یان
 یادداشت کردوه + د قه ناتی کوردو شش جور : (۱ - بنجی ، ۲ - پلهی ،
 ۳ - کهرتی ، ۴ - لیکدر ، ۵ - ئاوه لکرداری ، ۶ - دابش) ی
 دست نشان کردوه ۰۰۰

هم جیاوازی بهش ئه وه نشان ددها ، که هندی نووسر ژماره ی
 کهرتی به جوریک له ژماره دانانین ، بریک ژماره ی پلهی ناخنه تیو
 شه ئاخوتنی ژماره وه ۰۰۰ به پیچه وانه شه وه ، نووسری وا هه یه
 نه نانهت ئاوه لکرداری (به کیهک ، دوودو ، سئ سئ ۰۰۰) و وشه ی
 چهن دیتی نادباری وهک (زور ، کم ۰۰۰) یش به چهنه کانی ژماره
 له قلم ددهن .

له ریگای هه لسه نگانندی ئه و کارانه ی له مهیدانی لیکۆلینه وه ی
 (ژماره) دا کراون و به پیتی بوچوون و لیکدانه وه و توژینه وه ی تایبه تی
 خویمان و به هوی که لک وه رگرتن له تیوری زماناسی به وه گه یشتووینه ته
 ئه و نهجامه ی له زمانی کوردیدا سئ جور ژماره : (۱ - بنجی ،
 ۲ - پلهی ، ۳ - کهرتی) دیاری بکه ین .

۳ - برتی نووسر ناوی ژماره کانی تیوان (۱۱ - ۱۹) یان به شیوه ی
 ئاخوتنی سلیمانی و هندی شیوه ئاخوتنی دی تو مار کردوه : (یانزه -
 یانگزه ۰۰۰ یانزه - یانگزه ۰۰۰ حه قه ۰۰۰) .

ئه سلی ئه و وشانه که (یازده ۰۰۰ یازده ۰۰۰ حه قده ۰۰۰) ن ، بن گومان چ
 بو نووسین و چ بو زمانی ئه ده بی ، راست وایه په پرموی ئه سله که یان بکری
 ۰۰۰ سوان و تی جوونی (د) روونکر دنه وه و لیکۆلینه وه ی ته وای ده وه .

چونکه له زۆر شویتیی وشهدا دهفرن ، بۆیه ئهمرۆ له زۆر شویتیی کوردستاندا ، پهتایبهتی له ناوچهی سلیمانیدا دهنگی (دی ژماره کانی) (پازده... پازده... حهفته) ساواوه و دهوترئ (پانزه - یانگزه - پانگزه - یانگزه... حهفته) . له بهر ئهمهوهی قووتدانی ئهم (د)ه بووه بههۆی قورسیی دهرپرسی ئهو وشاغه ، بۆیه ئاخیتوهر بۆ سووگکردنی ئهو نالهباری به . ناچار بووه دهنگی (ن) یان (نگ) ییتته ئاو (پازده... پازده... ههوه و (ق)ی (حهفته)ش دووباره بکاتهوه .

۴ - بهشی هههه زۆری نووسهرانی ریزمانی کوردی له پرووی رۆژانهوه له ژماره قههوان و ئهو بهشه کهمهب که باسیان کردوووه ، ژمارهه دهیانئ (بیست ، سی ، چل ، پهتجا ، شهست ، ههفتا ، ههشتا ، نهوه)یان به ساده داناووه ... بهلام بهلگهه میژوووی وا راده گهیهن «ههفتا ، ههشتا» و «پهتجا ، شهست ؟» به یاریدهی (ات)ی ئیترانی سازبوونو له کوردیدا (ت) تیداچوووه و (ا) ماوهتهوه ... وشهه «نهوه / نهوت» یش یان به هاریکاری یاشگری (-تی) ئاویتسا یان (-ات)ی ئیترانی پیکهاتوووه و ههندی گۆرانی به سهردا هاتوووه ... ههچ (بیست ، سی ، چل)ه روالهتیاں سادهه .

۵ - زوربهی تۆژههوان وایان نشانداوه ، که جگه له (-هم ، ههمین) و (-یهه ، -یهمین) و (-همهه ، -ههمین) یش نیشانهی سازکردنی ژمارهه پلههین ...

وهك ئاشکرایه ، ئهو (ی)یه ، یان ئهو (ه)ه له گهه ئهسلئ نیشانه کاندا نین . (ی - y)ی نیچه بزوتین و (ه)ی نه بزوتین بۆ نههیشتنی گرفت و

ناسانکردنی دهر پیرین دینه ناوانهوه . ویرای نهوه ، په نجه بۆ دور
راستی ش پراده کیشین :

(ا) نه گهر ژماره بنجی به که کوتایی به بزوتنی (وو) بیت . نهوه و هک
بزوتنه کانی دی نیمچه بزوتنی (ی - v) یاریده فاذا ، به لکو نیسجه بزوتنی
(و - w) نهو نه که ده کریتته نهستو .

(ب) نه بزوتنی (ه) له زوودا نه بووه و تازه هاتوته ناوانهوه و له لاود
هینراوه . نه مروش که به کار دینری ، ته نیا بۆ نه و ژمارانه نی به که کوتاییان
به دهنگی بزوتن دی ، به لکو بۆ تیکسرای ژماره گانه - واته بۆ نهو
ژمارانه شه ، که به نه بزوتن کوتاییان دیت . به ویتته چۆن دهوتری
(سن هم) ، به همان شیوه دهشوتری (چارهم) . . .

٦ - دهر باره ی تاییه تیتی به کانی ژماره ی بنجی و ژماره ی پله یی و ژماره ی
کهرتی ، هه ندی نووسه ر هچیان نه و تووه . نهو نووسه رانه ش که
ناسیان کردوه ، به لای گهلن رووی گرنگ و ناشکرادا نه چوون ، له گهل
نهوه دا که تاییه تیتی هه ر به کیک له و سن جۆر ژماره یه : (١ - بنجی ،
٢ - پله یی ، ٣ - کهرتی) ی کوردی له زۆر رووه وه سه ر بنجی توۆه ر
پراده کیشین و بواری باس کردنی به کجار فراوانه .

٧ - هچ به کیک له نووسه ران (جگه له ده . ر . ن . تسابۆلۆف)
له رووی به راوردی میژووی به وه له ژماره کانی زمانی کوردی نه داوون -
واته له گهلن زمانی ئاوێستا و زمانی هیندی کۆن و زمانی فارسی کۆن و
ناوه راسه ت و نووی و زمانی پشتۆ و زمانی بلووجی . . . دا
به راوردیان نه کردوون - که به راستی نه م ریگه به گهلن شتی نا ئاشکرانان
بۆ روون ده کاته وه . . . هه رچی به راورده که ی ده . ر . ن . تسابۆلۆف شه .
به داخه وه ، ته نیا له مه یدان ی ده ژماره ی سه ره تادایه .

لیکۆئینهوه گانی خۆم به باره ی « ژماره » وه

به شه ئاخاوتنی ژماره ئهو کۆمهله وشه یه یه که واته رکی تهجریدی
ناوی ژماره (دوو + سێ = پینج) ده گه یه نێ ، یان چه ندیتی به سه ره که وه
(ههشت کراس) . یا خود که رتیکی شتی دیاری کراوی ها وره گهز (سێ به کی
گه نه که) نیشان ده دات . پله ی شتی که له ریزدا (ئهو می سه م)
دیاری ده کا .

ژماره وه که به شه ئاخاوتنی که خوا هنی خاسیه تی واتای ژماره یه
به گشتی ، که وه که دیارده ییکی تایه تی - واته وه که ژماره به ته نیا یان
ژماره ی شتی که . . . واتای گشتی ئهم به شه ئاخاوتنه له خاسیه تی ریزمانی یدا
به نگ ده داته وه . وێرای ئه وه ژماره له رووی پیکهاته وه خوا هنی
تایه تیتی یکی دیاری کراوی وه هایه . که له به شه ئاخاوتنه کانی
دی یاده کاته وه .

له باسی ژماره دا پتیوست ده کا جار یکی دیش به تایه تی ئه وه دوو پات
بکریته وه ، که ئه وه ی له دیاری کردنی گرووی وشه دا گرنگه و له سه ر
به مای دا به ش ده کترین به سه ر به شه ئاخاوتنی جیا وزدا ، ئه وه به که پتیوسته
پتوه ندی هاو خاسیه تی ریزمانی له تیوان وشه کانی هه ر گرووی پیکدا هه یی .
وا پتیوست ده کا گرنگی یکی ته واو به م لایه نه بدری . لیره دا به فجه بو
ئه وه راده کیشین ، که هه ندی جار ئهم لایه نه له بهرچاو ناگرن و ته نیا له
رووی خاسیه تی واتا وه به شه ئاخاوتنی ژماره جیا ده که نه وه و وه که وشه ییک
که واتای ژماره بدات یان پله ی ژماره را بگه یه نێ ، دیاری ده که ن . به یه یه
هه ندی وشه که واتای ژماره یان تیدا یه ، ده که ونه ئهم به شه ئاخاوتنه وه .
به لام له راستیدا ئهو جو ره وشانه ته نیا واتای ژماره یان تیدا یه ، ده نا ژماره

ين . بهوتنه ئه گهر تهماشاي وشه كاني «حهفته» ، «سهده» ... و
«حهفت» ، «سهده» ... بكه ين ، ده يينين هر چه نده له هر درو دهنده دا
وهك يهك ماناي ژماره ههيه ، بهلام له پرووي خاسيه تي ريزماني بهود
جياوازي له نيوانياندا ههيه و سر به بهشه ناخاوتني جياوازي .

له راستيدا له باري خاسيه تي ريزماني بهود وشه «حهفته» و هر روه ها
«سهده» ش جياوازيان له گهل هيچ ناويكي ئاسايي داني به . چون دهوترئي
«چوار پياو» هر بهو چهشنهش ده شين بوترتي «چوار ههفته» ، «چوار
سهده» ... چون دهوترئي «پياويك» ، پياوه كان ... به هه مان جهور
ده شوترئي «حهفته يهك» ، ههفته كان .. سهده ييك ، سهده كان .. هتد .
ئه گهر چي له باري چه نديتي بهود «حهفته» له گهل «حهفت» و
«سهده» له گهل «سهده» وهك يهكن ، بهلام «حهفت» و «سهده» ژماره ن و
«حهفته» و «سهده» ش ناون و له ژماره هود بوونه ته ناو .

بۆ پتر پروونكرده هود ، نهوش ده ليين ، كه ژماره له باري واتاوه
يزيني به له ته جريدي ناوي ژماره ين ئالوز بووني واتا . بهوتنه وشه
«چل» و «چله» چه نديتي راده گه يه نن ، بهلام ته نيا وشه «چل»
ده كه ويته تيو بهشه ناخاوتني ژماره هود . هر چي «چله» به سر به بهشه
ناخاوتني ناوه . وشه «چل» ژماره به ، چونكه واتاي ته جريدي ژماره ي
تيدي به . هم وشه بهك ماناي ههيه و مانا كه ي له چوار چيوه ي نيشانداني
ژماره ييك له ژماردني دانه ي ديارى كراودايه . وشه «چله» ، ئه گهر چي
ديسان واتاي چه نديتي هه لگرتووه ، بهلام ماناي له سنوور يكي بهرين و
فراواندا پتوه ندي به زور شهوه ههيه : (١) به ژماردني «چل» هود ،
(٢) تپه پر بووني چل رۆژ به سه ر له دايك بووني مندا ليكدا يان مردني
به كيكدان يان هيتاني بوو كيكدان ، (٣) چل رۆژ له ناوه راستي هاوين و
زستاندا ... هتد . راگه ياندني واتاي چه نديتي له وشه «چله» دا بن بهشه

له و خاصیه تی تمجریدهی له ژماره دا هیه .

ژماره کاتیج له گهل ئهو جوړه فاوانه دا دی . که له ژماره وه و هرگیراوه
دهیته دیارخه ری . وهك : چوار هفته - هفته ی چواره م ، هوت سده
سده ی هوتهم . . .

له زور زماندا کاتیج ته ماشای ئهو وشانه ده کړی که سر به ژماره ن .
پتر وا باوه به سر بنجی (چوار ، شش ، یست . . .) و ژماره ی
پله یی (چواره م ، شهشم ، یستم . . .) دا دابه شی ده کهن ، که خاومنی
هندی خاصیه تی جیاوازن .

له زمانی ینگیزی دا ئهوی پیوهندی به ژماره ی پله یی هوه هیه .
ئوهیه به ئسانی هست ده کړی خاومنی هه مان خاصیه تی ریزمانی یانه یه .
که ئاوه ئناو هیه تی و هیچ تایه تی یکی ئه وتو نی به له ئاوه ئناوی
جیا بکاته وه و بیته هوی ئهوی به به شه ئاخو تی کی سهر به خو دابری .
و ئرای ئه وه ، بنه مای وا نی به بیته به لکه ی دانانی له به شه ئاخو تی
ژماره دا (۱) . . . «ژماره ی پله یی جیاوازی له گهل ئاوه ئناوی ئاسایدا ته نیاله
رووی و اتاوه یه ، ئه ویش ئه وه یه که ژماره ی پله یی ته ری بی شت له ریزدا
دیاری ده کا . ژماره ی پله یی تایه تی یکی ریزمائی شی نی به ، که ئه
مانایه ی پچ ده بری . وهك هه موو ئاوه ئناو یکیش حاله تی کو و دوخیان نی به
. . . راسته لهو تایه تی به ئاشکرایه ی ئاوه ئناو ، واته - پله ی به راورد و
پله ی بالا - پچ به ره ، به لام ئه مه پیوهندی به تایه تی و اتای ئه و وشانه وه
هیه و ئه مه ریگه له وه ئاگری که له ریزی ئاوه ئناو دابری و وهك
ئاشکراشه ، و نه پچ هه موو ئاوه ئناو یک پله ی به راورد و پله ی بالا ی هه پچ .

(۱) ئا . ئی . سامیر نیسکی ، وشه سازی زمانی ینگیزی ، مۆسکو .

۱۹۵۹ ، ل ۱۶۳ .

حاشیه‌ی واتای لیتکسیکی ژماره‌ی پله‌ی . له‌وه‌شدایه که ده‌یته به‌شه
ناخاوتنی دی» (۲)

ئه‌گه‌ر له زمانی ئینگلیزیدا بتوانین ئه‌و چهند ویکچوونه ریزمانی به
ده‌می تیان ژماره‌ی پله‌ی و ئاوه‌لناو به به‌لگه‌ی دانانی ژماره‌ی پله‌ی به
ئاوه‌لناو وهربگرین ، ئه‌وه به هیچ چه‌شنیك ناتوانین ئه‌و رایه‌ی هه‌ندی
روسهرانی دی په‌سه‌ندبکه‌ین ، که ژماره‌ی بنجیش به ئاوه‌لناو
له‌قه‌لم ده‌دن . . . ئه‌گه‌ر له زمانی ئینگلیزیدا له تیان ژماره‌ی پله‌ی و
ئاوه‌لناودا که‌مین ویکچوونی ریزمانی هه‌یج ، ئه‌وه له زمانی کوردیدا ئه‌و
ویکچوونه زۆر که‌متره ، که‌چی هه‌ندی له نووسهرانی ریزمانی کوردی
له‌سه‌ر په‌یره‌وی ریبازی لیتکۆلینه‌وه‌ی چاولیکه‌ری ئینگلیزی گشت
جۆره‌کانی ژماره‌یان له‌گه‌ل به‌شه ئاخاوتنی ئاوه‌لناو داناهه (۳) . . . وئیرای
ئه‌وه پریکیش له نووسهرانی ریزمانی کوردی له‌به‌ر رووناکی ریزمانی
عه‌ره‌بی ژماره‌یان به ئاوه‌قه‌لم داوه (۴) . . . واده‌ده‌که‌وتی هیچ به‌کینک
له‌و دوو ده‌سته‌یه‌ خاوه‌نی لیتکۆلینه‌وه‌ی سه‌ره‌بخۆی خۆیان نین و
تایه‌تی زمانی کوردی‌یان نه‌خویندوه‌وه‌ته‌وه .

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه ، ل ۱۶۳ - ۱۶۴ .

(۳) بۆ نمونه :

ا - توفیق وه‌بی ، ده‌ستووری زمانی کوردی ، جزی یه‌که‌م ، به‌غدا ،
۱۹۲۹ ، ل ۷۴ - ۷۵ .

ب - نووری عه‌لی ئەمین ، ریزمانی کوردی ، سلیمانی ، ۱۹۶۰ ،
ل ۱۳۴ - ۱۳۵ .

. . . و هه‌ندیکی دی

(۴) به‌وێنه :

ا - سه‌عید صدقی ، مختصر صرف و نحوی کوردی ، به‌غدا ،
۱۹۲۸ ، ل ۱۲ .

ب - ئه‌حمه‌د حه‌سه‌ن ئه‌حمه‌د ، ریزمانی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ،
ل ۱۱۰ .

. . . و هه‌ندیکی تر .

له زمانى كوردیدا گرنكى ژماره له تايه يتي پيكتايدايه . بهوتنه
 بو گه ياندني واناي ژماره ي نسيك - واته كاتيگ ژماره له گهل ناودا ديت :
 (پينج سيو ۰۰۰) وا باوه كه هه ر يهك ريگه ده گيرتي ، شهويش ريگه ي
 ليكدانه . له حالته ي (پينج سيو ۰۰۰) دا ، مه رج وايه ضه ربى پينج بكرتي :

سيو × ۵

بو دهر پيني ژماره كاني كوردى ريگاي هه مه جوړ هه يه . ريگه ي
 هه ره باو (كوكر دنه وه) و (ليكدان) ه .

★ ريبازى كوكر دنه وه :

له ژماره (۱۱) هوه تا (۱۹) ، بهوتنه ژماره ي (چوارده) به يتي پيكتايني
 واتاي برتي به له (چوار + ده) . هه م ريگه يه هه روه ها بو گه ليك له و
 ژمارانهش به كارد تيرتي ، كه له سه روو (بيست) هوه ن : (بيست و دوو)
 واته (۲۰ + ۲) ؛ (چل و شش) - واته (۴۰ + ۶) ۰۰۰

له گهل هه وه شدا ، پتيويسته سه رنج بو هه وش رابكي شين ، ريگه ي
 كوكر دنه وه ي ژماره كاني وهك (بيست و دوو) ؛ (چل و شش) ۰۰۰ هه ندي
 جياوازي له گهل ريگه ي كوكر دنه وه ي ژماره كاني وهك (چوارده) دا هه يه .
 ژماره ي وهك (بيست و دوو) ؛ (چل و شش) ۰۰ به يار يده ي (و) هوه
 پيگه وه به ستراون . چو ن ده شني وا يير بكر تته وه كه وشه ي ليكدراون و له
 دوو ژماره پيكتاتوون و به يار يده ي ناو به ندي (و) پيگه وه به ستراون .
 هه روه ها ده لوئي وا ليك بدر تته وه ، كه وشه ي ليكدراو نه بن و دوو
 وشه بن و (و) ي پته وندي له تيوان ياندا هه بن . هه رچي بو ژماره كاني
 جوړي (چوارده) به ، چو ن ده شني وا يير بكر تته وه كه وشه ي يكي
 ليكدراوه و له دوو ژماره بن يار يده پيكتايني ، هه روه ها ده لوئي بو تري كه
 به شي دووه مي هه و وشه ناساده يه شتيكه له تيوان وشه و پاشگر دا .

به لام خاسيه تي ژماره ي وهك (بيست و دوو) وهك وشه ي كوكر اوه
 له رووي پيكتايني واتاوه جياوازي له گهل ناوي كوكر اوه دا زوره .
 هه و جياوزيهش له وه دا يه ، كه وا ژماره ي وهك (بيست و دوو) له سه ر

بناغهي ڪو ڪردنهوه پٽڪڌي ، بهلام پٽڪهاتني ناوي ڪو ڪراوه لهسر بناغهي
 ڪو ڪردنهوه به نه نجام ناگهي نري . بهوتنه (ڪو بوونهوهي خيزان) له باري
 واتاوه ، نهوه ناگهي نهني ڪه له (ڪو بوونهوهه + خيزان) سازبووي .

★ ريتياري لٽڪدان :

هر چي ژمارهي وهڪ (دووسهه) ؛ (چوارهزار) ۰۰۰۰ له ريتگاي
 لٽڪدانوه سازبووه - واته : (۲ × ۱۰۰) ؛ (۴ × ۱۰۰۰) ۰۰ ليرهشدا
 نه گهر له گهل لٽڪداني ناودا بهراوردي بڪهين . ههندئي جياوازي
 بهدي دههين ۰۰۰

بهو چهشنه بو گهياندني واتاي ژماره له سيستهمي بهشه ئاخاوتني
 ژمارهدا ريتگهي نهوتو به ڪارديتري ، ڪه له سيستهمي بهشه ئاخاوتني ناودا
 به ڪارناهي تري . نهه تايهتيتي يانهش خاصيهتي ژماره دياريهدهه ڪن و وهڪ
 بهشه ئاخاوتيتي ڪي سه بههخو جياي دهه ڪه نهوه و نيشاني نهوه دهههه ، ڪه
 راست ني به بهرتنه بهشه ئاخاوتني ناوهوه .

وهڪ پيشتر وتسان ههندئي له نووسهراني ريتماني ڪوردي . بهپيو
 بهپروهه ڪردني نووسهراني ريتماني ئينگليزي ژمارهيان به ئاوهلناو داتاوه .
 راسته له زماني ئينگليزيدا له يه ڪم سهرنجدا رهنگه وا يتته پيش چاو .
 ڪه هاتني ژماره له گهل ناودا ، وهڪ « two boys - دوو ڪور »
 جياوازي له گهل هاتني ئاوهلناو له گهل ناودا - « little boys -

ڪوري بچووک » نهبي ۰۰۰ بهلام نه گهر قول لهو مهسه لهي به وردينهوهه ،
 به ئاساني ههست بهوهدهه ڪهين ، ڪه له نيوان ژمارهه ئاوهلناودا جياوازي
 زوره . نهو جياوازيهه به پرووني له يتوهندي واتاي پارچه ڪاني ژمارهه
 پٽڪهوه بهستراو و يتوهندي واتاي پارچه ڪاني ئاوهلناوي پٽڪهوه بهستراو
 بهدهردهه ڪهوي^(۵) . وهڪ پيشتر وتسان بو پٽڪهاتني نهو جوره ژمارانه .

(۵) سهراوهي ناوبراو ، ئسي . ئا . ساميرنيتسڪي ، وشهسازي زماني
 ئينگليزي ، ل ۱۶۷ .

دوو ریځکمی (کوکردهوه) و (لیکدان) باون . بهلام هرچی پیوهندی
وانای پارچه کانی ټاوه ټناوی پیکه وه به ستراره ، له سر بناغی ټهو دوو
ریځکمی سازناکریټ . بهوینه ، که دهوتری (شین کال) هیچ ټوه ناگه یه نی
که له (شین + کال) یاخود (شین × کال) پیکه تایی .

هر وه ها جیاوازی له بوونی ژماره به ټاو و بوونی ټاوه ټناو به ټاویشتدا
زوره . ټمانه و هندی لایه نی دی هن . که بلین ، بری له
نوسه رانی ریژمانی ټینگیزی راست نین ، که ژماره یان خستووه ته ناو
به شه ټاخاوتی ټاوه ټناوه وه . هرچی هندی نوسه ری ریژمانی
کوردی شه ، که لاسایی زمانی ټینگیزی کردووه ته وه ، ټه گهر گوی
نهدینه دهر ټنه کردنی بهو جیاوازیانه ی له زمانی ټینگیزی و زور زمانی
دی دا له ټیوان ژماره و ټاوه ټناودا هیه و که به شیکیمان له سه ره وه
باس کرد ، خو ده بوو هست به وه بکا که له رسته ی کوردیدا ټاوه ټناو به دوا
ټاودا دیت : (ونی جوان) ۰۰۰ ، بهلام هرچی ژماره یه ده که ویته پیش
ټاو : (چوار ټن) ۰۰۰

له رووی رسته سازی شه وه ژماره به شپوه ټیکمی سه به خو خوی
ده نوینی ۰۰۰ راسته وه ټاوه ټناو به زوری له گهل ټاودا دیت و ټهم
پیکه وه هاتنه ش ، پیکه وه هاتی ټاوه ټناو له گهل ټاودا دیت شه وه یاد
(پینج گول) ؛ (گولی سور) ۰۰۰ ، بهلام له گهل ټه وه شدا ، لهو جوړه
به کاره ټیانه دا ناشی ژماره ناو بری دیارخهر ، بهلام هرچی
ټاوه ټناوه که یه ، له بهر ټه وه ی خاصیه تی شټیک دهرده خا ده بی به دیارخهر .
له ده سته واژه ی (پینج گول) ، ژماره دهر ټیکمی تاییه تی ده بی تی و خاصیه تی
شټیک ټاشکرا ټاکا ، به لکو ته نیا ټیشارمت بو چه ندیتی شټیک ده کا .

ژماره له رووی وشه سازی به وه خاوه نی ټهم خاصیه ټانه یه :

۱ - تەنیا لە گەڵ ئاودا دى و پارچە کالى ئەو جۆرە دەستە وازانەش
بە پیتی دەستووری پستەسازی دابەش فاکرین و سەرپاکیان بە سەر یەگەو
دەبنە ئەندامیكى پستە ، وەك : «دوو رۆژ ، چوار كچ ، شەش مەڕ ۰۰۰» .

۲ - فاتوانی گاوەلناو دیاری بکا (۶) .

مەفهومی ژمارە لە ئەنجامی میژوویتیکی درێژی پیشکەوتنی
ئادەمیزادەو پەیدا بوو . فە ئینگلیس دەلێ : «مەفهومی ژمارە و
تەنەکان لە شویتیکی نادیارەو وەرنەگیراوە ، بە لکو لە واقعی
«دووبەرەو هاتوو» ۰۰۰ «دە پەنجە ، که مۆژ لە سەری فیری ژماردن
دەبوو - واتە یەگەم عەمەلی بەی حسابی دەکرد» (۷) لە کاتی ژماردندا
توانستی لادان لە شتی دیاری کراو «بریتی بە لە ئەنجامی پست بەستنی
دوو رو درێژ بە تەجرو بەی پیشکەوتنی میژوویدا» . بۆ نمونە ، وشە
«پینج ، دە ، سەد ۰۰۰» دەشی بۆ هەر شتیك بە کار بەستری که
پۆمیرتین . بەوتنە : پینج پیاو ، پینج مەرشک ، پینج بەرد ، پینج شەقام ،
پینج باوەر ۰۰۰ هتد . ئەمەش ئەنجامی گشتی بوون و تەجرید بوونە (۸) .

* * *

نووسەرانی پێژمانی کوردی و زمانانی دی ، کاتی لە پرووی تایبەتی
واتا و چۆیتی بە کارهێنانەو و مارە دابەش دەکەن بە سەر جۆری جیاوازا ،
جیاوازی یەکی زۆر لە ئیوان دابەش کردنە کانیاندا بەدی دەکری . بەوتنە

(۶) ن . س . فالگینا ، د . ن . رۆزینتال ، م . ئی . فۆمینا ، ف . ف .
سەپکیتفیج . زمانی یووسی ئەمرو ، چاپی جوارەم ، مۆسکو ، ۱۹۷۱ ،
ل ۲۱۵ - ۲۱۶ .

(۷) ئا . ئی . گولانوف ، وشەسازی زمانی یووسی ئەمرو ، چاپی دوووم ،
مۆسکو ، ۱۹۶۵ ، ل ۱۲۵ .

(۸) هەمان سەرچاوە ، ل ۱۲۶ - ۱۲۷ .

سەندى نووسەر ژمارەى كەرتى (كەسرى) بە جۆرىك لە ژمارە دانائىن :
 پرىك ژمارەى پلەيى (تەرتىبى ، پوتەبى) ناخەنە تىو بەشە تاخاوتنى
 ژمارەو ۰۰۰ بەپىچەوانەشەو نووسەرى وا ھەيە تەنانەت ئاوەلكردارى
 رىكەيەك ، دوودو ، سىس سى ۰۰۰) و وشەى چەندىتى ناديارى وەك (زۆر ،
 كەم ۰۰۰) یش بە چەشنەكانى ژمارە لە قەلەم دەدەن .

لە رىكەى ھەلسەنگاندنى ئەو كارانەى لە مەيدانى لىكۆلىنەوەى
 (ژمارە) دا كراون و بە پتى بۆچوون و لىكدانەو و تۆزىنەوەى تايىبەتى
 تۆمان و بەھۆى كەلك وەرگرتن لە تىۆرى زماناسى بەو ، گەشتووينەتە
 ئەو ئەنجامەى لە زمانى كوردیدا سى جۆر ژمارە ديارى بکەين :

۱ - ژمارەى بنجى .

۲ - ژمارەى پلەيى .

۳ - ژمارەى كەرتى .

۱ - ژمارەى بنجى :

ژمارەى بنجى كە دەشى ژمارەى چەندىشى پىچ بوترى ، ئەو ژمارانە
 دەگرىتە خۆ ، كە وا بەگشتى لە تەواوى دانەكاندا تەجرىدى ژمارە
 پادەگەينى (دوو كەرەت دوو چوار) ، يان ژمارەى ديارى كراوى شتى
 ھاوڕەگەز نیشان دەدا (شەش كىتب) ۰۰۰

تايىبەتتى وشەسازىي ژمارەى بنجى پىوهندە بە واتا
 لىكسىكى بەكەوەى . ژمارەى بنجى خاوەنى حالەتى تاك و كو (۹) و
 ناسياوى ۰۰۰ نى بە ، چونكە لە مانايدا ئەو دياردە بە ھەيە . ژمارەى بنجى
 ھەرودھا دۆخىشى نى بە ، چونكە واتاى شت ناگەينى . نەبوونى حالەتى
 تاك و كو و ناسياوى و دۆخ بەشە ئاخاوتنى ژمارە لە بەشە ئاخاوتنى

(۹) راستە ھەندى ژمارە، وەك (دە ، سەد ، ھەزار ...) نیشانەى
 (ان) يان (ھەاى) كو وەردەگرن و دەوترى : (دەيان ، سەدان ،
 ھەزاران ...) يان (دەھا ، سەدەھا ، ھەزارەھا ...) ، بەلام بۆ ئەو
 دوو تىبىنى دەخەينە پىشچاو :

۱ - وەرگرتنى نیشانەى كو لە لایەن ژمارەو دەستوورىكى گشتى
 نى بە و ئەو ژمارانەى نیشانەى كە وەردەگرن زۆر كەمن .

ناو جیاده که نهوه . به ییتی پیوهندی وشه پړوان له تيو ژماره ی بنجی دا ،
 وشه کانی : یهك ، دوو ، سه د ، هزار ... پتر دیار و چالاکن .
 ژماره ی بنجی ته گهر به یین ناو به کار به یترئ ، نهوه ته نیا ناوی
 ژماره ییک راده گه یه نی ، به لام که له گه ل ناوی کدا دیت ، نهوه ده توانی
 بیته دیارخه ری چه ندیتی ناوه که و ناوه کesh ده یته دیارخه ری
 ژماره که : (یهك دار ؛ هزار مندا ل) . ژماره له م باره دا نه ده یین به ئاوه لئاو
 نه ده ستوانی یین به دیارخه ری ئاوه لئاو . ئاوه لئاویش نایین به
 دیارخه ری شتی ژماره که .

تایه ییتی ژماره ی بنجی له نووسیندا نهوه یه ، که ده شتی به ره قه میش
 ده ربیرئ ، وهك (چل - ۴۰) ، (سه د - ۱۰۰) ، به لام هه رچی نهو ناوانه یه ،
 که واتای چه ندیتی یان تیدایه ، وهك : (چله) ، (حفته) .
 (سه ده) ... ناشی به ره قه نیشان بدرئین . ئاوه لئاو
 ده توانی بیته دیارخه ری ناوی چه ندیتی ، به لام ناتوانی یین به
 دیارخه ری ژماره ی بنجی .

وشه ی «یهك» ، جگه له واتای چه ندیتی ژماره : (یهك سال ؛ یهك
 ن ...) ، ده توانی واتای دیش بگه یه نی . بق نمونه :

۲ - ژماره کانی (ده ، سه د ، هزار ...) ، کاتی نیشانه ی کوی
 ودره گرن ، دوو گورانی بنه ری ته یان به سه ردا دیت :
 ا - واتای چه سپیویان نامینن - وانه له چه ندیتی دیاره وه ده بنه
 چه ندیتی نادیار . بق نمونه نه دوبرئ (سه د پیاو) ، نهوه مه به ست
 (سه د پیاو) ه یین کم و زیاد . وانه نه (۱۹۶۱ن و نه ۱۰۱۱ن) ، به لام که
 دوبرئ (سه دان پیاو) ، نهوه چۆن ده شتی (چوارسه د) بن ، ده شتی
 (هشت سه د) یش بن ...

ب - له به شه ئاخوتنی ناو نریك ده بنه وه ...
 هه چی ژماره ی (دوو ، سئ یشه ، ته نیا ده متی ده توانن (ان)
 وهر بگرن ، که ناوه که لابرئ و جتی بگرنه وه . وهك :

دوو پیاو هاتن	دوان هاتن
سئ پیاو هاتن	سان هاتن

۱) به واتای ناو ، وهك «یهك له ئیسه دهراچین» : ۲) به واتای جیناو
 - ناوه لناو ، وهك «ئیسه پیتکه وه یهك قوتایبخانه مان نه واو کردووه» ؛
 ۳) به واتای جیناوی نادیار ، وهك «من و نازاد له یهك رینگاوه هاتووین» .
 وشه «ههردوو ، ههرسی . . .» له ژماره ی بنجی «دوو ، سین . . .» وه
 تریکنو هه ره مان ئه ندازه راده گه یه نن ، به لام واتای بنه ره ئیی «ههردوو ،
 ههرسی . . .» راگه یاندنی چه ندیتی ئی یه ، به لکو ته نیا په نجه بۆ فیشاندانی
 چه ندیتی راده کیشی . وشه «ههردوو ، ههرسی . . .» ناکه وه ئیو به شه
 ناخاوتنی ژماره وه ، به لکو سه ره به جیناون . ئهم جیناوانهش که له ژماره ی
 بنجی و جیناوی «ههر» پیتکهاتوون ، واتای کو کردنه وه ده گه یه نن ، وهك :
 ههردوو ژنه که رۆشتن .
 ههرسی کتیبه کهم خو ئنده وه .

له زمانی کوردیدا ژماره ی بنجی کاتی چه ندیتی ناویک (ساده یی
 یان ناساده) راده گه یه نن ، له پیش ناوه که وه دیت . هه رچی ناوه که شه له
 شیوه ی تاکدا به ده رده که وئی (که من جاریش له شیوه ی کو دا ، ئه ویش جگه
 له ژماره ی «یهك» (۱۰) . وهك :

(۱۰) شایانی ناسه ، د. زاری یوسف باسی ئه و تایه تیتی به ی ژماره ی بنجی
 کردووه (بروانه : دیانیکتی سلیمانی زمانی کوردی ، مۆسکو ، ۱۹۸۵ :
 ل ۶۵) . مامۆستا توفیق وه هبیش له و تایه تیتی به دواوه ، به لام
 جیاوازی له وه دایه ، ئهم وا داده ئی ، که «ناوه که هه میسه تاک
 ئه مینتی وه» (ده ستوری زمانی کوردی ، جزمی یه کهم ، به غدا ،
 ۱۹۲۹ ، ل ۱۷۴) .

له زمانی فارسی ناوه راستیدا ناو که له گه ل ژماره دیت ، به
 زۆری له شیوه ی تاکدا به ده رده که وئی . وهك :

دۆ ژن - دوو ژن

ههفت کیشفر - جهوت ولات

ناوه ناوه یه کیش ناره که له فۆرمی کو دا به ده رده که وئی . وهك :

دو قازده ئه خته ران - دوازه ئه ستیره

(بروانه : ف. س. راستۆرگوشا ، زمانی فارسی ناوه راست ،
 مۆسکو ، ۱۹۶۶ ، ل ۷۵ - ۷۶) .

لای چھپی ژورره کیش دوو په نجه رهی گه وره هه بوو

(نه خوما ، ل ۴۴)

غازاد ته مهنی چوار ساله / غازاد ته مهنی چوار سالانه (۱۱)

نه گهر ناوه که به ناو ته واو کرايخ ، ژماره ی هه ر کاميکيان مه به ست

بن . نهوه ژماره ی بنجی ده خريته پيش نهو ناوه وه (۱۲) . وهك :

چوار دهر گای مال

دهر گای چوار مال

پيټج چرای کولان

چرای پيټج کولان

ژماره ی (هك) زور جار له گهل ناودا له شيوه ی نيشانه ی

لایك / - مك) دا ديت ، وهك :

بزنيك بزنيك

شواييك شواييك

ساليك ساليك

ژماره ی بنجی که ژماره ی ناويك ياده گه يه ني ، ده شين ناوه که بن

پيټج نيشانه ييك بن و ده شلوي نيشانه ی له گهل بن . بو نمونه :

۱ - بن نيشانه :

مسق پياو

چوار ون

(۱۶) له راستيدا نهو ناوانه ی نهدازه ی کاتيوان تيندايه ، وهك (سهعات ، رۆژ ،

شهوه ، ماك ، سال ...) ، کاتيوان له گهل ژماره ی بنجی دا به کار ديترين ،

ده توانن قاليبی کۆ وه ر بگرن . وهك : دوو شهوان (دوو شهوه) ؛ حموت

سهلان (حموت سال) ... (پروانه : ك . ر . نه يووي و ئی . نا .

سميرنوفا ، دنالکتی کوردي موکری ، ليتينگرا ، ۱۹۶۸ ، ل ۴۴ .

(۴۴) ماموستا توفيق وههيلي نهو ناييه تيتي به ی يادداشت کردوه (پروانه :

دهستووي زماني کوردي ، جزمی به کم ، بغداد ، ۱۹۲۹ ، ل ۷۴-۷۵

پیتج قوتایی

۲ - له گمډل یشانه :

ا - (هکه) ی ناسیاوی :

• سڼ پیاوه که روښتن

• چوار ونه که هاتن

ب - (ه) ی ناسیاوی :

• سڼ پیاوه که وته ری

• چوار ونه له کانی گمراڼه وه

ج - (ان) ی گس :

• چوار پوژان به پڼ روښتن

د - (یک) ی نه ناسیاوی :

• سڼ پوژیک له موه بهر

تیبینی :

۱ - نه گمر وماره بنجریه که (یهک) پڼ ، نموه ناوکه ناستوانی هیچ

به کیک لهو یشانه وهر بگری

۲ - کانی ناوی دواي ژماره که یشانه ی (یک) ی نه ناسیاوی ده چینه

سهر ، نموه ژماره که واتای تریکی (ته قریبی) له خوږه ووه و مژده گری . بو

سونه ، که دهورتری «سڼ پوژ» ، نموه گومان له ژماره ی «پوژ» هکانه

نی به و ناسکرایه و دیاری کراوه ، که پڼ زیاد و کم «سڼ» ن . به لامل که

دهورتی «سڼ پوژیک» ، مانای وایه تریکه ی «سڼ پوژ» . جا دهشن له

پڼ زیاتر بن یان گمتر . له م باره دا ژماره ی «سڼ» واتای

پاسیاوی ناستیج .

نهم واتای تریکه ی ژماره لهو باره شدا به دمردده که وی ، که له پیش

ژماره که وه وشه ی (یک) - تریکه ی - تریکه ی ،،، دهور و بهری ،،، بیت .

حاله‌شدا ده‌شئ ناوه‌که نیشانه‌ی (یک) ی پیتوه سئ یان
پیتوه تهن وهک ،

زیکه‌ی سئ پوژ له‌مه‌وبهر

زیکه‌ی سئ پوژیک له‌مه‌وبهر

ده‌وروبهری سئ پوژ له‌مه‌وبهر

ده‌وروبهری سئ پوژیک له‌مه‌وبهر

۳ - پیتو ناوه‌که لایبری ، ئه‌وه ژماره‌که نیشانه‌ی (- هکه) و (- ه) و
(- ان) و مرده‌گری و ده‌وری ناو ده‌یین ، وهک :

چاره‌که هاتن

چاره‌که وتهری

سیان پوژستن

۴ - ژماره‌ی «یهک» که ده‌وری ناو ده‌یین - واته کاتی ناوه‌که

ده‌بری - نیشانه‌ی (- ئ ، - یک) ی نه‌ناسیاوی پیتوه ده‌لکن . وهک :

یه‌کن (یه‌کیک) له‌و وینانه هه‌لکه‌بیرم .

یه‌کن (یه‌کیک) هاته ژووره‌وه (۱۳) .

* * *

له‌ زمانی کوردینا له (یهک) هوه تا (ده) - «یه‌کان» ؛ له (ده) هوه تا

(هه‌زار) - «ده‌یان» ؛ له (سه‌ده) هوه تا (هه‌زار) - «سه‌دان» ، له (هه‌زار) هوه

تا (هه‌زاران) . پان پین ده‌وتیری (۱۴) .

ناوی یه‌که‌م ده‌ ژماره‌ی زمانی کوردی بهم چه‌شنه‌ی خواره‌وه‌یه .

(۱۳) د. زاری بووسقی له کتیی «دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی» ،

مؤسسه‌ی ۱۹۸۵ له به‌شی زوری ئه‌و تاییه‌تیتی بانه‌ی ژماره‌ی بیجی

دواوه (ال ۶۵ - ۶۶) .

(۱۴) شایانی باسه ، جام‌وستا سه‌عید صدقی کابان ئه‌وه‌ی یادداشت کردوه

(مختصر صرف و نحوی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۲۸ ، ل ۱۳) .

رمانى نمدى شتو جياوזה دى روسى نمدى - جياوזה گانى

	يک ، نيك		۱- يک
روز ، دو ، دوى ،			۲- دو
سى			۳- سى
نوى دوى	چار	چار	۴- چوار
	پنج		۵- پينج
شش	شش		۶- شش
هفت	هفت	هفت	۷- هفت
هشت	هشت		۸- هشت
نه	(۹)		۹- نو
	(۱۰)		۱۰- ده

وشى يىكوى كوردى له زمانى گوانستا «نه» : له نيرائى گواندا «يك»، «يك» ، «يك» ؛ له زمانى فارسى نوى «يك» ؛ له زمانى بلوچيدا «يک»، «يك» ؛ له زمانى هيندى نويدا «ايك» ؛ له زمانى لاتينى دا unus ؛ له زمانى فرانسى دا «ان» ؛ له زمانى روسيدا «ندين» . . .

هواواتا» ؛ «دو» ي كوردى له زمانى گوانستا «دو» ؛ له زمانى هيندى گواندا «دو» ؛ له زمانى فارسى گواندا «دو» ؛ له زمانى فرانسى گواندا «دو» ؛ له زمانى روسيدا «دو» . . .

(۱۵) مائوستا محمد نمين همورامانى دلازم : « له نوى همورامانى هيراقدا وشه ، (بووه) ، به واناي (يك) به كاردي ، به لام له همورامانى نيراندا ، نيمه دهرين به (بووه = شله) (پروانه : محمد نى محمد نى همورامانى ، فرهنكى نيرين قا ، بخدا ، ۱۹۸۷ ، ل ۷۱) .

به زمانی بلووجیدا «دو» ؛ له زمانی هندی نویدا «دو» .
له زمانی نیسیزیدا «تو» ؛ له زمانی لاتینی دا « onp » ؛ له زمانی
فهرنسیدا «دوی» ؛ له زمانی رووسیدا «دفا» یه ...

ژمارهی «سج» ی کوردی له زمانی ئاویتادا له شیوهی «تری» .
تره» دایه و له هندی کوندا «تری ، تیسر» ؛ له زمانی فارسی
ناوهراستدا «سی» Si . له زمانی فارسی نویدا «سه» یه ؛ له زمانی
کوردیدا «سج» یه ؛ له زمانی بلووجیدا «سهی» ؛ له زمانی هندی نویدا
«تین» ؛ له زمانی ئینگلیزیدا «ثری» یه ؛ له زمانی لاتینی دا « tres » یه ؛
له زمانی فهرنسیدا «تروا» یه ؛ له زمانی رووسیدا «تری» یه و له
بولگاریشدا هر «تری» یه ...

به رانبهر وشه «چوار» ی کوردی له زمانی ئاویتادا «چه تور» ؛
چه تقار» دهیین ؛ له زمانی هندی کوندا «چه تقار» ؛ له زمانی فارسی
ناوهراستدا «چه هار» ؛ له زمانی فارسی نویدا «چار» ؛ له زمانی
بلووجیدا «چار» ؛ له زمانی رووسیدا «چتری» ؛ له زمانی هندی نویدا
«چار» ؛ له زمانی لاتینی دا «quattuor» ؛ له زمانی فهرنسیدا «کاتر» ...
بۆ وشه «پینج» ی کوردی له زمانی ئاویتادا «په نجه» دهیین ؛
له زمانی هندی کوندا «په نجه» ؛ له زمانی هندی نویدا «پانج» ؛
له زمانی فارسی ناوهراستدا «په نج» ؛ له زمانی فارسی نویدا «پنج» ؛
له زمانی بلووجیدا «په نج ، په چ» ؛ له زمانی رووسیدا «پیات» ...

وشه «شهش» ی کوردی له زمانی ئاویتادا «خشخهش» ؛
له زمانی هندی و ئیرانیدا «سفه کس» ؛ له زمانی هندی کوندا «شاش» ؛
له زمانی فارسی ناوهراستدا «شهش» ؛ له زمانی فارسی نویدا «شش» ؛
له زمانی بلووجیدا «شهش» ؛ له زمانی رووسیدا «شیست» ؛ له زمانی
بولگاریشدا «شیست» ...

ههروواتای «جهوت» ی کوردی له زمانی ئاویتسادا «ههپته» یه ؛ له
 زمانی هیندی کوندا «سهپته» یه ؛ له زمانی هیندو و ئهوروپایی دا «سهپتم» ؛
 له زمانی فارسی ناوهراستدا «ههفت» ه ؛ له زمانی فارسی نویدا
 «هفت» ه ؛ له زمانی بلووچیدا «ههپت» ه ؛ له زمانی لاتینی دا «Septem» ه ؛
 له زمانی فهره‌نسی دا «سیت» ه ؛ له زمانی رووسیدا «سیم» ه

ژمارهی «ههشت» ی کوردی له زمانی ئاویتسادا له شیوهی
 «ئهشتا» دایه ؛ له زمانی هیندو و ئهوروپایی دا «ئوکۆ» یه ؛ له زمانی هیندی
 کوندا «ئهشته» یه ؛ له زمانی فارسی ناوهراستدا «ههشت» ، «ئهشت» ه ؛
 له زمانی فارسی نویدا «هشت» ه ؛ له زمانی بلووچیدا «ههشت» ،
 «ههژده» ه ؛ له هیندی نوئی دا «ئهت» ه ، له زمانی ئینگلیزیدا «ئهیت» ه ...

بهراڤهر وشهی «نۆ» ی کوردی ئەمانه ده‌یین : له زمانی ئاویتسادا
 «ئهفه» ؛ له زمانی هیندو و ئهوروپایی دا «نیوم» ؛ له زمانی هیندی کوندا
 «ئهفه» ؛ له زمانی فارسی ناوهراستدا «ئهه، نوه» ؛ له زمانی فارسی نویدا
 «ئه» ؛ له زمانی بلووچیدا «نوه» ؛ له زمانی هیندی نویدا «نوه» ،
 له زمانی لاتینی دا «Novem» ؛ له زمانی فهره‌نسیدا «نۆف» ؛
 له زمانی ئەلهمانیدا «نۆین» ؛ له زمانی ئینگلیزیدا «ناین» ؛ له زمانی
 ئیتالیدا «نۆفی» ...

هه‌رچی وشهی «ده» شه وینهی لهم شیواته‌دا به‌دی ده‌کری : له زمانی
 ئاویتسادا «دهسه» ؛ له هیندو و ئهوروپایی دا «دهکم» ؛ له زمانی هیندی
 کون «داسه» ؛ له زمانی هیندی نویدا «دس» ؛ له زمانی فارسی
 ناوهراستدا «دهه» ؛ له زمانی فارسی نویدا «دهه» ؛ له زمانی بلووچیدا
 «دهه» ؛ له زمانی لاتینی دا «Decem» ؛ له زمانی فهره‌نسیدا «دیز» ،
 له زمانی ئیتالیدا «دیتسی» ؛ له زمانی رووسیدا «دیتس» ؛ له زمانی
 بولگاریدا «دیتس» ...

له بهراوردکردنی فۆرم و ناوی ژماره‌ی یهك تا ده‌ی كوردی له ئه‌مه‌دا،
 فۆرم و ناوی ئه‌و ژمارانه‌دا له زمانی ئاویستا و هیند و ئه‌وراپه‌ی،
 كۆن و نوێ و ئێرانیی كۆن و ناوه‌راست و نوێدا تیزیکییه‌کی زۆر له
 پێوانیاندا ده‌یسنرێ . ئهم جۆره تیزیکییه ته‌نانهت ده‌سه‌ن
 ناوبرئییه‌کتیی و وێكچوون . «هه‌رچه‌نده له تیوان ئه‌و زمانانه‌دا
 خزمایه‌تی ته‌واو هه‌یه ، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شه‌دا
 له مه‌سه‌له‌ی پێشكه‌وتنی ده‌نگسازی دا هه‌ر یه‌كه‌یان خاوه‌نی یاسای تابه‌تی
 خۆیان» (١٦) . بۆ نه‌وونه وشه‌ی «دقه» ی ئاویستا له‌گه‌ڵ «دقا» ی زمان
 عیندی كۆن و زمانێ رووسی ئه‌مڕۆدا جیاوازیان ته‌نیا له ده‌نگی (ه) و
 (ا) ی كۆتایاندا هه‌یه . هه‌ر ئه‌و (ه) یه‌ی كۆتایی «دقه» ی ئاویستا له زه‌ات
 فارسی ناوه‌راستدا بووه به (و) و له زمانێ كوردیدا به (وو) و له زمان
 فارسی نوێدا به (و) ... یاخود وشه‌ی «دهسه» ی ئاویستا له زمان
 عیندی نوێدا ته‌نیا ده‌نگی (ه) ی كۆتایی سواوه و بووه به (س) ، به‌لام
 له زمانێ كوردیدا ته‌نیا بره‌گی یه‌كه‌می - (ده) ماوه‌ته‌وه و بره‌گی
 دووه‌می - (سه) تێداچوووه (١٧) ...

(١٦) پ. ل. مسابۆتۆف ، له‌باره‌ی میترووی مۆرفۆلۆژیی زمانی كوردیه‌وه ،
 مۆسكۆ ، ١٩٧٨ ، ل ٣٤ .

(١٧) مامۆستا محمهد ئه‌مین هه‌ورامانی ئه‌وه‌ی یادداشت كردوووه ، كه « تا
 ئێستاش له ناره‌جی هه‌وراماندا ، (دهسه) به واتای (ده) بۆ ژماره
 هه‌ر ماوه و باوشه ، به‌تایبه‌تی بۆ ژماردنی (گوێز) .
 بۆ وێنه ده‌وترئیی :

(ده دهسه گوێز) ، واتا : (سه‌د گوێز)

(سه‌د دهسه گوێز) ، واتا : (هه‌زارئێ گوێز) .

(بروانه : محمهد ئه‌مین هه‌ورامانی ، فهره‌نگی ئێریه‌ن قاج ، به‌قدا ،
 ١٩٨٧ ، ل ١١٠) .

کرماتجیبی ژوروردو		کرماتجیبی خواروردو	
شیوه جیاوازه کانی	زمانی گهدهبی	شیوه جیاوازه کانی	زمانی گهدهبی
دههیهک	پانزده (ه)	پانزده ، یانگزه ، یانزده	۱۱ - یازده
دهههجو	دوئوزده (ه)	دواوزده ، دوانگزه ، دوانزده	۱۲ - دوازده
دهههسین	سیئزده (ه)	سیانزه ، سیانگزه سیانزده ، سیئزده	۱۳ - سیانزده
دههچار	چارده (ه)	چارده	۱۴ - چوارده
دههپینج	پانزده (ه) ، پهنجزده (ه)	پانزده ، پانگزه ، پانزده	۱۵ - پانزده
دههشش	شانزده (ه)	شانزده ، شانگزه ، شانزده	۱۶ - شانزده
دههتته	حکده (ه)	حکده	۱۷ - حکده
دههده	هیزده (ه)		۱۸ - هیزده
دههده	توزده (ه)		۱۹ - توزده

(۱۸) ق. کوردوژ (کوردوژیتقا) ، دهستوری زمانی کوردی (په کهرهستسه)

له ژماره (۱۱) موه تا (۱۹) به لیکدانی ژماره یه کان (به هندی گورانهود) له گه ژماره ده (دهم) سازده بن . وک :

دیالکتی کرمانجی ژوروو و خواروو ، موسکو ، ۱۹۷۸ ، ل ۸۷ .
(۱۹) ماموستا چهرکهزی به کو وا راده گه یه بن ، که له نیو کورده گانی
تازر بایجاندا به تایه تی له نیوان به سال اچوو هکاندا ، ژماره ی (۱۱) تا (۱۹)
به م شتوه یه ش ده بیرئ :

۱۱ - ده و یه

۱۲ - ده و دوی

.. ..

۱۹ - ده و نه

یه ژوریش (دی سهره تای (ده) ده که نه (ت) و ده لیتن : ته و یه
ته و دوی ... ته و نهه (پروانه : ج. خ. باکاییتف ، زمانی کورده گانی
سوقیت ، موسکو ، ۱۹۷۳ ، ل ۱۲۸ .

ماموستا محمهد نه مین هورامانی پش نهودی روون کردووه تموه ،
که «له ناو هندی ناوچه دا ، ناوچه ی کورده واری ، به تایه تی له نار
تافره تاندا ، (ده و یه ، ده و دوو ، ده و سنج) بۆ مه بهستی (پانزه) ،
(دوانزه) ، (سیانزه) به کاردئ « (پروانه : محمهد نه مین هورامانی ،
فهرهنگی تیریهن فاج ، بهغدا ، ۱۹۸۷ ، ل ۷۲) .
سوانی (دی) هم ژمارانه ش ، ههروهک سوانی (دی) هندی وشه
دی له سالانی بیستدا له گه ردا بوو . به لگه ش نه ویه ، که له

سبوان و ئی چوونی (د) روون کردسه وه و ئیکۆلینه وهی تهوای
 دهوئی ، چرنکه له زۆر شوئینی وشه دا دهقرتی . بهوینه ئه مرۆ له هه ندی
 شوئینی کوردستاندا ، بهتایبهتی له ناوچهی سلیمانیدا دهنگی (دی
 ژماره کانی (یازده ، سیازده ، یازده ، شازده . حهفته) سواوه و دهوتری
 (یازده ، دوازده ، سیانزه ، پانزه . شانزه . حهفته) . له بهر ئه وهی
 قووتدانی ئه م (د)ه بووه بههۆی قورسی ده پرینی ئه و وشانه ، بنۆیه
 بۆ سووک کردنی ئه و ناله باری به ناچار بووه دهنگی (ن) بێتته ناو (یازده .
 دوازده ، سیازده ، یازده . شازده) وه و (ق)ی (حهفته) ش دوو باره بکاته وه (۲۰) .
 ئه سلی ئه و وشانه که (یازده ، دوازده ، سیازده ، یازده ، شازده
 حهفته) ن ، بن گۆمان چ بۆ نووسین و چ بۆ زمانی ئه ده بی راست وایه
 پهیره وهی ئه سله که یان پکری ، شایانی باسه کۆری زانیازی کوردیش له و
 رایه دا بووه ؛ که ده بی « ئه سلی ئه و ژماراته له نووسیندا پیارتزرت » (۲۱) .
 چاپه مه نییه کانی ئه و سه رده مه دا شیوهی جیاوازی به کاره ئیتانیان - واته
 نه سوان - ده یینری (۲۲) .

-
- (۲۰) شایانی باسه ، مامۆستا مه سهوود محمه د به شیوه یێکی زانستی و
 به لگه ی زۆر و راست و له بار ده رباره ی چۆنیه تی نووسینی ژماره کان
 دواوه (بڕوانه : مه سهوود محمه د ، چاره سه رکردنی گیر و گرفته کانی
 رینووس و ئه لفو بیی کوردی ، « گۆفاری کۆری زانیاری عێراق -
 ده سته ی کورد » ، ب ۹ ، به غدا ، ۱۹۸۲ ، ل ۳۴۱ - ۳۴۴ .
- (۲۱) کۆری زانیاری کورد ، رینووسی کوردی ، « گۆفاری کۆری زانیاری
 کورد » ، ب ۱ ، ۱۵ ، به غدا ، ۱۹۷۳ ، ل ۳۷ .
- (۲۲) بۆ زانستی زیاتر له م باره وه ، بڕوانه : د. ئه و ره حمانی حاجی مارت ،
 نووسینی کوردی به ئه لفو بیی عه ره بی ، به غدا ، ۱۹۸۶ ، ل ۱۲۲ - ۱۲۳ .

له زمانى ئاويستادا ناوى ژماره كان له (۱۱) دوه تاكو (۱۹) به

ليكداتيكي ئاسايى سازده بې ، ئه بهش به لگه يه تى :

په نچه دهسه (پازده)

خشغهش دهسه (شازده) (۳۳)

واته ناوى ژماره يه كان + دهسه .

له زمانى كورديدا ئه گهرچى له م پيگهاتنه دا هه ندى گوران له ناوى
بهش له ژماره كاندا رووى داوه ، به لام هه مان به ما و ده ستوور
به كاردينى . به ويته :

چار + ده = چوارده

ههشت + ده = ههزده

سو + ز + ده = توژده

له زمانه ئيراني يه كانى ديشدا ، ههروهك زمانى ئاويستا و زمانى
كوردى ، ناوى ژماره كانى ئيوان (۱۱) و (۱۹) ديسان له يه كگرتى ناوى
ژماره يه كان و ناوى ژماره ي (۱۰) سازده بې ، له گه هه ندى گوراني
فۆنه تيكي دا . به ويته :

(۲۲) س . ن . سوکولوف ، زمانى ئاويستا ، موسكو ، ۱۹۶۰ ، ل . ۷۰ .

فارسی ناوہراست	فارسی نوی	بلوچی
۱۱ - یازده	یازده	یازده
۱۲ - دوازدہ	دوازده	دوازده
۱۳ - سیزده	سیزده	سیزده ، سینزده
۱۴ - چہارده	چہارده	چارده
۱۵ - پانزده	پانزده	پانزده
۱۶ - شانزده	شانزده	شانزده
۱۷ - ہفتدہ	ہفتدہ	ہودہ
۱۸ - ہشتدہ	ہجده	ہزده
۱۹ - نہدہزده (۲۴)	نوزده (۲۵)	توزده ، توژد (۲۶)

تبیینی :

۱ - نہ زمانی ناویستا دا ناوی ژمارہ کانی (۱۱) تا (۱۹) لہ ریگی بہ کگری ناوی ژمارہی یہ کان + ناوی ژمارہی دہوہ پیکدئی ، پین ٹہوہی عیچ گلرایتیکی فونہ تیکی رووبدات .

۲ - ٹہ گرجی زمانہ ئیرانی بہ کانیس لہ پیکہینانی ناوی ٹہو ژمارانہ دا لہسر ہمان دستور رویشتون ، بہ لام ہندی گورانی فونہ تیکی رووی داوہ ... ویرای ٹہو گورانہ گشتی بہ ، دوو دہنگی (ز) و (ن) ہاتوونہ تہ ناو بہ شیک لہ پیکہاتہ کہوہ :

(۲۴) پروانہ : ف. س. راستورگوہقا ، زمانی فارسی ناوہراست ، مؤسکو ، ۱۹۶۶ ، ل ۷۵ .

(۲۵) پروانہ : نو النور ، دستور پاری در صرف و نحو و املائی فارسی ، تهران ، ۱۳۴۳ ، ل ۶۳ .

(۲۶) ف. نا. نورولخوفا ، زمانی بلوچی ، مؤسکو ، ۱۹۶۰ ، ل ۳۸ .

۱ - دهنگی (ز) .

هم دهنگ تازه پیدانه بووه ، بهلکش نهویه نهك هر له زمانه
تیرانیه نوکاندا هیه ، بهلکو له فارسی ناوهراستیدا بههمان شیوه
دهینری و له بهشتیکی زوری ناوی ژمارهکاندا بهشداری دهکا :
{بازدهه ، دو قازدهه ، سیزدهه ، شانزدهه ، نههزدهه} .

ب - دهنگی (ن) .

وا پیندهجین دهنگی (ن) زور درهنگ هایتیه یو پیتکمانتی ناوی جو
جوره ژمارانهوه ، چونکه له زمانی فارسی ناوهراستدا به هیچ چهشتیک
ناینری . له زمانی فارسی نوئی و زمانی بلووجیدا تهیا له وشعی
(شانزدهه) دهیه (ههرچی «ن» ی وشعی «بازدهه» رهسه نه و هی
نسلکی وشعهکیه) . . . له زمانی کوردیشدا له گهژ نمونهشدا که له ههموو
شیوهکاندا نیری و پتر تایهته به ناوچی لیلیانی ، پیدابوولی
ده گهرتتهوه بۆ سهههقای سهدهی بیستم .

ژمارهی دهیان بهم جوره ناوده برتین :

کرمانجی زووروو		کرمانجی خواروو	
دهه	ده (ه)	ده	۱۰ - ده
	یست	یست	۲۰ - یست
سیه	سی	سی	۳۰ - سی
	چل	چل	۴۰ - چل
پیتجه	پینجی	پینجی	۵۰ - پینجا
	یست	یست	۶۰ - یست
ههفتی	ههفت	ههفت	۷۰ - ههفتا
ههشتی	ههشت	ههشت	۸۰ - ههشتا
نووت ، نۆوت	نۆد	نۆد	۹۰ - نهوه

له زمانی ئاویستادا ناوی ژماره دهی به کانی له (بیست) هوه تاکو
(به نجا) له (ناوی ژماره ی به کانی) + (سه) پینک دیت ... هه رچی
(سه) یشه له ئه ئانیدا (ات) ه (۲۷)

بو ژماره ی (بیست) فۆرمی جنسی منق = (فیسه تینی) یش

ئاوی ژماره دهی به کانی هه (سهست) هوه تا (نهوه د) له (ئاوی
ژماره ی به کانی) + (پاشکری) (نی) هه زده ی هوه

خه شه هینی (سهست)

هه یاتی (ههفتا)

هه شاتی (ههشتا)

هه شه تی (۲۹) (نهوه د)

له هه ئدی له زمانه ئیرانی به کاندا ناوی هه ژماره بهم چه شه ه :

(۲۷) سه رچاوه ی ئاویراوه ، س . ن . سو کو ژوفا ، زمانی ئاویستادا ، ل ۷ .

(۲۸) هه مان سه رچاوه ، ل ۷ .

(۲۹) هه مان سه رچاوه ، ل ۷۱ .

بلوچی	فارسی نوئی	فارسی ناوہ راست
گیت	بیست	۲۰ - قیت
سی	سی	۳۰ - سیہ
چل	چیل	۴۰ - چیل
بہ نجاہ	بنجاہ	۵۰ - بہ نجاہ
ٹہشتاد	شصت	۶۰ - شہست
ہفتاد	ہفتاد	۷۰ - ہفتات
ہشتاد (۳۲)	ہشتاد	۸۰ - ہشتات ، ٹہشتات
	نود (۳۱)	۹۰ - نہشت (۳۰)

تیبینی :

۱ - وا دیارہ وشہی «قیت» ی زمانی فارسی ناوہ راست و «بیست» ی کوردی و فارسی دہچنہوہ بہر وشہی «شہی» ، کہ لہ ٹاویستادا بو فورمی جنسی می بہ .

۲ - لہوہ دہچن وشہکانی «سی» و «چیل» ی کوردی و زمانہ پیرانی بہکانی دی شیوی پیدابووتیان لہ ٹاویستاوہ دورمی .

۳ - وشہکانی «ہفتاتی» ، «گہشتاتی» ی ٹاویستا کہ بہ یارہدی باشگر (تی) سازبوون ، وا پن دہچن لہ زمانی فارسی ناوہ راستا (ات) ی

(۳۰) سہرچاوہی ناوبراو ، ف. س. راستورگویفا ، زمانی ناوہنیسی ناوہ راست ، ل ۷۵ .

(۳۱) سہرچاوہی ناوبراو ، ذوالنور ، دستور پارسی در عرف و نجو و املائی فارسی ، ل ۶۲ .

(۳۲) سہرچاوہی ناوبراو ، ف. پ. فورڈکوف ، زمانی بلوچی ، ل ۲۸ .

تیرانی و مرکبین : «هفتات ، هشتات ، نهشتات - هشتات» . له زمانی ماری
 وئی و زمانی بلووجیدا (ت) که بووه به (د) - «هفتاد ، هشتاد» .
 له زمانی کوردیدا (ت) تیداچووه و (ا) ماوه توه و وشه کان بوون به
 «هفتا ، هشتا» .

۴ - وا دمرده کهوئی «شست» یش لمر همان دستوری
 «هفتا ، هشتا» یتکاتین و جیاوازی لهودا ین که لهودا (ا) کش
 سواوه . به لگش توهیه ، که له زمانی بلووجیدا دوتری «هشتاد» .
 چیی خورته تی ، که گهر بۆ پهیدا بوونی وشه ی «شست» ، شو رایهش
 خهینه پیش چاو ، که دوور نی به له وشه ی «شش» (به که من گورانهوه) بو
 سته ی تاوتستا سازبووین .

۵ - بۆ وشه ی «نومد - نومت» پتر وا دیته پیش چاو ، که
 هیاریمی «ات» ی تیرانی سازبووین ، به لام دووریش نی به (ی) ی
 پاشگری (تر) تاوتستا سواپن و (ت) ماییتوه . هرچی بوونی (ت) به
 (د) ، یان به پیچهوانهوه بوونی (د) به (ت) دیارده یتکی فونه یتکی
 ین نمه تهنیه . تومش ، که تم بۆ چوونه ی دووم پتسو بکا ، توهیه
 له زمانی فارسی کولدا دوتری «نهفتی» و تاشکرا دیاره ، که پاشگری
 (ت) چووه ته سهر وشه ی «نهفت» ... (۳۳)

له زمانی کوردیدا شو ژمارانه ی له تیوان (بیست) و (سهد) ان
 (جگه له ده یه کان) بهو شتویه به ی خوارموه سازده ین :

ژماره ی ده یان + و + ژماره ی یه کان

۲۰ - بیست + و + یهك = بیست و یهك

۲۰۰ - بیست + و + دوو = بیست و دوو

.....

(۳۳) له به شه دالتکتی کورده کانی نازرباجاندا ژماره ده یه کان به
 شتویه بهش ناوده برتین :

۲۹ - بیست + و + نو = بیست و نه

۳۱ - سی + و + یهك = سی و یهك

۲۰ - دوی دده

۳۰ - سی دده

.....

۹۰ - نه دده

یاخورد :

۴۰ - دوی بیست

۶۰ - سی بیست

.....

۸۰ - چار بیست

یان :

۵۰ - دوی بیست دده

۷۰ - سی بیست دده

۹۰ - چار بیست دده

..... هتد .

۱ پروانه : چ . خ . باکاییتف ، زمانی کورده کانی سو فیتت ، مؤسکۆ ،
۱۹۷۳ ، ل ۱۲۹ .

ماموستا قهنائی کورد دۆش ده لێ : « له زمانی کوردیدا له پێناڵ
ژماردنی دهی دا ، ژماردنی بیستی یس ههیه ، که پێی دهوتری (ژماردنی
ژنانه) . لهم جۆره ژماردنه دا ، نهك ده ، بهلكو دوو دهی دهكرێته بنهما .
بهوێنه (دوو بیست) له بریتی (چل) ، (سی بیست) له جیاتی
اشهست . . . » (دهستووری زمانی کوردی به کهرهستهی دیالیکتی
کرمانجیی زووروو و خواروو ، مؤسکۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۸۹) .
ئهم جۆره بهکارهاتنه له زمانی بلووجیشدا ههیه :

۲۰ - گبیست

۴۰ - دۆ گبیست

۶۰ - سهی گبیست

۷۰ - سهی گبیست و دده

۹۰ - چار گبیست و دده

۱۲۰ - ههپت گبیست

..... هتد .

۱ پروانه : ف . ئا . نووڤۆکۆفا ، زمانی بلووجی ، مؤسکۆ ، ۱۹۶۰ ،
ل ۲۸ .

۳۶ - سی + و + دوو = سی و دوو

۳۷ - سی + و + تو = سی و تو

۳۸ - چل + و + یهك = چل و یهك

۳۹ - چل + و + تو = چل و تو

۴۰ - نهوهد + و + یهك = نهوهد و یهك

۴۱ - نهوهد + و + تو = نهوهد و تو

نمه له دیالیکتی کرمانجی ژووروشدا بههمان چهشنه ، بهوینه :

۴۲ - بیست + و + چار = بیست و چار

۴۳ - بیست + و + نه(ه) = بیست و نه(ه)

نهو جووره ژمارانه له زمانی ئاویتادا بهم شیوهیهی

خوارهوه پیکدی :

پهنجه - چه فیهتی^(۳۴) (بیست و پینج)

لیرهدا دهینین ، کوردی له ئاویتا جیاده بیتهوه - واته هرچی له

اویتادایه له پیشهوه «پهنجه» (پینج) دیت و نهوجا «فیهتی» (بیست)

(۳۴) سهراوهی ناوبراو ، س. ن. سوکولوفا ، زمانی ئاویتا ، ل ۷۱ .

مەم لە کوردیدا بە پێچهوانەوویە - واتە لە سەرەتادا «یست» دیت و نەجە
پێنج» (٣٥).

ئەم دیاردەییە لە زمانی هیندی نوێ و زمانی عەرەبیدا وەك زمانی
ناوێستایە ٥٠ بە نمونە لە هیندی نویدا دەوترێ :

چار (چار) + یس (یست) = چو^٥یس

چئ (شەش) + یس (یست) = چیس (٣٦)

لە زمانی فارسی ناوەراستدا شیوەی پێکھاتی ژمارەکانی ئێسوان
(یست) و (سەد) ، ھەر وەك زمانی کوردی یە :

ژمارە ی دەیان + وت + ژمارە ی یەکان

٢٢ - ئیست + وت + دۆ = ئیست وت دۆ (٣٧)

ئەو (وت)ە ی لە زمانی فارسی ناوەراستدا ژمارەکان پێکھوو
دەبەستێ ، لە زمانە ئێرانی بە نوێکاندا لە شیوەی (و) دایە :

زمانی کوردی : یست و دوو

زمانی فارسی : یست و دوو

زمانی بلووجی : گیت و دۆ

لە زمانی کوردیدا جیاوازی وتی ژمارەکانی (١١) تا (١٩) لە گەڵ
ژمارەکانی (٢١) تا (٩٩) لەو دایە ، کە کۆمەڵی یەكەم لە پێشدا یەکانیان
دەوترێ و بە دواياندا دەیان ، بەلام کۆمەڵی دووهم بە پێچهوانەووە لە

(٣٥) شایانی باسە ، مامۆستا محەمەد ئەمین ھەورامانی ئەو جیاوازییە
زمانی ناوێستا و زمانی کوردی ئەمرۆی یادداشت کردووە (بروانە :
سۆکۆتۆف زمانی ناوێستا - وەرگێران و لێسوان و بەراوردکردنی
لە گەڵ زمانی کوردی ئەمرۆدا - محەمەد ئەمین ھەورامانی ، بەغدا ،
١٩٨٨ ، ل ٢٠٤ ، پەرەوێزی ژ ٢) .

(٣٦) سیامەند سەلیم ، چۆن فیری ئەم سێ زمانە دەبیت (هیندی ، کوردی ،
ھەرەبی) ، بەشی یەكەم ، بەغدا ، ١٩٨٠ ، ل ١١ - ١٢ .

(٣٧) سەرچاوەی ناوھراو ، ف. س. راستۆرگوییفا ، زمانی فارسی
ناوەراست ، ل ٧٦ .

ساره تادا دهیان دموتری و نهوجا په کان . بهوینه :

چوارده ۴ و ۱۰

بیست و چوار ۲۰ و ۴

ژماره ی «سهده» ی کوردی له زمانې ټاویستادا «سهتم» ده .
له زمانې هیندی کوندا «چهتم» ه ؛ له زمانې لاتینیدا «سهتموم» ه ؛
له زمانې فره نسیدا «سهفت» ه ؛ له زمانې رووسیدا «ستق» یه ؛
له زمانې هیندی نویدا «سو» ه ؛ له زمانې فارسی ناوه راستدا «سهتا» یه ؛
له زمانې فارسی نویدا «سهده» ه ؛ له زمانې بلووجیدا «سهده» ه ...

له زمانې کوردیدا پیکهاتی ژماره ی سهدان بهم چهشنه یه :

ماره ی په کان + وشه ی (سهده)

کرمانجی ژورورو

کرمانجی خواروو

دو + سهده — دو سهده

دوو + سهده — دو سهده

سین + سهده — سین سهده

سین + سهده — سین سهده

نه (ه) + سهده — نه سهده / نه سهده

نۆ + سهده — نۆ سهده

له زمانې ټاویستادا ناوی ژماره ی سهدان یان به شپوه ی
پیکه یوه به ستی ساده — (دو شه ی سه ته ی) ، یان به شپوه ی لیکدانی ساده —
(خشفه ش سه ته) پیک دئی . شپوه ی پیکهاتی ژماره ی سهدانی کوردی
سه شنی لیکدانی ساده ی ټاویستایی به . هرچی زمانې فارسی ناوه راستو
زمانې فارسی نوئی و زمانې بلووجی ... یشه له سهر ه همان پیکه
پیکه شتوون :

فارسی ناوہ راست : دهقی سہت

سیج سہت

فارسی نوئی : سیصد

بلووجی : دو سہد

دہر پرینی ژمارہ کانی تیوان (۱۰۰) و (۱۰۰۰) یش بہم چہ شہیہ :

سہدان + و + دہیان + و + یہکان

۳۲۵ دو سہد و چل و پیج

۹۷۰ نو سہد و حفتا و شہش

بۆ وشہی «ہزار» ی کوردی لہ زمانی ناوہ راستادا وشہی

«ہزہ ہرہم» دہینین ؛ لہ زمانی ہیندی کوندا «سہ ہسردہم» ؛ لہ ہیندی

نویدا «ہزار» ؛ لہ فارسی ناوہ راستادا «ہزار» ؛ لہ فارسی نویدا

«ہزار» ؛ لہ بلووجیدا «ہزار ، ہمدار» ...

پیکہاتی ژمارہی ہزارانیش بہم جۆرہیہ :

ژمارہی یہکان ، دہیان ، سہدان + وشہی (ہزار)

دو + ہزار — دووہزار

ہشت + ہزار — ہشت ہزار

چوارسہد + ہزار — چوارسہد ہزار

تہمش لہ زۆر زمانی ہیند و تہورویایی و زمانانی دی گرووی

جیاوازدا بہہمان چہ شہہ . بہنسوونہ :

فارسی ناوہ راست : دو ہزار

ہیندی نوئی : چار ہزار ... ہتہد .

لہ زمانی کوردیدا ژمارہ کانی تیوان (۱۰۰۰) و (۱۰۰۰۰۰۰) یش

بہم جۆرہ دہردہ ہپریتن :

هزاران + و + سهدان + و + دميان + و + يه كان

۱۸۹۵ هزار و هشتسهد و نهود و چوار

۱۳۴۷۰ دوازدههزار و چوارسهد و هفتا و سي

۵۴۳۴۰ پينجسهد و چل و دوو هزار و دووسهد و چل و تو

۹۹۹۹۹۹ تووسهد و نهود و تو هزار و تووسهد و نهود و تو

•••••

هرچي وشهي «مليون» يسه ، له هموو نهو زمانهدا كه من

شيتكيان لي هه لده كرپتم ، همر «مليون» به كه من جياوازي دمورينهوه .

* * *

له پرووي رونايشهوه ده كرپ ناوي ژماره كائي زمانهي كوردي

ژماره سي جوردا دابهش بكرپن :

۱ - ساده .

ژمارهي ساده نهو ژماره يهيه ، كه يهك بنه ماي هه ييت . وهك :

يهك - دوو - سي - ده - بيست - سي - چل - سهد - هزار .•••

۲ - ناساده .

نه ميش دوو جوره :

(أ) داپيژراو .

داریژراویش ئەوێه لهوشهییکی ساده و پاشگریک پیکهاتین . وهك :

حهفتا ، ههشتا ... (٣٨)

ب) لیكدراو .

لیكدراو له دوو بنهما سازدهیی ، وهك :

یازده . دوازده ... چوارده ... نۆزده .

دوو سهد . چوار سهد ... نۆ سهده . (٣٩)

٣ - پیکهوه بهستراو (٤٠) .

له یهك كهوتنی چهته زمارهیهك پیک دیت . كه به یاری سهی (و) ی

(٣٨) ههندی له نووسهراوی ریزمانی کوردی زماره ی ده یانی (بیست ، سی ، چل ، پهنج ، شهست ، ههفتا ، ههشتا ، نهوهه) یان به ساده داناره (بروانه) : د. زاری یوسف ، دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی ، مۆسکۆ ١٩٨٥ ، ل ١٦٥ . وهك پیشتر لیتی دواين : بهلگه ی میژوویی وا راده گه بهنج « ههفتا ، ههشتا » و « پهنج ، شهست ؟ » به یاری سهی (ات) ئیرانی سازبووبن و له کوردیدا (ت) تیداچووه و (ا) ماوه ته ره . ٠٠٠ رشی « نهوهه / نهوهت » یان به هاریکاری پاشگری (تی) ئاویتستا یان (ات) ی ئیرانی پیکهاتووه و ههندی گۆرانی به سهردا هاتووه ... ههرجی (بیست ، سی ، چله) رواله تیان ساده یه . شایانی باسه ، مامۆستا صالح حه سین بشده ری وشه کانی (پهنج ، شهست ، ههفتا ، ههشتا ، نهوهه) ی به داریژراو داناوه و (بیست ، سی ، چله) یان به ساده (بروانه) : کورته یهك له زمانی کوردی ، بهغدا ، ١٩٨٥ ، ل ٣٨

(٣٩) وهك پیشتر لیتی دواين ، ئەو (ا) یه چووه ته سه ره وشه ی « ههفت ، ههشت ٠٠٠ » و کردوونی به « ههفتا ، ههشتا ٠٠ » کورت کراوه ی (ات) ی ئیرانی یه .

(٤٠) زماره لیكدراوه کانیس دوو جۆرن :

=

پتوهندی پتکهوه ده‌به‌سترتین . وهك :

سه‌د و چوار : سه‌د و بیست و هفت

ژماره‌ی ساده بنه‌ما و کهره‌سته‌ی رۆڤانی ژماره‌ی ناساده و ژماره‌ی پتکه‌وه به‌سراوه . ژماره‌ی ناساده‌ی (۱۱) تا (۱۹) به‌رنگای لیکدانی ژماره‌ی ساده‌ی (۱) تا (۹) له‌گه‌ل (۱۰) هینراوته‌ته نه‌نجام . ژماره‌ی (دووسه‌د) تا (نۆسه‌د) یش له (دوو سه‌دی ، دوو چار سه‌د) دوه سازگراوه ههرچی ژماره‌ی پتکه‌وه به‌ستراویشه له نه‌نجامی به‌گرتنی ژماره‌ی ساده و ناساده‌دا دروست‌ده‌یین به‌یتی پله ، وهك (هه‌زار و سێسه‌د و چل و شه‌ش)

* * *

۲ - ژماره‌ی پله‌یی :

ژماره‌ی پله‌یی به‌و وشانه‌ده‌وتری ، که له ژماردن‌دا ریزی شتی هاویره‌گه‌ز راده‌گه‌یه‌ن ، وهك (پرسیاری به‌که‌م ، کتیسی دووهم ، شه‌وی سێهم ، کوری چواره‌م)

۱ - به‌شیتکیان گۆرائی فۆنه‌تیکیان به‌سه‌ردا هاتووه . وهك :
پازده ، پازده ، سازده ، حه‌فده

۲ - به‌شه‌که‌ی دیان هیچ گۆرائیکی فۆنه‌تیکیان به‌سه‌ردا نه‌هاتووه ، وهك :

دووسه‌د ، چوارسه‌د ، نۆسه‌د

له زمانى ئاويستادا بۇ ژمارەى پلەيى «يەكەم» ، ئاوەئناوى «فرە -
 تەرە» بەکار دى ، که واتاى «پيشين - يەكەمى دوان» دەگە يەنى .
 «فرە - ئەمە» ش واتاى (يەكەمى فرە ، يەكەمى کۆمەلتيكى زۆر) دەدات .
 ئەمە بە زمانى هيندىي کۆن دەيتتە «پرە ئەمەس» (۴۱) .

بە زمانى ئاويستادا دە ژمارەى سەرەتاي پلەيى بە ياريدەي پاشلرى
 -ياواز سازدەين . بەويتە :

دڤيتيه - دووهم

تريتيه - ستيهم

ك (تووريه) - چوارهم

پنجه - پينجهم

خشفه - شەشم

هەيتەئە - حەوتەم

ئەشتەمە - هەشتەم

نەئەمە - نۆبەم

دەسەمە - دەيەم

بۇ ناوى ژمارەى پلەيى (ياز دەيەم) تاكو (تۆزدەيەم) ، ناوى ژمارە
 پنجه يەكە بەکار ديتتري و وهك جۆرى قەدى (ا) دار گەردان دە كرى . وهك :

ياز دە - پەنچە دەسە

ياز دە يەم - پەنچە دەسە (۴۲)

له زمانى هيندىي کۆندا ژمارە پلەيى بەکان ئەم شتوانەيان هەيە :

دڤيتيه - دووهم

تريتيه - ستيهم

(۴۱) سەرچاوەى ناوبراوى ، س . ن . سۆكۆتوفا ، زمانى ئاويستا ، ل ۷۱ .

(۴۲) هەمان سەرچاوە ، ل ۷۲ .

سوریه - چوارهم

په پنجمه - پینجهم

نه شته - ششم

سه پته ته - جهوتم

نه شته مه - هه شتم

نه هه مه - نۆیهم

ده چه مه - ده یهم (۴۲)

ئه گهرچی له زمانی ئاوێستا و زمانی هیندی کۆندا هندی ژماره ی پله یی به جۆری جیاواز سازده بن ، به لام له سوونه کاندایا سه وهش به دی ده که بن ، که به شیککی زۆریان به یارمه تی نیشانه ی (- ده مه) هوه پیکهاتوون ... ههرچی ئهو نیشانه یه ی (- ده مه) شه تا دی پتر پهرد ده ستین و زیاتر به کاردینری • به وینه ئه گهر له زمانی ئاوێستا و زمانی هیندی کۆندا له پیکهاتی ژماره ی (هه شتم ، نۆیهم ، ده یهم •••) دا به شداری کردین ، ئه وه ته له زمانی فارسی کۆندا به ئاشکرای چووه ته سه ر ژماره ی (جهوت)ش ••• «جهوته م» له زمانی ئاوێستادا «هه پته هه» یه و له زمانی هیندی کۆندا «سه پته ته» ن ، به لام له زمانی فارسی کۆندا «هه پته مه» یه •

له زمانی فارسی ئاوێستادا ژماره ی پله یی به یاریده ی نیشانه ی (- وم) سازده بن ، وه ک :

چه هاروم - چوارهم

په نجوم - پینجهم

شه شوم - شه شتم

(۴۳) همان سه رچاوه ، ل ۷۲

له نهل نهمندا بق ژماره‌ی (یه‌کهم) و (دووه‌م) و (سییه‌م) . نهم
رسانه‌ش ده‌وترین :

فره‌توم - یه‌کهم

دیت ، دیتیکه‌ر - دووه‌م

سیتیکه‌ر - سییه‌م (۴۴) .

له زهانی پشودا ژماره‌ی پله‌یی به یاریده‌ی نیشانه‌ی (- هم) بق نیر و
(- همه) بق من پیک‌دئی + به‌وتنه :

پینجه‌م - پینجه‌میک‌ی نیر

پینجه‌مه - پینجه‌میک‌ی من (۴۵)

له زهانی بلووجیدا بسازکردنی ژماره‌ی پله‌یی، نیشانه‌ی (- ومی . - همی)
ده‌خریته‌سه‌ر ژماره‌ی بنجی . به‌وتنه :

چارومی - چواره‌م

هه‌ژده‌می - هه‌ژده‌یه‌م

گیتوومی - گیتهم (۴۶)

ویرای نه‌وه له هه‌ندئی حالته‌ی سازکردنی ژماره‌ی پله‌یی دا رینگه‌ی له
ده‌ستور لادانش ده‌بیرئی . وه‌ک :

پیشی - یه‌کهم

دوهمی ، گودی - دووه‌م

سه‌می ، سوھی - سییه‌م

ده‌می - ده‌یه‌م (۴۷)

(۴۴) سه‌رچاوه‌ی ناوبراو ، ف . س . راستورگویشا ، زهانی فارسیسی
ناوه‌ی راست ، ل ۷۷ .

(۴۵) ن . نا . دفوربانکوفا ، زهانی پشتو ، موسکو ، ۱۹۶۰ ، ل ۴۴ .

(۴۶) سه‌رچاوه‌ی ناوبراو ، ف . نا فورۆتوفا ، زهانی بلووجی ، ل ۳۹ .

(۴۷) هه‌مان سه‌رچاوه ، ل ۳۹ .

لە زمانى كوردیدا ژمارەى پلەىى بەم رىنگاىانەى خواریوودە
پەیدادەبىى :

یەك - بە یاریدەى نىشانەى (- مە) ، كە دەخرىتە سەر ژمارەى
بىنجى ، وەك :

$$\text{یەك} + \text{مە} = \text{یەكەم}$$

$$\text{دوو} + \text{مە} = \text{دوومە}$$

•••••

$$\text{دە} + \text{مە} = \text{دەیمە}$$

تەبىئىى :

۱ - نىشانەى (- مە) ی زمانى كوردى ھەر (- مە) ی ئاویستایىو
(ە) ی كۆتایى سواو .

۲ - شىوہى (- مە) لەتىو زمانە ئىرانى بە نوێكاندا لە زمانى
پشتوودا دەبىنرى ، كە ئەویش بۆ حالەتى ئىرە .

۳ - ئەم نىشانەى لە زوربەى زۆرى دىالېكت و بەشە دىالېكتەكانى
زمانى كوردیدا بەكاردى .

۴ - كاتى (- مە) دەچىتە سەر ژمارەى بىنجى ، بەو شىوہى
خواریوودە خوێ دەنوێنى :

(۱) ئەگەر ژمارە بىنجى بەكە كۆتایى بە دەنگى نەزۆپىن بىت ، ئەوود
(- مە) ی بە رەوانى پتوہ دەلكىنرى ، بى ئەوہى ھىچ زیادى و كەمى بەك
بىتە كۆرى ، وەك :

$$\text{یەك} + \text{مە} = \text{یەكەم}$$

چوار + م = چوارم

بیست + م = بیستم

ب) بیستو ژماره بنجی به که کوتایی به بزوینی (ا، ی، و، ژ، ه، ی) بیت
نهوه له نیوان ژماره و نیشانه کهدا (ی - y) ی نیمچه بزوین
پیداده بڼ ، وهك :

سی + ی + م = سیهم

څو + ی + م = څویم (۱۴۸)

ده + ی + م = دهم

سی + ی + م = سیهم

په نجا + ی + م = په نجايم

ج) کاتڼ ژماره ی بنجی کوتایی به بزوینی (وو) دیت ، نهوه له نیوان
ژماره و نیشانه کهدا نیمچه بزوینی (و - w) دینه کایهوه ؛ ههروهها
بزوینی (وو) کوتایی وشه که کهمیک له باری ئاسایی کورتتر دهوتریت .

دوو + (و - w) + م = دووهم

$dû + w + em = dûwem$

(۱۴۸) کهریسی نه بووی و سمیرنؤقا ده لاین : له ژماره ی (نؤ) ژماره ی پله یی
به یاریده ی پاشمگر (راستتر نیشانه - نهوره حمان ی) (ایم) سازده بڼ «
(دیالیکتی کوردی موگری ، لینینگراد ، ۱۹۶۸ ، ل ۵۴) .

بهر له ههرشت نهوه پروون ده که پنهوه ، که وشه ی (نؤ) کوتایی به
بزوین هاووه و نیشانه ی (ایم) یس به بزوین ده ست پڼ ده کات ...
جا ده زانین که دوو بزوین پتکه وه نایهن و نه بووی و سمیرنؤقا خوشیان
له زؤر شوینی کتیبه که یاندا نهو راستی به بیان وتووه ... و پرای نهوه ،
ئاشکرا دیاره وشه ی (نؤ) که بزوینی (ؤ) کوتایی به تی، وهك نهو وشانه ی
به بزوینی (ا، ی، و، ژ، ه، ی) کوتاییان دتی ، مامه له ی له گه ل ده کسری و
دهوتری (نؤیم) ...

دوو - به هاریکاری نیشانهی (- همین) ، که ئیزافهی سه

ژماره‌ی بنجی ده‌گرت ، وهك :

یهك + همین = یه‌که‌مین

دوو + همین = دووه‌مین

.....

ده + همین = ده‌یه‌مین

تَبیینی :

۱ - به شیوه دیاره ، که نیشانهی (- همین) له به‌گگرتنی نیشانهی

(- م) و (- ین) پیکهاتووہ *

۲ - نه‌ماتوائیوه سه‌رده‌می په‌یدا بوونی نیشانهی (- همین)

دیاری‌بکه‌ین ، به‌لام گه‌وه‌ی ده‌یزاین ، گه‌وه‌یه که گه‌و نیشانه‌یه

له ئاو‌یستا و له فارسی کوندا و له فارسی ئاوه‌راستدا نی‌به ... هه‌روه‌ها

له به‌شیک‌ی زوری زمانه ئیرانی‌به نو‌تکانشدا نی‌به ، به‌لام له زمانی فارسی

نو‌یدا (امین) هه‌یه وهك : سومین ، چهارمین ... (۴۹)

۳ - نیشانه‌ی (- همین) یش ، وهك نیشانه‌ی (- م) له زوربه‌ی

دیالیکت و به‌شه دیالیکته‌کانی کوردیدا هه‌یه *

۴ - نیشانه‌ی (- م) که ده‌چپته سه‌ر ژماره‌شیک‌ی بنجی کوتابی هاتوو

به بزین یان نه‌بزوتین چۆن به‌ده‌رده‌که‌وتی ، ژماره‌ی (- همین) یش به‌هه‌مان

شیوه‌ی خۆی ده‌نو‌تینی *

(۴۹) سه‌رچاوه‌ی ئاوبراو ، ذو‌النور ، دستور پارسی در صرف و نحو و املا

فارسی ، تهران ، ۱۳۴۳ ، ل ۶۸ .

گهلی جار ئهوه بهدی دهکرتی ، که له تیوان ژماره بنجیبه که و
 نیشانهی (- م) و (- مین) دا نه بزوتنی (ه) به کار دینری ، وهک :

$$\text{س} + \text{ه} + \text{م} / \text{م} = \text{سه} / \text{م} = \text{سه مین}$$

$$\text{ده} + \text{ه} + \text{م} / \text{م} = \text{دهه} / \text{م} = \text{دهه مین}$$

ئهگهر بۆ دهست نیشان کردن و پروونکردنهوهی دهمی په یلدا بوونی
 ئهو (ه) ، گهشتیک به دیوانی شاعیرانی زووی کورددا بکهین ، ئهوه
 ئهو (ه) به هیچ جۆرتیک نابین ۰۰۰ تهنا ته له ئهده بیاتی کوردی
 سه رهتای ئه م سه ده په شدا بهرچا و ناکه وی . بۆ نمونه له رۆژنامهی
 «تینگه یشتنی راستی» دا سه رنج راگرتن له ژماره کان ، ئهو راستی بهمان
 پین ده سه لمیتنی که ئهو (ه) بهی ئه مرۆ هندی له نوو سه ران ده یخه نه تیوان
 ژماره و نیشانهی (- م) ، (- مین) ی پله یانه وه ، شتیکه له لاوه هینراو ته
 ناوانه وه ، له گشت شویتیک و تیکرای وتاره کانی «تینگه یشتنی راستی» دا ،
 تا که ژماره یهک چی به (ه) ی له گه له نوو سه رانه ، به وینه بپروانه : (ژ ۲۱ ،
 ۱ ل ، ۳ س ، ۶ د - «دومین») ؛ (ژ ۲۱ ، ۱ ل ، ۲ س ، ۱ د «سیین») ؛
 (ژ ۲۱ ، ۱ ل ، ۳ س ، ۲ د - «چوارمین») ؛ (ژ ۲۸ ، ۱ ل ، ۳ س ، ۳ د
 «دومین») ؛ (ژ ۲۸ ، ۱ ل ، ۳ س ، ۳ د - «دوم») .

ههروهها نه یینی ئهو (ه) له چاپه مه نی به کوردی به کانی دی ئهو
 سه رده مه دا ، رای دانانی به شتیکی له لاوه هینراو پته و ده کات .
 بۆ نمونه بپروانه : «رۆژی کوردستان» (ژ ۱ ، ۲ ل ، ۱ س ، ۲ د -
 «یسته مین») .

ده یین کاتن نیشانهی (- م) ، (- مین) ده چنه سه ره هندی ژماره
 ده رپینیان که من گرانه ۰۰۰ جا واپین ده چی له سه ره تادا ئهو (ه) بۆ

ئاسان کردنی پیتکه و بهستی ژماره و نیشانکه و وتی ئەو جۆره ژمارانە
 مابیتە ناوانەوه و دواتر پەرهی سەندی ۰۰۰ (۵۰) پتویستە بەجە بۆ
 بەودش رابکیشین ، که له تێو زمانە ئێرانی بە نوێکاندا له زمانی بلووچیدا
 ئەو (ه) دەچیتە سەر چەند ژمارەیهک ، وەک : سۆهی (سیەم)
 دەهیبی (دەیهەم) ۰۰۰ (۵۱)

له زمانی کوردیدا ئەگەر ژمارەکه پیتکه و بهستیروا بۆ ، ئەو
 نیشانە (م -) و (ه -) دەچنە سەر دوا ژمارە - واتە تەنیا دوا ژمارە
 نیشانە یە وەردەگری . بۆ نمونە :

سەد و چل و یەك
 سەد و چل و یەكەم / سەد و چل و یەكەمین

بەپیتی دەستووری زمانی کوردی ئەگەرچی ژمارە یەهیبی بەدوا

(۵۰) کەرمی ئەبووبی و ئی . ئا . سمیرنۆفا دەلێن : «ئەو ژمارانە ی کۆتاییان
 بە دەنگی بزۆین دیت (جگە له ئۆ) ، کانی نیشانە (هەم ، - مین)یان
 دەخزیتە سەر ، له ئیوان کۆتایی ژمارەکان و سەرەتای وشەکاندا
 ئەبزوینی (هە یان ای - ی) . بەیدا دەبێ» (دیالیکتی کوردی موکری
 لیئینگراد ، ۱۹۶۸ ، ل ۵۴) . لەم بارەوه دەلێن

۱ - ئەبزوینی (ه) ئە زوودا ئەبووه و تازە هاتۆتە ناوانەوه و
 ئە لاوه هێراوه . ئەمڕۆش که بەکار دێنرێ ، تەنیا بۆ ئەو ژمارانە نی یە
 که کۆتاییان بە دەنگی بزۆین دێ ، بەلکو بۆ تێکرای ژمارەکانە - واتە
 بۆ ئەو ژمارانەشە که بە ئەبزوین کۆتاییان دیت . بەوینە چۆن دەوترێ
 (سێهەم) ، بە هەمان شێوه دەشوترێ (چوارەهەم) . . .

۲ - هەرچی نێمچە بزۆینی ای - ی (یشە راست نی) بوترێ
 دەچیتە سەر هەموو ئەو ژمارانە ی کۆتاییان بە بزۆین دێ ، چونکە
 ئەوتە ژمارە ی (دوو) کۆتایی بە بزۆین دێ و ناشێ ای - ی بخزیتە
 سەر - واتە ناوتری (دوو یەم) . . .

۱۵۱۶ سەرچاوه ی ناوبراو ، ف . ئا . فورۆلۆفا ، زمانی بلووچی ، ل ۳۹ .

ئاودا دیت (۵۲) و وەك ئاوەلناو دەیتە دیارخەری ناو . بەلام لەگەڵ ئەوە سەدا دەشین پێش ئاوەكە بخری . بەوتنە :

نامەى دووهم (دووهمین) / دووهم (دووهمین) نامە
سالى چوارەم (چوارەمین) / چوارەم (چوارەمین) سال (۵۴)
ژمارەى پلەى ئەگەر بەدوا ئاودا هات بە یاریدەى (- ی) ئیزافە
پێكەوه دەبەسترتن ، بەلام كە بگهۆتە پێش ئاوەكەوه ، هیچ نیشانهیهك
پەیدا نابێ - واتە بێ یاریدەى نیشانهى ئیزافە بەدوا بەكتردا دێن .
لەبەر ئەوەى ژمارەى پلەى لەگەڵ ئاوەلناودا هەندى خاسیەتى
وێكچویمان هەیه ، بەشێك لە : ئایان بە جۆرتك لە ئاوەلناوى دەژمێرن .
دافانى ئەو جۆره وشانه لە بەشە ئاخاوتنى ئاوەلناودا شتیكى
چاویلکەرى یە .

تێزىكى ژمارەى پلەى لەگەڵ ژمارەى بنجى دا بوووتە هۆى ئەوەى
هەندى جار ژمارەى بنجى بە واتای ژمارەى پلەى بەكارهێستى .
نموونه (پۆلى چوار) لە بریتى (پۆلى چوارەم) . . .

س - نیشانه (- و م)

لە ئەدەبیاتی کلاسیكى کرمانجى ژوووروو و هەندى بەشە دیالێکتى
ئەمرۆى زمانى کوردیدا ، دەیین بە یاریدەى نیشانهى (- و م) :
دەخرتە سە ژمارەى بنجى ، ژمارەى پلەى پێكدى . وەك :
یەكۆم ، دووم چاروم . . .

(۵۲) لە زمانى رووسیدا بە پێچهوانەى کوردی یەوێه - واتە ژمارەى پلەى
هەمیشە لە پێش ئاوەوه دیت .

(۵۳) ئەم پاش و پێشكەوتنە لە زمانى فارسىیدا باوه و لەم بارهیهوه ذوالنور
دەلێ : « اصولا تقدیم و تاخیر عددهای ترتیبی (صفت‌های شمارسى
ترتیبی) در مقابل معدود جایز است چنانکه : سومین روز ، پنجمین
سال . . . روز سوم ، سال پنجم . . . (در صرف و نحو و املاى
فارسی ، ل ۶۸) .

نیشانه‌ی (ـم) له زمانی فارسی فوهراسی و زمانی فارسی فوهراسی
نیشانه‌ی سه‌ره‌کی پیکه‌یتانی ژماره‌ی پله‌یی به .

ویرای ئەو نیشانه ، له دیالیکتی کرمانجی ژووورو و به‌شه
دیالیکته‌کانی دا بو سازکردنی ژماره‌ی پله‌یی که‌رسته‌ی دی‌یش
به‌کاردینری :

۱ - نیشانه‌ی (ـانی) ، که ده‌خه‌رتته سه‌ر ژماره‌ی بنجی ، وه‌ک :

یه‌کانی

دوانی

.....

چارانی (۵۴)

۲ - نیشانه‌ی (ـئی) ، که ئیزافه‌ی سه‌ر ژماره‌ی بنجی ده‌کری . له
پیکهاتنی ئەم فۆرمه‌دا هه‌میشه جیناوی (یا) بو‌تاکمی من و (بی) بو‌تاکمی
تیر و (یتد/یتت) بو‌کو به‌کاردینری . وه‌ک :

یا ییکئ

بی ییکئ

یا سئین

بی سئین

(۵۴) پروانه :

۱ - ق. کوردۆ (کوردۆیتف) ، ده‌ستووری زمانی کوردی ، مۆسکۆ ،
۱۹۵۷ ، ل ۱۴۰ - ۱۴۱ .

ب - پ. ل. تسابۆکۆف ، له‌باره‌ی میتووی مۆرفۆلۆژیی زمانی
کوردیه‌وه ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۳۶ .

يئد / يئت مستين^(۵۵)

- ۳- ژماره‌ی پله‌ی له ژماره‌ی بنجی (دوو) هوه و به‌ره و ژورر به یاریده‌ی نیشانه‌ی کۆی دۆخی تیان (-ان) یاخود (-ا) سازده‌کری .
 له‌م باره‌دا به‌یئتی ئەرك ، له پێشی ژماره‌که‌وه جیناوی (یا) یاخود (ا) :
 (یخ) یاخود (ئ) بۆ تاك داده‌نری و بۆ کۆش (یئد/ئید) یاخود (یین/ئین) .
 جیناوه‌که جنسی ژماره پله‌ی به‌که دیاری ده‌کا . وهك :

بۆ تاکی من	یا چاران یا ده‌هان
بۆ تاکی تیر	یئ چاران یئ ده‌هان
کۆ - تیر و من ^(۵۶)	یئد چاران یین ییستان

- ۴- ژماره‌ی بنجی که ده‌وری ئاوی دیارخه‌ر ده‌یینت و نیشانه‌ی (-ان) یان (-ا) ی کۆی ده‌چیتته سه‌ر، وهك ژماره‌ی پله‌ی خۆی ده‌نوئینی .

(۵۵) پروانه : د. مه‌کسیم خه‌مۆ ، زمانی کورده‌کانی بادینانی کوردستانی عێراق ، کتیبی «ولاتان و میله‌تانی رۆژه‌لاتی نێزیک و ناوه‌راست» ، ب ۷ ، به‌ریفان ، ۱۹۷۵ ، ل ۳۴۵ .

ق. کوردۆ (کوردۆیئتف) ، ده‌ستووری زمانی کوردی (به‌ که‌ره‌سته‌ی دیالیکتی کرمانجی ژوورو و خوارو) ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۹۰ .

(۵۶) هه‌مان سه‌رچاوه ، ل ۹۰ .

بۆ نموونە :

سالا ییسا (ن)

رۆزا دەما (ن) (۵۷)

۵ - لە بەشە دیالیکتی کوردەکانی تورکمنستاندا نیشانهی (- ۆم) :

«- ۆمی) یش دەچنە سەر ژمارەى بنجی و دەیانکەنە ژمارەى پلهی (۵۸) .

(- ۆم) لە (- ۆم)ى زمانى فارسى ناوهراسى و زمانى فارسى

نۆیۆه نزیکە . هەرچى (- ۆمی) یشه لە (- ۆمی) زمانى بلووجى دەچیت .

لە زمانى کوردیدا وێرای ڕینگه‌ى وشەسازی - واتە ئەو ڕینگه‌یهى

کە نیشانه سەرەکی بەکان و ئەوانى دى دەچنە سەر ژمارەى بنجى و

دەیانکەنە ژمارەى پلهی - هەرۆما ڕینگه‌ى ڕسته‌سازی و وەرگر تیش

هیه . بەوێنە :

کاتى ژمارەى بنجى وەك ديارخراو خۆى دەنوێنێ و نیشانهى

(- ى) ى ئیزافه وەرده‌گرێ ، وەك ژمارەى پلهی لى دێ . ئەم شێوه

بێکهاوته به زۆرى له گه‌ل ئاوى مانگه‌کاندا دیت ، وەك :

یه‌کی ئایار

شەئى ئەیلوول

چوارده‌ى گه‌لاوێژ

(۵۷) هه‌مان سەرچاوه ، ل ۹۰ .

(۵۸) مامۆستا چه‌رکه‌زى به‌كو (سوۆم) و (سوۆسى) و (سوۆم) یشى له‌گه‌ل

(سوۆم) و (سوۆم) داناوه (بروانه : زمانى کوردەکانى سوۆقیت ، مۆسکۆ ،

۱۹۷۳ ، ل ۱۳۴-۱۳۵) ، به‌لام ئاشکرا دياره‌ که (و) ى سهره‌ئای

(سوۆم) و (سوۆم) نيمچه‌بزوینه و پتوبست هیناوبه‌تى به‌ ناوانه‌وه و

له‌گه‌ل ئەسلى نیشانه‌کاندا نى به - واته نیشانه‌کان (سوۆم) و (سوۆم) ن ،

نه‌ك (سوۆم) و (سوۆم) . . . هەرچى (سوۆم) یشه ديسان هەر (سوۆم) و

(ى) به‌گه‌ى سهره‌ئای نيمچه‌بزوینه و له‌ ئیوان دوو بزويندا به‌یدا بووه .

نۆردەدى حوزەيران

يىستى مانىك

ئەم حالەتە لە دىيالىكتى كرمانجى ژوورووشدا بە ھەمان شىۋە دەيىنرى . ئەمەندە ھەيە (-ى) ئىزاڧە لەويدا دەيىن بە (-ى) . وەك :

يەكئ گولانى (۵۹)

نموولەي وەرگرتىش ئەوھەيە كە ژمارەي (يەك) جگە لە فۆرمى (يەكەم) و (يەكەمىن) ... ھەرۋەھا فۆرمى (ئەمەل ، ھەمەل) و (ھەمەلەين) ىشى ھەيە ، كە لە زمانى ھەرەبىيەو وەرگىراو (۶۰)

* * *

۳ - ژمارەي كەرتى :

ژمارەي كەرتى ئەندازەي كەرت پادەگەيەنئ - واتە چەندىتى ئەم ياز ئەو بەشى دانەكە ئىشان دەدا و دەردەخا ، وەك (سەيەك ، چوارەك ... (۶۱) . لە پىكھاتى ژمارەي كەرتى دا ئاوى پارچەكەنى لە واتاي پلە بىن بەرن .

(۵۹) شايانى باسە ، مامۆستا قەناتى كوردۆ لەم كىتەبە داوۋە (پروانە : دەستورى زمانى كوردى - بە كەرەستەي دىيالىكتى كرمانجى ژووروو و كرمانجى خواروو - ل ۸۹) .

(۶۰) ھەندى لە نوسەران ئەوھەيان پادداشت كوردوۋە ، پروانە :

أ - قەناتى كوردۆ ، ھەمان سەرچاۋە ، ل ۸۹

ب - كەرىمى ئەبووبى و ئى. ئا. سەمىرتوڧا ، دىيالىكتى كوردى موكرى ،

لېنىنگراد ، ۱۹۶۸ ، ل ۶۵ .

(۶۱) لە زمانى زووسىدا پىكھاتى ئەم جۆرە ژمارانە بەپىچەوانەوھەيە - واتە (يەك) لەپىش (سەن) و (چار)ەكەوۋە دىت .

لە زمانى ھىندىي نويدا ھەرۋەك كوردىيە ، واتە (يەك) لە دواي

(سەن) و (چار)ەكەوۋە دىت . بەويىنە پروانە (تېنوا حصە ، چوتھا

حصە ... (پروانە : سىامەند سەلىم ، چۆن فېرى ئەم سەن زمانە

دەبىت - ھىندى ، كوردى ، ھەرەبى - بەشى ، بەكەم ، بەغدا ، ۱۹۸۰ ،

ل ۱۹ .

له زمانى كوردیدا ژماره‌ی كهرتى (سىهك ، چواریهك ۰۰۰) ، كه
 جۆرى هه‌ره ديار و باون ، وشه‌ی لىندراون و له دوو ژماره‌ی بنجى
 پىكهاتوون : (سى + يهك ؛ چوار + يهك ۰۰۰) . له دىاليكىتى
 ژوووروشدا به هه‌مان شيوه دهوترى : (سىهك ، چواریهك ۰۰۰) (۱۲) .
 وینه‌ی ئەم پىكهاتنه له زمانه ئىرانى يه‌كانى دى‌يشدا به هه‌مان جۆر به‌رچاو
 ده‌كهوتى . به‌وتنه له زمانى فارسى نویدا دهوترى : «چاريك .
 سديك ۰۰۰» (۶۳) و به زمانى بلووجى «سه‌يهك ۰۰» (۶۴) هه‌تد .

هه‌م جۆره پىكهاتنه‌ش ته‌ها لهو ژمارانه‌دا ره‌نگه‌ده‌داته‌وه . كه
 ژماره‌ی دووه‌میان (يهك) يتت ۰۰۰ به‌لام نه‌گه‌ر ژماره‌ی دووه‌م ژماره‌ی
 (يهك) نه‌يتت ، كه‌وه ژماره كهرتى به‌كه وهك وشه‌يىكى لىكدراو يه‌دا
 ناير (۶۵) ، به‌لكو له شيوه‌ی ده‌سته‌واژه‌يه‌كدا ده‌رده‌كهوتى ، كه ده‌شه‌
 دهره‌ نه‌ه ، وه‌سه‌مى يه‌بوترى . بۆ سازبوونى ئەمەش له زمانى كوردیدا جه‌نا
 خاله‌تت كه ، حاوده‌هه‌وه :

به يارمه‌تى پىشبه‌ندى (له) . ئەميش به دوو چەشن دەبينرێ

(أ) پىشبه‌ندى (له) له سه‌ره‌تای ده‌سته‌واژه‌كه‌وه ديت ، به واتا يىكى دى له
 پيش ژماره‌ی يه‌كه‌مه‌وه ده‌پنج . ژماره گه‌وره‌كه له پيشدا ديت و به دوايدا

(۶۲) جگرخوين ، ناوا ئو ده‌ستورا زمانى كوردى ، به‌غدا ، ۱۹۶۱ ، ل ۳۴

(۶۳) ذو النور ، دستور پارسی در صرف و نحو و املاى فارسى تهران ،
 ۱۳۴۳ ، ل ۶۹ .

(۶۴) ف . ئا . فورۆگۆفا ، زمانى بلووجى ، مۆسكۆ ، ۱۹۶۰ ، ل ۳۹ .

(۶۵) شایانى باسه . مامۆستا توفیق وه‌مبى په‌نجه‌ی بۆ ئەو پراستی‌یه
 راكيشاره (بروانه) : ده‌ستورى زمانى كوردى ، جزمى به‌كه‌م ، به‌غدا ،
 ۱۹۲۹ ، ل ۷۶ .

ژماره بچوو که که - واته ژماره گوره که دهیته به کم و بچوو که که ش
ووم . وهك :

له ده پینج

له سهد ده

له ههزار دوو

له ههزار دوو . ههته .

زور جار لهم پیکهاته دا دوو دیارده سه ره هله ده دن :

بهك :

ژماره ی به کم نیشانه ی (ان) ی کو و مرده گری . وهك :

له ده یان پینج

له سهدان ده

له ههزاران دوو

دوو -

بزه او کردنی پيشبه ندى (له) پاشبه ندى (دا) ده چيته سهر کو تايی ژماره ی
به کم و له شيوه ی کورت کراوه دا، واته وهك (ا) به ده رده که وئى . وهك :

له ده دا (ده یا) پینج

له سهدا (سهدا) چل

له ههزاردا (ههزارا) دوو

هم دوو دارشته له دیالیکتی کرمانجی ژوو روودا به هه مان شیوه
ده یینج ، ته نیا نه و نه ده هه به (و) له برشی (له) به کار دتیری و ژماره ی
به کم همیشه نیشانه ی گوی (ان) یان (ا) و مرده گری . وهك :

ژ بیتجان سن

ژ دهمان چار (۶۶)

لهم پشکاته دا گه لن جبار له دیالیکتی خواری ودا وشه ی (بهش

گه رت ۰۰۰) و له دیالیکتی وور ودا وشه ی (پار ، سه لاف ۰۰۰)

به شداری ده گهن (۱۷) . و مک :

له شمش بهش من بهش

له ده گه رت چوار گه رت

ر چار پارا سن پار

ژ حفتا سن پار / ژ حفت پارا سن (۶۸)

؛ سدان نه سه لاف

ده سه لاف و سدا (۶۹)

... هتد .

(۶۶) ماموستا قه نانی کوردۆ له کتیبی (دهستوری زمانی گوردی - به
که ره سته ی دیالیکتی کرمانجی ژور و و کرمانجی خواری - ل ۹۴) دا
باسی له و تاییه تینی به ی کردووه .

(۶۷) نمونه ی له و چۆره وشه به شداری که رانه له زمانی پشتۆدا وشه ی
(به رخه) (پروانه : ن . نا . دفتوریانکوۆف ، زمانی پشتۆ ، موسکو ، ۱۹۶۰ ،
ل ۴۴) و له زمانی بلووجی دا وشه ی (به ر ، به ه ران) (پروانه : ف . نا .
فوریکوۆفا ، زمانی بلووجی ، موسکو ، ۱۹۶۰ ، ل ۴۰)

(۶۸) پروانه : سه رچاوه ی ناوبراو ، چه رکه زی به کو ، زمانی کورده کانس
سۆفیت ، ل ۱۳۶ .

(۶۹) پروانه : سه رچاوه ی ناوبراو ، قه نانی کوردۆ ، دهستوری زمانی
گوردی ، موسکو ، ۱۹۵۷ ، ل ۱۴۳ .

ب) له سه ره تا دا ژماره بچوو که که و له ناوه پراستدا پتیشبهندی (له) و
کۆتاییدا ژماره گهوره که . وهك :

پنج له سه

سه له هزار

هندی جار له پتیکهاته دا نه و دیارده یهش سه ره هله دا ، که دو
ژماره ، بهواتایکی دی ژماره گهوره که نیشانه ی (- ان) ی کۆ وهرده گری
یهك له چلان

۲- به هاریکاری وشه ی (له سه) ، که ده که بوته تیوان سه ره دوو
ژماره که وه . هه رچی ژماره کانیسه ، بچوو که که یان له سه ره تا وه دیت و له
کۆتاییدا ژماره گهوره که . وهك :

دوو له سه پنج

چار له سه ههشت

پنج له سه بیست (۲۰)

تیبینی :

نهم چهشنه ده برینه و ده برینی جۆری (ب) ی خالی به که م پتر له
س کاریدا باوه . به وینه :

(۷.۱) له بهشه دیالیتیکی نه ترووش و بامه برینی دا نهم جۆره ده برینه ریگسه
سه ره کی پهیدا بوونی ژماره ی کهرتی به ، وهك :

سج له سه چارا

چار له سه ههشتا

ا پروانه : سه رچاوه ی ناوبراو ، مه کسیمی خه مۆ ، زمانی کورده کانی
بادینانی کوردستانی عیراق ، ل (۳۲۵) .

• که دهوتری (پنج له سەد) مەبەست (۵/۰) •
• که دهوتری (سەد له هەزار) مەبەست (۱۰۰/۰) •

•••••

• که دهوتری (دوو لەسەر پێنج) مەبەست (۲/۵) •
• که دهوتری (چوار لەسەر هەشت) مەبەست (۴/۸) •

•••••

۳ - بە یاری دەمی نیشانهی ئیزافەیی (ی) ، که بە ژمارەیی یەكەمەوه دەلکێ (۷۱) • لەم بارەدا لە سەرەتادا وشە گەورە که دێ و ئەوجا بە دوایدا وشە بچووکه که • وهك :

سەدی هەشت

سەدی چوار

؛ - لە هەندێ بەشە دیالێکتیی مۆکری (۷۲) و بەشە دیالێکتیی کوردەکانی تورکەنستان (۷۳) و هەندێ ناوچهی دی دا ژمارە گەورە که بەدوا ژمارە بچووکه که دا دێ و نیشانهی (- م) ی پلەش وەر دەگری. وهك :

لە بەشە دیالێکتیی مۆکری دا :

پنج هەشتم - واتە (پنج له هەشت)

سێ سەدەم - واتە (سێ له سەد)

لە بەشە دیالێکتیی کوردەکانی تورکەنستاندا :

(۷۱) د. زاری یوسف ئەو دەستورەیی باس کردوو (بروانە : سەرچاوەی

ناوبراو ، دیالێکتیی سلێمانی زمانی کوردی ، ل ۶۷) •

(۷۲) بروانە : سەرچاوەی ناوبراو ، کەریمی ئەبووبی و ئی ئا. سمیرنۆفا ،

دیالێکتیی کوردی مۆکری ، ل ۵۵ .

(۷۳) بروانە : سەرچاوەی ناوبراو ، چەرکەزی بەکو ، زمانی کوردەکانسی

سوڤیت ، ل ۱۳۶ .

سڻ چارڙمي - واته (سڻ له چوار)
چار پيڻجڙمي^(۷۴) - واته (چوار له پيڻج)

۵ - له بهشي زوري دياليتڪي ژووروڊا (- اني) دهچيٽه سر ڙماره
گهروڙه ڪه و ڙماره گهروڙه ڪهش به دوا ڙماره بچو ڪه ڪهڊا ديت و ڙماره
ڪهڙي سازده پڻ ، وهڪ :

پيڻج بيستاني

يهڪ چاراني^(۷۵)

و ههڻي پيگهي دي ۰۰۰

وشهي (چارهڪ) و (نيو)يش ، ڪه ڙماره ڪهڙي ، واتاي
چهنديتي يان تيدايه ۰ (چارهڪ) - (چواريهڪ) ي شيڪه و تهنانهت
پيگهانه ڪهي دياره پيڻي به له (چوار - چار) + (ٽڪ - هڪ) ۰۰۰ (نيو)يش
له دوو بهش به شيڪ راده گه پهنڻ ، ٽهم وشانه له ههڻي شيوه ڪورديدا

(۷۴) له زماني پشتوڊا هه مان شيوه پيگهاتن ده پيڻي ، پروانه : سرچاوهي
ناوبراو ، ن . ٽا . دفوربانڪوف ، زماني پشتو ، ل ۱۴۴ .
(۷۵) پروانه :

ا - سرچاوهي ناوبراو ، قهناي ڪورڊو ، دهستوري زماني ڪوردي
به گهروستهي دياليتڪي ڪرمانجي ڙوورو و ڪرمانجي خواروو) ،
ل ۹۴ .

ب - سرچاوهي ناوبراو ، قهناي ڪورڊو ، دهستوري زماني ڪوردي
موسڪو ، ۱۹۵۷ ، ل ۱۴۳ .

ج - سرچاوهي ناوبراو ، جهرڪهزي به ڪو ، زماني ڪورده ڪانسي
سؤفيت ، ل ۱۳۶ .

(چاره گت) ؛ (نیم ؛ نیش) ن . (نیو) و (نیم) یش فۆرمی (نیوه) (۷۶) و
 (نیمه) شیان ههیه (۷۷) .

* * *

ژماره‌ی دابه‌ش ؟

له ههردوو دیالیکتی سه‌ره‌کیی کوردیدا ژماره‌ی دابه‌ش به
 دووپات کردنه‌وه‌ی ژماره‌ی بنجی یتک‌دی

کرمانجیی ژووورو

کرمانجیی خواروو

به‌ك به‌ك

به‌ك به‌ك

دودو ، دۆدۆ

دوودوو

(۷۶) مامۆستا تۆفیق وه‌ه‌بی وشه‌ی «نیو» ی به ژماره‌ی بنجی داناوه و وشه‌ی
 «نیوه» یش به ژماره‌ی که‌رتی (ده‌ستووری زمانی کوردی ، ل ۷۷) .
 وه‌ك ئاشکرایه «نیو» و «نیوه» هه‌ردووکیان له دوو به‌ش به‌شیک
 یاده‌گه‌یه‌ن . بۆ نمونه چۆن ده‌شێ بوتری «منداله‌که نیو سیتی
 خوارد» ، به‌هه‌مان چه‌شن ده‌لوئی بوتری «منداله‌که نیوه‌ی سیتوه‌که‌ی
 خوارد» . یاخود «قوتابی‌یه‌که نیو ده‌فته‌ری پر کرده‌وه» / «قوتابی‌یه‌که
 نیوه‌ی ده‌فته‌ره‌که‌ی پر کرده‌وه» . . . جا مه‌سه‌له ئه‌وه نی‌یه «نیو» ژماره‌ی
 بنجی یتت و «نیوه» یش که‌رتی ، به‌لکو مه‌سه‌له ئه‌وه‌یه «نیوه» شتی
 (مطلق ، تجرید) یاده‌گه‌یه‌نی و «نیوه» یش «مجسمه ، محدود» . . .
 (۷۷) وشه‌ی (نیو ، نیم) له ئیری‌ه‌ن قاج‌دا «نهمه‌» یه و له هیندی کۆندا
 (نیمه) و له فارسی ناوه‌راستدا (نیم ، نیمه‌ك) . . . (بروانه : محمەد ئەمین
 هه‌ورامانی ، فه‌ره‌نگی ئیری‌ه‌ن قاج ، به‌غدا ، ۱۹۸۷ ، ل ۱۸۲) . له‌زمانی
 به‌شتۆدا (نیم ، نیمه) یه (بروانه : ن . ئا . دۆوریانکۆف ، زمانی به‌شتۆ ،
 ل ۴۴) ؛ له‌ زمانی بلووجیدا (نیم) (بروانه : ئا . ئا . فۆرۆکۆفا ، زمانی
 بلووجی ل ۴۰) . . .

سئ سئ

چوار چوار

... هتد .

سئ سئ

چوار چوار

شئوهی (یه که یه که ، دوان دوان ، سیان سیان) یش به کاردئی . وئیرای
ئوه . ئهوش دهیئرئ ، که له دوویات کردنه وهی ژماره بنجی به که دا
پئشبهندی (به) له ئاومر استدا پدیداده بئ . وهک :

یهک به یهک

دوو به دوو

سئ به سئ

چوار به چوار

... هتد .

هه رچی ئه و پئشبه نده شه له دیالیکتی کرمانجی ژوور وودا له شئوهی
(ب - bi) دایه ، وهک :

یهک به یهک

دوو به دوو

سئ به سئ

چار به چار

ئو پئشبه نده له هه ندئ به شه دیالیکتی هه ردوو دیالیکتدا له
شئوهی (وه) دا دهیئرئ . وهک :

یهک وه یهک

دوو وه دوو

سئ وه سئ

چار وه چار

تيكراي ئو نووسهرانى باسى ئەم كىتەبەيان كىرەت ، ئەك ھەر بە
چەند دىرئەك كۆتايان بە لىدوانەكەيان ھىناوہ و ھەلەي گەورەيان
كىرەت ، بەلكو مەبەستىشان نەپىكاوہ :

۱ - بەلن (يەكەيەك ، دوودو ، سىچ ، چوارچوار •••) لە
دووپات كىرەتەوئى ژمارەي بنجى يىكەدين ، بەلام پىويستە بزائىن ، دەشچ
ئەو جۆرە وشانە لە بەشە ئاخاوتنى ژمارەدا دابىتىن يان نا •••

(يەك ، دوو ، سىچ ، چوار •••) ژمارەن و دەوتىرى (يەك پىاو
ھات ، دوو كور ھاتن •••) . لىرەدا ئاشكرا ديارە ، كە (يەك ، دوو •••)
ژمارەي (پىاو ، كور •••) نىشان دەدەن - واتە چەندىتى ئاۋ ديارى دەكەن ،
بەلام كە دەوتىرى (پىاوگەن يەك ھاتن ، كورگەن دوودو ھاتن •••) ،
ئەو (يەكەيەك ، دوودو •••) بەدوا يەكتر ھاتنى كىرەتەكە (ھاتن)
نىشان دەدەن . كەواتە كە وەسفى چۆتىتى (ھاتن) كە بىكەن و وەسفى
(پىاو ، كور •••) نەكەن ، ئەو دەنە ئاۋەلكىردار . بەو پىويستە
(يەكەيەك ، دوودو •••) ژمارە نىن و (ئاۋەلكىردارى تەرتىبى) ن •

۲ - چ لە پرووى راگە ياندنى و اتاۋ چ لە بوارى بەكار ھىنائەوہ جىاۋازى
لە تىوان ئەو دوو جۆرە پىكەتەدا ھەبە • بەوتنە ئەگەر بلىتىن :

(دوودو دانىشتبووين) ، ئەوە ناشى تەنيا دوو كەس بىن ، بەلكو
دەبىن چەندىن كەس بىن و ھەر دوانىمان پىكەوہ دانىشتىن • بەلام
كە دەلىتىن (دووبەدو دانىشتبووين) ، بەپىچەوانەوہ دەبىن تەنيا دوو كەس
بىن پىكەوہ دانىشتىن و ناكرى مەبەستى كەسانى زور بگىرتتە خۆ •• ئەمەو
گەلەن جىاۋازى دى ھەبە ، كە لىرەدا بە پىويستى نازائىن بە درىئى
لىتى بىدوتىن •

جگه له دوویات کردنهوهی یو یاریده ، چهشنه دوویات کردنهوهی یو
دی ش هیه ، که به یاریدهی ناوبه ند سازده بن ، وهك :

۱ - به یاریدهی ناوبه ندی (او) . وهك :
یه کاویهك ...

ب - به یاریدهی ناوبه ندی (به) . وهك :
هزار به هزار هتد ...

ههو جوره وشانهس - (یه کاویهك ... هزار به هزار ...) ، که به
یاریدهی ناوبه ند سازده بن ، دهنه گاوه لئاو .

له راستیدا ژماره ی بنجی چ به دوویات بوونهوه ، چ به وهرگرتی
پاشگر ، چ به یه کگرتی له گهل وشه ی به شه گاخاوتنی دی دا .. توانا یه کی
باشی هیه له روئانی وشه ی نویدا .

بیستر له دوویات بوونهوهی ژماره ی بنجی دوان ، ئیستاش با له گهل
مؤرفیته کانی دی دا تهماشای بکهین :

★ له گهل پاشگر دا :

حهوته ، چله ، سهده ...

دوانه ، سیانه ...

یه که تی / یه کیتی ...

تیبینی :

۱ - وا دهرده کهوی (ه) چالاکترین پاشگر بن، که له گهل ژماره داییت .

۲ - ههرچی (انه) یه ، دیسان ههر (ه) یه و چووته سه ریتزه ی
(دوان ، سیان ...) .

۳ - پاشگری (هتی / یتتی) یش تازه یه .

۳ - پاشگری (ه) و (هتی / یتی) - که ده چنه بهر ژماره

ده یکن به ناو •

★ له گهل مؤرقیتی ریشه یی دا :

۱ - له گهل ناودا •

واژه : وماره ییز ناوا •

یه کدل

یه کده ست

یه کمال

یه کسه

یه کسه مه

یه کده نگک

یه کروو

یه کچاو

یه کبال

.....

دوودل

دوو پروو

دووقات

دووقهد

دووخهت

.....

سی سووچ

سی گوشه

سی چوکلہ

سیریا

.....

چوارپین

چوارچاو

چوارگۆشه

چوارقورنه

.....

پیتنجنیر

.....

چلچرا

.....

شهست پهر

.....

همزارین

.....

تیبینی :

زۆر چار له دوا ئاوه کموه مهندی مۆرفیمی دیش دی . وهك :

۱ - پاشگر :

أ - پاشگری (- ه) :

یهكشموه

دووژه

سینرۆژه

چوارچیتوه

چوارشانه

چوارنالہ

... ہند .

ب - پاشگری (-) (کمی)

دووبہرہ کی

چوارخستہ کی

... ہند .

ج - پاشگری (-) (انہ = ان + ہ)

سینرؤژانہ

... ہند .

۲ - لہ گہل ٹاؤہ ٹناوی نادیاردا :

یہ کتر

یہ کدی

... ہند .

۳ - لہ گہل ٹاؤہ لکرداردا :

دوولا

چوارلا

... ہند .

۴ - لہ گہل چاؤگدا :

یہ ککوٹن

یہ کگرتن

یہ کبوون

... ہند .

ژماره‌ی چەندیتى ناديار ؟

بە هەندى لىتکۆلینەومى زمانە ئەوروپايەکاندا ، ئەمۆ بەرچاۋ دەکەرتى ، کە هەندى وشەى وەك : زۆر ، فرە ، گەلىك ، کەم . هەندى ، چەندە... بە جۆرتک لەژمارە دانراون و لەژىر سەرباسى «ژماره‌ى چەندىتى ناديار» دا لىيان کۆلراۋەتەو (٧٨).

بە راى من راست نى بە ئەو جۆرە وشانە بە ژمارە دابىرتىن ، چونکە ئەو گروپە وشە کەمى بە «ژماره‌ى چەندىتى ناديار» دانراۋە ، لە بارى واتاۋە ناتوانى چەندىتى ژمارە نىشان بەدا ... ناديارى ئەم گروپە وشە بە (زۆر ... فرە ... هەندى ...) لەو گروپە وشە بە (بەك ، دوو ... دە ...) جىادە کاتەو ، کە بەتەواۋى سەرژمىرى ناوتک دەخاتە روو . بۆ نمونە کە دەوترى «پىنج کرىکار» ، ئەو ژماره‌ى کرىکاران (پىنج) ن و ئە چوارن و نە شەش - واتە بەتەواۋى ژماره‌يان ديارى گراۋە . بەلام ، ئەگەر بوترى «هەندى کرىکار» ، ئەو ئەك ژماره‌يان ئەزانراۋە ، بەلكو دەشى (دە) کەس بن و دووريش نى بە (سەد) .

وشەى چەندىتى ناديارى (زۆر ، کەم ...) لە بەکارهيتانساندا خاسىتە و تايەبىتى و قالبى وايان لى دروست دەبى ، کە ژماره‌ى بنجى نى بەتى . جىاۋازى وشەکانى (زۆر ، کەم ...) لەگەل ژماره‌ى (بەك ، دوو ...) دا ، لەو دەبا بە دەتوانن وەك ديارخەرى چەندىتى لەگەل

(٧٨) بەوینە :

- ١ - ف. ف. فينۆگرادوف ، زمانى رووسى ئەمۆ (وشەسازى) ، مۆسکو ، ١٩٧٢ ، ل ٢٢٧ - ٣٢٨ .
- ب - ن. س. فالکينا ، د. ن. رۆزىنتال ، م. ئى. فۆمىنا ، ف. ف. تسابكىفچ ، زمانى رووسى ئەمۆ ، چاپى چوارەم مۆسکو ، ١٩٧١ ، ل ٢٢٥ - ٢٢٦ .
- ... و گەلىكى دى .

۱. ناوی وانای پوئراودا بیتن ، بق سوونه (زور پیاوهنی ؛ زور دوستایه می ؛
 زور جوانی ۰۰) ، یاخود له گهل ئاوهلئاودا بیتن : (کهم جوان ؛ زور بهرز)
 ۲. دهوانن پلهی ئاوهلئاو دیاری بکهن (زور گهوره ، کهم پووناک ۰۰۰)
 ۳. ههرچی ژماره می بنجی به لهو حاله تانهدا ، که باسماز کردن به کارناهیتری
 وشه می (زور ، کهم ۰۰۰) خاوهنی پلهی بهراورد (زور تر ، کهم تر ۰۰۰) و
 پلهی بالا (زورترین ، کهمترین ۰۰۰) ن .

له رووی تاییه تیتی وانا و دستووری زمانهوه ئه و وشه چهندیتهی به
 نادیارانه به زوری وهک ئاوهلکردار به کاردین .

وشه می چهندیتهی نادیارای (چهند ، ئه وهنده ، ههندی ۰۰۰) ئه گهرچی
 له رووی پیوهندی یا نهوه له گهل ئاودا له ژماره وه نزیک ده بنه وه ، بهوتنه
 (پینج پرسیار - ههندی پرسیار) و ئیشارهت بق ژماره ده کهن ، بهلام ژماره
 دهراخن ، جا بویه راستر وایه له ریزی جیناوی نادیار و جیناوی
 پرسیار دابترین ۰۰۰

...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...
 ...

ٹاؤہ لکر دار

کورتە هەئسە نجان نێکی

ئەو کارانە لە مەیدانی لێکۆڵینەوەی «ئاوە لکردار» دا
کراون

لە کتیی «مختصر صرف و نحوی کوردی» ی مامۆستا سەعید
صدقی کاباندا ، (ئاوە لکردار) یش وەك (ومارە) لە گەل بەشە ئاخاوتنی
(ئاو) دا باس کراوە بە جۆرێک لە جۆره کانی ناو دائراوە^(۱) . وێرایی
ئەوێش ، سەریاکی ئەو باسە لەو بەرھەمدا یتوێندی بەو
کێشە یەو هەبە ، برتی بە لە چەند دێرێک لە بارە ی (ئاوی کات) و (ئاوی
شون) هەو ، کە تێیدا وتراوە :

«ئیس دوو قیسە : ۱ - ئیس زەمان ، ۲ - ئیس مەکان .

ئیس زەمان - ئیسێکە مەضای زەمانی تێدا بێ ، یەعنی
دەلالەت لە زەمان بکا . وەکو : قەو ، پۆو ، سەت ، دەقیقە ، دوینی ،
پێرێ ، وەقت ، مانگ ، سال ، پار ، پێرار . . .

ئیس مەکان - ئیسێکە دەلالەت لە مەکان بکا . وەکو :

سەر ، ژێر ، پیش ، پشت ، تەنیش ، دوور ، نزیک ، گیرە ، ئەوی ،
لا ، ناو . . . » (ل ۳۴) .

(۱) سەعید صدقی ، مختصر صرف و نحوی کوردی ، بەغدا ، ۱۹۴۸ ل ۲۴

باسی ئاوه لکردار له کتییی «دهستووری زمانی کوردی» ی ماموستا
توفیق وههیی دا^(۲) بریتی به له پیتاسهیهك و چه ند نمونهیهك ، كه
تییدا وتراوه :

«زمرف كه لیمه به كه كه بو تهواو كردنی معنای فیعلی یان سفهتی یان
زهر فیککی تر به كه لك نه هیترئ . سفهتی چون معنای ناوی تهواو نه كا ،
نه میس هی سیفت و فیعل و زمرف تهواو نه كا ، وه كو :

نهو زۆر نه نوی

لیره دا (زۆر) زمرفه ، فیعلی (نه نوی) تهواو نه كا .
به فریککی زۆر نه ستوور باری

لیره دا (زۆر) زمرفه ، سفهتی (نه ستوور) تهواو نه كا .
نهو زۆر خیرا رۆی

لیره دا (زۆر) زمرفه ، زمرفی (خیرا) تهواو نه كا» (ل ۱۷ - ۱۸) .

شایانی باسه ، ماموستا نووری عهلی نه مین له کتییی «ریزمانی
کوردی» دا ئاوه لکرداری به به شه ئاخاوتتیکی سه ربه خو داناووه و به
شیهه به کی سه رکه وتوو ئی کۆلیوه تهوه^(۳) و له چوار لایه لی
گرنگی دواوه :

۱ - پیتاسه ی ئاوه لکردار (ل ۱۸۶)

۲ - نه رکی ئاوه لکردار له رسته دا (ل ۱۸۶)

۳ - جۆره کانی ئاوه لکردار له رۆی رۆنانه وه (ل ۱۸۶ - ۱۸۷)

۴ - جۆره کانی ئاوه لکردار له رۆی واتاووه (ل ۱۸۷ - ۱۹۲)

(۲) توفیق وههیی ، دهستووری زمانی کوردی ، جزی به که م ، به غدا ،

ل ۱۸ - ۱۷ .

(۳) نووری عهلی نه مین ، ریزمانی کوردی سلیمانی ، ۱۹۶۰ ، ل ۱۸۶ - ۱۹۲

ئەگەرچى دەرباردى ئەو پىئاسەيەي مامۇستا نوورى غەلى ئەمىن
 بۇ ئاۋەلكردارى داناۋە ، ھەندى سەرتىچ و تىيىنى مان ھەيە و باسى
 دىيارى كردنى ئەركەكانى ئاۋەلكردارىش لە كەم و كورتى بەدوور ئى بە ۰۰۰
 بەلام ئەوانە جىن دىلگىن و چەند ئاتەواۋى بەكى بەشى سىيەم و جوارەم
 دەخەينە پىش چاۋ :

لە كىيى «پىزىمانى كوردى» دا باسى ئاۋەلكردار لە روۋى رۇقانەۋە
 دوو كەلىنى بەرەتتى تىدايە :

- ۱ - ھەندى ئاۋەلكردارى ئاسادە لە رىزى سادەكان دائىراون .
 - ۲ - بە ھىچ چەشتىك باسى ئاۋەلكردارى دارپۇراۋ ئەكراۋە .
- مامۇستا نوورى غەلى ئەمىن لە روۋى واتاۋە شەش جۆر
 ئاۋەلكردارى دىيارى كىردوۋە :

۱ - ئاۋەلكردارى كات - ئەو (ئاۋەلكارى تافى) ي
 بىن وتوۋە (۱۸۷ - ۱۸۸) ،

۲ - ئاۋەلكردارى شوتىن - ئەو (ئاۋەلكارى شوتىنى) ي
 بىن وتوۋە (۱۸۸) .

۳ - ئاۋەلكردارى چەندىتى - ئەو (ئاۋەلكارى چەندى) ي
 بىن وتوۋە (۱۸۹)

۴ - ئاۋەلكردارى چۆيتى - ئەو (ئاۋەلكارى ئاۋەلئاۋى) ي
 بىن وتوۋە (۱۸۹ - ۱۹۰)

۵ - ئاۋەلكردارى نەفى - ئەو (ئاۋەلكارى نەفى) ي
 بىن وتوۋە (۱۹۰ - ۱۹۱)

۶ - ئاۋەلكردارى ۋەرام - ئەو (ئاۋەلكارى ۋەرامى) ي
 بىن وتوۋە (۱۹۱ - ۱۹۲)

ئاتمىۋايى ۋ كەم كورتىي ئەم باسە سىن چەشەنە :

۱ - زۆر وشە ئاۋەلكردار مېن ۋ بە ئاۋەلكردار لە قەلەم دراۋن .

بەۋىتە لەزىر باسې ئاۋەلكردارى كاتدا وشەكانى (بەھار ۰۰۰ زستان ۰۰ شەۋ ۰۰ رۆژ ۰۰ سال ۰۰ سەدە) رېژكراون . ئاشكرايە ، ئەۋ جۆرە وشانە ناۋى كاتن ۰۰۰ ياخود (ئا ، ئە ۰۰۰) ، كە (ئامرازى نەفى) مېن بە ئاۋەلكردارى نەفى دانراۋن ۰۰۰ ۋ گەلىكى دى .

۲ - ھەندىن ئاۋەلكردار خراۋنەتە تىۋو جۆرەك ئاۋەلكردارەۋە .
كەچى سەر بە جۆرەكى دىن .

بۇ نىۋونە ئاۋەلكردارى (پشتاۋپشت ۰۰۰ پاشەۋپاش ۰۰۰) بە ئاۋەلكردارى شوتن دانراۋن ، بەلام لە راستىدا ئاۋەلكردارى چۆتتېن ۰۰ ياخود (ھەمىشە ۰۰۰) كە ئاۋەلكردارى كاتە لەتەك ئاۋەلكردارى چەندىتى دا دانراۋە ۰۰۰ ۋ ھەندىكى دى .

۳ - چەند جۆرەكى گرنىك لە ئاۋەلكردار يادداشت نەكرائە ، ۋەك (ئاۋەلكردارى شېۋە يان جۆرى جېن بەجېن بوۋن ؛ ئاۋەلكردارى تەئكىدى ؛ ئاۋەلكردارى ھۆۋ مەبەست ؛ ئاۋەلكردارى دووبارە كرنەۋە) ، كەچى دوۋ جۆرى (ئاۋەلكردارى نەفى) ۋ (ئاۋەلكردارى ۋەرامى) جياكرائەتەۋە ۰۰۰ بەلېن لە زمانى كوردېدا جۆرە ئاۋەلكردارەك بە تىۋى (ئاۋەلكردارى نەفى) يەۋە ھەپە ۋ وشە ۋ دەستەۋاژەى ۋەك (ھەرگىز ، ھەرگىزاۋھەرگىز ، بە ھېچ جۆرى ۰۰۰) دەگرىتە خۆ ، بەلام ئەك ئەۋ ئامرازى نەفى بانەى مامۇستا نوورى ەلى ئەمىن بە ئاۋەلكردارى نەفى دانراۋن ۰۰۰ ھەرچى وشەۋ ۋ دەستەۋاژەى (بەلېن ، ئا ، ئەرى ، نەخىر ، خراپە ، جوانە ، دروستە ، باشە ، راستە) شە ، كە لەزىر سەرئاۋى (ئاۋەلكردارى ۋەرامى) دا رېژكراون بە ھېچ چەشنىك ئاۋەلكردار مېن ۋ بابەتى ھەمەجۆرن .

له كتيبي «اوا ئو دەستوروا زمانى كوردى» ي مامۆستا جگه ر خوئين دا^(٤) ئاوه لكردار نهك هه ر وهك به شه ئاخاوتتيك جيانه كراوه ته وه ، بهلكو ئه و دوو كورته باسه ش ، كه له شوئينى جياوازدا كراون و پتوهنديان به ئاوه لكرداره وه هه يه ، به كجار پر هه له و كه م و كورتين .

نووسه ر له باسى به شه ئاخاوتنى (ناو) دا له (ناوى كات) و (ناوى شوئين) دواوه (٢١١ - ٢٢) . له ژير باسى ناوى كاتدا هه ندى وشه ي جوړ به جوړى سه ر به به شه ئاخاوتنى ناو (شهف ، سال ، رۆژ ٠٠) و ژماره (سپهك ، چارنك ٠٠٠) و ئاوه لكردار (ئىستا ، نهۆ ، ئيرۆ ٠٠٠) ي ريز كر دوه ٠٠٠ ئه وه ي پتر سه رنج رايكيشن ، ئه وه يه ژماره يهك پاشگري : (- گه ، - لان ، - ستان ٠٠٠) ي كر دوه ته نموننه ي ناوى شوئين ٠٠٠

له لاپه ره (٥٥) يشدا به چهند ديريك له (حال) دواوه و له پتو نمونه كانيدا - (به سواري) پتر له باره ٠٠٠

مامۆستا محمهد ئەمين هه ورامانى له كتيبي «سه ره تايك له فيلو لۆژي زمانى كوردى» دا^(٥) ئاوه لكردارى وهك به شه ئاخاوتتيكى سه ر به خۆ جيا كر دۆته وه و زانباري باشى له باره يه وه تو مار كر دوه ٠٠٠ نووسه ر له م كتيبه دا له دوو پرووى گرنگى ئاوه لكردار دواوه :

-
- (٤) جگر خوئين ، ئاوا ئو دەستوروا زمانى كوردى ، به غدا ، ١٩٦١ ، ل ٢١ - ٢٢ ، ٥٥ .
- (٥) محمهد ئەمين هه ورامانى ، سه ره تايك له فيلو لۆژي زمانى كوردى ، به غدا ، ١٩٧٣ ، ل ١٦٥ - ١٦٧ .

۱ - پیناسه‌ی ئاوه‌لکردار .

۲ - جۆره‌کانی ئاوه‌لکردار له رووی پۆخانهوه .

ناهه‌وایی دیاری پیناسه‌که‌ی له‌وه‌دایه ، که وای داناوه گواپ
ئاوه‌لکردار ته‌نیا «تاریخی فرمان یاخود ئاوه‌لئاو ده‌که‌ن» . به‌لام وه‌ک
ده‌زانین ئاوه‌لکردار وێرای نیشان‌دانی خاسیه‌تی کردار و ئاوه‌لئاو ،
خاسیه‌تی ئاوه‌لکردارێش دیاری ده‌کا - واته مانای ئاوه‌لکرداریکی دی
ته‌واو ده‌کا (۶) .

له رووی پۆخانه‌شوه مامۆستا هه‌ورامانی ئاوه‌لکرداری به‌سه‌ر دوو
جۆر : (۱ - ساده ؛ ۲ - لیک‌دراو) دا دابه‌ش کردووه و (ئاوه‌لکرداری
داریژراو) و (ئاوه‌لکرداری ده‌سته‌واژه‌یی) ی له نێو
دابه‌ش کردنه‌که‌یدا دانه‌ئاوه .

له لاپه‌ره (۷۳ - ۸۴) ی کتیی پۆلی دووه‌می ئاوه‌ندی دا سێ پاس
به‌ناوی «ئاوه‌لفرمان» (ل ۷۳ - ۷۶) ؛ «ئاوه‌لفرمانی کات - ئاوه‌لفرمانی
شوین» (ل ۷۷ - ۸۰) ؛ «ئه‌رکی ئاوه‌لفرمان له رسته‌دا» (ل ۸۱ - ۸۴) هوه
ده‌بیرێ . له کتیی پۆلی چواره‌می ئاماده‌بیشدا به‌ناوی «ئاوه‌لفرمانی
چۆنی» (ل ۶۰ - ۶۳) هوه له ئاوه‌لکرداری چۆنی کۆلراوه‌ته‌وه (۷) .

ئه‌م باسانه‌ی ئاوه‌لکردار له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که به زۆری له کتیی «پۆزمانی

(۶) شایانی باسه ، مامۆستا توفیق وه‌هبی په‌نجه‌ی بۆ ئه‌و راستی به
راکیشاوه (پروانه : ده‌ستووری زمانی کوردی ، ل ۱۷ - ۱۸) .

(۷) عه‌بدوللا شاتی ، د - عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سوول ، د - نه‌مین عه‌لی ،
نووری عه‌لی نه‌مین ، فه‌ره‌یدوون عه‌لی نه‌مین ، عه‌لان‌ه‌دین سه‌جادی ،
که‌مال مه‌حموود فه‌ره‌ج ، ئه‌به‌روزه‌ید مسته‌فا سه‌ندی ، زمان و ئه‌ده‌بی
کوردی بۆ پۆلی دووه‌می ئاوه‌ندی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۷۳ - ۸۴ ، زمان
و ئه‌ده‌بی کوردی بۆ پۆلی چواره‌می ئاماده‌بی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۶۰ - ۶۳

نوردی»ی ماموسا نووری عهلی تهینهوه وهرگیراوه^(۸) ، بهلام
دهستیکانی باشی پیندا هیتراوه و ههندی له گهم و کورتی بهکانی لی
لابراوه و فاتهواوی بهکانی پرکراوتهوه ...

لیکۆلینهوهی تا رادهیهک زانستی و دیار که له باره
(ئاوه لکردار) هوه نووسراپن ئهو لاپهراهن که لیژنه‌ی زمان و زانستهکانی
کۆری زانیاری کورد ئهو باساته‌ی تییاندا کردووه^(۹) .

لیژنه له سه‌ره‌تا‌دا باسی ئاوه لکرداری له لایهن ههندی نووسه‌رانی
پێژمانی کوردی و زمانانی بیگانه‌وه خستووته پیش چاو و به‌دوا ئه‌وه‌دا
باسیکانی گشتی ئاوه لکرداری کردووه ...

لیدرانی هه‌ره سه‌رکه‌وتووی لیژنه له‌و بواره‌دا ، باسی ئاوه لکرداره
له‌ رووی واتاوه ، که به‌ باشی لی کۆلیوه‌ته‌وه و نمونه‌ی زۆری بو
هیتاوه‌تسه‌وه له‌ ئه‌نجامدا ئۆ جۆر ئاوه لکردار :

۱ - ئاوه لکاری چۆتیتی

۲ - ئاوه لکاری زه‌مانی

۳ - ئاوه لکاری شوئنی

۴ - ئاوه لکاری وه‌سنی

۵ - ئاوه لکاری ته‌رتیبی

۶ - ئاوه لکاری ته‌ئکید

۷ - ئاوه لکاری ته‌کراری

۸ - ئاوه لکاری نه‌فی

۹ - ئاوه لکاری پرسیاری «ی دیاری کردووه» .

(۸) بروانه : نووری عهلی نه‌مین ، پێژمانی کوردی ، سلیمانی ، ۱۹۶۰

ل ۱۸۶ - ۱۹۲ .

(۹) پێژمانی ناخاونسی کوردی ، به‌پیتی لیکۆلینه‌وه‌ی لیژنه‌ی زمان و

زانسته‌کانی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۲۸۴ - ۳۰۲ .

فاتەراوی و کەم و کورتیی ئەم باسە ییژنە لە چەند خایکدا
کو دەبنەوه :

۱ - جۆری یەكەم و جۆری چوارەم - واتە (ئاوەلكرداری چۆنی) و
(ئاوەلكرداری دەستی) یەك شتن و لیژنە بە دوو جۆری داناون . تەنیا
ئەوئەندە هەیتە لە رووی پۆنانەوه نموونەکانی جۆری یەكەم ناسادەن و
ئەوانی جۆری چوارەم سادەن ، ئەگینا لە رووی واتاوه جیاوازیان نییە و
دەبوو بە دەستەیهك بەناوی «ئاوەلكرداری چۆنتی» یەوه دابنرتی .

۲ - ئاوەلكرداری چەندیتی نەك هەر بە جۆریك لە ئاوەلكردار
دانەزاوه ، بەلكو هەندیتی وشەیی ئەو جۆرە ئاوەلكردارەش ، وەك
(زۆر ، كەم ، فرە ، گەلێك ، نەختی ۰۰۰) لەتەك ئاوەلناوی وەسفی دا
پیزكراوه (پرواوە : ل ۲۹۲) .

۳ - دوو جۆری گرنگی ئاوەلكردار (۱ - ئاوەلكرداری شێوه یان
جۆری جیی بەجیی بوون ؛ ۲ - ئاوەلكرداری هۆ و مەبەست)
یادداشت نەكراوه .

۴ - دانانی وشەکانی (كەیی ، چۆن ، لەكوئی ، چەند ۰۰۰) بە
ئاوەلكرداری پرسیاری شتیکی راست نییە ، چونكە ئەو جۆرە وشانە
ئامرازی پرسیارن و دەوری ئاوەلكردار نایینن .
۰۰۰ و هەندیتیکی دی .

دوا باسی ئاوەلكرداری لیژنە بەناوی «ئاوەلكار لە رووی
فۆرمەوه» یە (ل ۳۰۱ - ۳۰۲) ۰۰۰ ئەگەرچی ئاوەرۆکی ئەم باسە لەسەر
بناغەیهکی راست دامەزراوه و بەتایبەتی كە سێ جۆر (۱ - ئاوەلكرداری
ساده ؛ ۲ - ئاوەلكرداری ناساده : دارپێژراو و لیکدراو ؛
۳ - ئاوەلكرداری دەستەواژهیی) جیاكراوەتەوه ، بەلام كەلێتیکی گەوره .

له بهشی ئاوه لکرداری ناسادهدا ههیه ، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه باسی زوربه‌ی ئه‌و
 پێشگر و پاشگرانه نه‌کراوه ، که یاریده‌ی رۆفانی ئاوه لکرداری داریژراو
 ده‌ده‌ن و هه‌روه‌ها شتیه‌ی جۆربه‌جۆری پێکهاتنی ئاوه لکرداری لیکدراو
 یادداشت نه‌کراوه .

له زوربه‌ی ئه‌و به‌رهمه‌ زمانه‌وانیانه‌دا که کوردناسانی سوؤیت :
 ده‌ قه‌ناتی کوردۆ ، ده‌ چه‌رکه‌زی به‌کۆ ، ده‌ که‌ریسی ئه‌یوبی و ده‌ ئی . ئا .
 سمیرنۆفا ، ده‌ پ . له‌ . تسابۆلۆف ، ده‌ زاری یووسف ...
 پێشکه‌شیان کردووه ، باسی ئاوه لکردار کراوه .

ده‌ قه‌ناتی کوردۆ له‌ باسی ئاوه لکرداری کتییی «ده‌ستووری زمانی
 کوردی» (١٩٥٧) (١٠) و له‌ کتییی «ده‌ستووری زمانی کوردی
 (به‌که‌مرسته‌ی دیالیکتی کرمانجی ژووورو و خواوو)» (١٩٧٨) دا (١١) پتر
 بایه‌خی به‌ کیشه‌ی رۆفان داوه . له‌ کتییی به‌که‌مدا ئاوه لکرداری به‌سه‌ر
 (ساده) و (ناساده) و (ده‌سته‌واژه‌یی) دا دابه‌ش کردووه و له‌ کتییی دووه‌مدا
 (ساده) و (داریژراو) و (لیکدراو) و (ده‌سته‌واژه‌یی) ی جیا کردووه‌ته‌وه و
 نه‌وه‌ی زۆری بۆ هه‌تاوه‌ته‌وه ...

له‌م باسه‌ی ده‌ کوردۆدا دوو ئاته‌واوی هه‌یه ، که زۆر به‌رچاوه :
 ١ - (ئیره) و (له‌وئ) ... که (له + ئیره) و (له + ئه‌وئ) ...
 پێکهاتوون و ئاشکرا دیاره داریژراون ، که‌چی به‌ ئاوه لکرداری ساده
 داتراون .

(١٠) د . قه‌ناتی کوردۆ (کوردۆبیف) ، ده‌ستووری زمانی کوردی ، مۆسکۆ ،
 ١٩٥٧ ، ل ٢٧١ - ٢٧٧ .

(١١) د . قه‌ناتی کوردۆ (کوردۆبیف) ، ده‌ستووری زمانی کوردی (به
 که‌مرسته‌ی دیالیکتی کرمانجی ژووورو و خواوو) ، مۆسکۆ ، ١٩٧٨ ،
 ل ٢٢٧ - ٢٤٦ .

۳ - گهلیج جوړی ناسکرا و دیاری پیکهاتی ناوه لکرداری
داریژراو و لیکدراو و دسته واژه بی ناونه براون .

د. چهرکه زی به کو له کتیبی «زمانی کورده کانی سوځیت» دا(۱۳)
له رووی و اتاوه بایهخی به چوار جوړی سه ره کیسی ناوه لکردار
(۱ - چویتی ؛ ۲ - جهندی ؛ ۳ - کات . ۴۰ - شوین) داوه و له سه
بناهی که رهسته به کی زوری به شه دیالیکنه کانی کوردی سوځیت و
به اورد کردن له تیواناندا شاره زیانه دواوه . . . له رووی روئانیسه وه
هشت جوړه پیکهاتی یادداشت کردوه

نوسه رانی کتیبی «دیالیکتی کوردی موکری» (۱۳) به لاپه ره و
نیونک باسی چهند ریگه به کی سازبوونی ناوه لکرداریان کردوه
د. پ. ل. تسابو لوفیش له کتیبی «له باره ی مؤرفولوژی زمانی
کوردی یه وه» دا(۱۴) له دوو لاپه ره دا له هندی تاییه تیبی ناوه لکردار و
اشتیوازی پیکهاتی دواوه .

د. زاری یوسف له کتیبی «دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی» دا(۱۵)
ناوه لکرداری به سه ره ناوه لکرداری ره سن و ناوه لکرداری وه رگیراودا
دابهش کردوه . مه بهستی له ناوه لکرداری ره سن هوه به ، که هه همیشه

(۱۲) ج. خ. باکایف ، زمانی کورده کانی سوځیت ، مۆسکو ، ۱۹۷۳ ،
ل ۲۱۴ - ۲۱۹ .

(۱۳) ل. پ. نه بووی و ل. نا. سمیرنوا ، دیالیکتی کوردی موکری ،

لنینگراد ، ۱۹۶۸ ، ل ۵۶ - ۵۷ .

(۱۴) پ. ل. تسابو لوف ، له باره ی میژوی مؤرفولوژی زمانی کوردی یه وه ،

مۆسکو ، ۱۹۷۸ ، ل ۲۱ - ۲۳ .

(۱۵) د. زاری یوسف ، دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی ، مۆسکو ، ۱۹۸۵ ،

• راهی ئاوولکردار به کاردهمیتری . وهك : ئیستا ، ئهوسا ، دیسان ،
ئهمینه ، ههركیز ، ئهمرۆ ... مه بهستیش له ئاوولکردازی وهركیرو ،
نومهیه كه له بهشه ئاخاوتنیکی دی یهوه وهركیرابی ...

له نیوان کوردناسانی رۆژئاواشدا ، نه مه کارۆس و نه مه کهزێ وهك
ناسیکی مه ره به خۆ وهك بهشه ئاخاوتنیك له ئاوولکردار نه دواون .

مه کارۆس له بانی وشه یاریده دهردا له دوا لیکۆلینهوه ی پیتسه ند
له لاپه ره (۷۸ - ۷۹) دا له ئاوولکردار دواوه (۱۶) . له سه ره تادا له روه ی
واتاووه چوار بۆر ئاوولکردار : (۱ - کات ؛ ۲ - شوین ؛ ۳ - چۆیتی
؛ ۴ - چه ندیتی) ی دیاری کردووه (۷۸ ل) .

دواتر بۆ ئاوولکرداری کات وشه کانی (ده مده م . ده رحال .
دووسه ی ، دوا ی ، دوتنی ، ئیستا ، هیتتا ، ئیمرۆ / ئهمرۆ ، ئه مسال ،
ئهمسه و ، بار ، پیرار ، باشه رۆژ . سه ی / سه به نی ، به کسه ر) و بۆ
ئاوولکرداری چۆیتی وشه کانی (پیکه وه ، وا ، خاسه تن ، ئنجا) و بۆ
ئاوولکرداری شوین وشه کانی (ئیره ، ئه وی) و بۆ ئاوولکرداری چه ندیتی
وشه کانی (چه ند / چه ن ، گه لی (ک) ، هه موو ، هه ندی (ک) ، هه ر . هه چ
ئه ختی (ک) ، زۆری کردووه به نوونه .

ده مه کنزی له لاپه ره (۱۲۷ - ۱۲۹) دا (۱۷) له زۆر بانی (یارتیکل) دا
بانی هه ندی له و پاشگرانه ی کردووه ، که یاریده ی رۆفانی ئاوولکردار
ده دن له به شه دیالیکته کانی سلیمانی و یزده ر و ره وانده ز و بنگرد و

16- Ernest N. Maccarus ,A Kurdish Grammar, New-York, 1958,
PP. 77-78.

17- D. N.Mackenzie, Kurdish Dialects Studies, London, 1961,
PP. 127-129, 201-202.

موکری و وارماوه ۰۰۰ دا ، وهك (سی : بهاری) ؛ (سی : یه کی ده سی بهرگی بو دروست کرد ، سالی پوژی ۰۰) ؛ (اس : ته مهش ، ئیمهش) ۰۰ له لاپه ره (۲۰۱ - ۲۰۲) شدا هه ندی له و پاشگرانه ی له بده دیالیکته دانی ناگری و زاخۆ و ئامیدی و سوورچی ۰۰۰ دا یاریده ی پۆنانی ئاوه لکردار ده دن ، یادداشت کردوو .

* * *

له بهرای نیشاندانی ئه وه ی چی ده رباره ی ئاوه لکردار له زمانی کوردیدا نووسراوه ، ده گه یه نه ئه و ئه نجاماته :

۱ - هه ندی له نووسهران ئاوه لکرداریان له گه ل به شه ئاخاوتنی ئاودا باس کردوو ، وهك : سه عید صدقی کابان ، جگه رخوین ۰۰۰ پریکش له باسی وشه ی یاریده ده ردا لئی دواون ، وهك : مه کارۆس ، مه که نزی ۰۰ زوربه ی زۆریش مامه له ی به شه ئاخاوتنیکی سه ره بخۆیان له گه ل کردوو ، وهك : نووری عه لی ئه مین ، محمه د ئه مین هه ورمانی ، لیژنه ی زمان و زانسته کانی کۆری زانیاری کورد ، ده قه فاتی کوردۆ ، ده چه رکه نزی به کۆ ، ده زاری یووسف ۰۰۰

۲ - زوربه ی زۆری نووسهرانی ریزمانی کوردی له پرووی واتا و چۆنتی به کاره ی تانه وه له ئاوه لکردار نه دواون ، وهك : توفیق وه مبی ، محمه د ئه مین هه ورمانی ، ده پ . ل . تسابۆلۆف ، ده زاری یووسف ۰۰۰ و گه لیککی دی . ئه و به شه که مهش که لئی دواون جیاوازیه کی زۆر له دابهش کردنه کانیاندا به دی ده کری . بو نمونه مامۆستا نووری عه لی ئه مین شهش جۆری دیاری کردوو : (۱ - کات ؛ ۲ - شوین ؛ چه ندیتی ؛ ۴ - چۆنتی ؛ ۵ - نه فی ؛ ۶ - هه رام) ، لیژنه ی زمان و زانسته کانی کۆری زانیاری کورد بو چه شنی یادداشت کردوو :

۱) - چۆيتى ، ۲ - كات ، ۳ - شوين ، ۴ - وسنى ، ۵ - تەرتىبى
۶ - تەنكىدى ؛ ۷ - دووبارە كوردنەۋە ؛ ۸ - نەفى ؛ ۹ - پىرسىيار) ۰۰۰
لەگەل ئەۋەدا ، كە ھەندى جۆرى ديار و گرنگى ئاۋەلكردار ديارى
ئەكراۋە ، كەچى چەند جۆرنكى ئەوتۇ جياكراۋنەتەۋە ، كە بە ھىچ
چەشتىك لەگەل ھەلكەۋى زمانى كوردىدا ناگونجىن .

۳ - ھەندى ئاۋەلكردار خراۋنەتە تىو جۆرىك ئاۋەلكردارەۋە .
كەچى سەر بە جۆرىكى دىن . بۇ نمونە ئاۋەلكردارى (پشتاۋپشت ۰۰۰
پاشەۋپاش ۰۰۰) بە ئاۋەلكردارى شوين دانراون ، بەلام لە راستىدا
ئاۋەلكردارى چۆيتىن ۰۰۰ ئاۋەلكردارى (زۆر ، كەم ، فرە ، گەلىك ،
نەختى ۰۰۰) ، ئاۋەلكردارى چەندىتىن و خراۋنەتە پال ئاۋەلكردارى
۰۰۰ وسنى ۰۰۰ ياخود (ھەمىشە) كە ئاۋەلكردارى كاتە لەگەل ئاۋەلكردارى
چەندىتىدا دانراۋە ۰۰۰ و ھەندىكى دى .

۴ - زۆر وشە ئاۋەلكردار نىن و بە ئاۋەلكردار لەقەلەم دراون ،
بەۋىتە وشەكانى (بەھار ۰۰ زستان ۰۰ شەۋ ۰۰ پۆۋ ۰۰ سال
سەدە ۰۰۰) ، كە ناۋن مامۆستا نوورى ەلى ئەمىن بە ئاۋەلكردارى
داناون ۰۰۰ ھەرۋەھا ئامرازى نەفى (نا ، نە ۰۰۰) شى ھەر بە ئاۋەلكردار
لەقەلەم داۋە ۰۰۰ ياخود مامۆستا جگەرخوتىن ، نەك ھەر وشەكانى
(شەف ، سال ، پۆۋ ۰۰۰) ، كە ناۋن و (سەبەك ، چارىك ۰۰۰) ، كە
ژمارەن ۋەك ئاۋەلكردار تەماشاكردۋە ، بەلكو ھەندى پاشگىرىشى :
(- گە ، - لان ، - ستان ۰۰۰) ھەر بە ئاۋەلكردار دانراۋە ۰۰۰ كەچى
بەپىچەۋانەۋە گەلى وشە و دەستەۋاۋە ، كە پوون و ئاشكرا ئاۋەلكردارن ،
نەۋابراون و نە يادداشت كراون .

۵ - نه گهرچی بهشی زۆری نووسهران له رووی پۆنانهوه له
ئاوه لکردار دواون ، بهلام چهند ههله و ناتهواوییهك بهرچاو دهكهوی :
(ا) ههندی نووسهر ژمارهیهك ئاوه لکرداری ناسادهیان له ریزی
- ساده كان داناوه .

(ب) گهلی له نووسهران (ئاوه لکرداری داپۆزراو) و (ئاوه لکرداری
ستهواژمیی)یان له تێو دابهش کردنه که یاندا پرچاو نه کردووه .
(ج) باسی زوربهی ئهو پیشگر و پاشگرافه نهکراوه ، که یاریبدهی
پۆتانی ئاوه لکرداری داپۆزراو دهنه و ههروهها شیوهی جوړبه جوړی
پیکهاتی ئاوه لکرداری لیکدراو یادداشت نهکراوه .

لیکولیمه وه نانی سوم به باری «ناوه لکردار» وه

ناوه لکردار وهك بهشتیكی سه به خوی ئاخاوتن له سه ره بناغهی خاسیه تی وشه سازی و ئهركی پرسته سازی و واتاناسی به وه (۱) جیا ده کرتنه وه .

ئاوه لکردار خاسیه تی روودان (که کردار ده ری ده برئی) ؛ خاسیه تی خاسیه تی (که ئاره ئاو ده یگه به نئی) ؛ خاسیه تی بارودوخ (که ئاوه لکردار نیشانی ده دا) دیاری ده کا . ئاوه لکردار چۆتیتی ، یان راده ی روودان ، یان راده ی چۆتیتی شیک ، یان بارودوخ جیاوازی روودانی کارتک : شوین ، کات ، هۆ ، مه به ست ... راده گه به نئی .

ههروه ها ده شین بو ترئی : ئاوه لکردار ئه وه به شه ئاخاوتنه یه ، که بارودوخ و شیوه ی روودان و جۆری چۆتیتی نیشان ده دا . ئاوه لکردار له رووی پرسته سازی به وه خاوه نی ئه وه تاییه تیتی به یه ، که له پرسته دا به کرداره وه ، یان ئاوه ئناوه وه ، یان ئاوه لکردار یکی دی به وه به نده .

به وینه که دهوترئی «ئازاد زۆر ده خوات» ، ئه وه «زۆر» که ئاوه لکرداره ، به کرداره که وه به نده - واته وه سفی کرداری «ده خوات» ده کات . له پرسته ی «ئازاد زۆر جوان ده نووسین» دا - «زۆر» که ئاوه لکرداره به ئاوه ئناوه که وه به نده - واته ئاوه ئناوی «جوان»

(۱) هه ئه ئی ئه زانا یان بۆ جیا کردنه وه ی ئاوه لکردار رووی واتاناسی به مه رچ دانانین . به وینه ، به روانه :

۱ - ب. ن. گۆلۆفین ، سه ره تاییکسی زماناسی ، جایی دووه م ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۱۵۴ .

ب - ئا. ن. گھۆزدیتف ، زمانی ئه ده بیی رووسی ئه مرۆ ، به رگی به گه م ، جایی سییه م ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۷ ، ل ۱۳۹ .

دەردەخا . لە پستەي « ئازاد زۆر كەم دەنوئ » دا - « زۆر » كە ئاوەلكرداره
بە ئاوەلكرداره كەي دى يەو بەندە - واتە ئاوەلكردارى « كەم »
پروون دەكاتەو (۲) .

* هاتنى ئاوەلكردار لە گەل كرددادا :
منیش ئەم قەرارەم زۆر بى خوش بوو

(لە خەوما ، ل ۳۱)

* هاتنى ئاوەلكردار لە گەل ئاوەلناودا :

ئەمیش نە زۆر كەتەگەت بوو نە كورت .

(لە خەوما ، ل ۶۴)

* هاتنى ئاوەلكردار لە گەل ئاوەلكردادا :

بەخوا ئەگەر (بەدى) ناوخۆمان ئيمان بگەرين ، ئيمە بۆ خۆمان

زۆر چاك ئەژين .

(لە خەوما ، ل ۷۰)

ئەگەر لە پرووى تايهتيتى واتاناسى و پستەسازى يەو ، ئاوەلكردار
لە گەل ئاوەلناو و ناودا بەراورد بکەين ، ئاشكرا هەست بەو
دەكەين ، كە ئاوەلكردار خاوەنى تايهتيتى خودى خۆيەتى ... بەشيكى
زۆرى ئاوەلكردار لە گەل ئاوەلناودا خاوەنى يەك بنەمان و واتايان وەك
بەكە . بەلام جياوازيان لە پرووى دەورى ريزمانى يەو هەيه .

ئاوەلكردار وەسفى كرددارىك يان ئاوەلكردارىك دەكات ...
مەرچى ئاوەلناو چۆيتى و خاسيەتى شتيك نيشان دەدا ، كە ناويك
پراي دەگەبنەن . بۆ نموونە :

(باش) وەك ئاوەلكردار : (ئازاد باش وەلامى دايەو) .

(۲) شايبانى باسە ، ماموستا توفيق وەهبى پەنجەي بۆ ئەم راستى بە
پرايشتاوە (پروانە : توفيق وەهبى ، دەستوورى زمانى كوردى ، جزمى
بەكەم ، بەغدا ، ۱۹۲۹ ، ل ۱۸) .

(باش) وەك ئاۋەلناۋ : (ئازاد بە ۋەلامى باش دەرچو) .
ۋاش پىئ دەكەۋى ھەندى فۇرمى ئاۋ دەپتە ئاۋەلكردار . وەك :
سەربانى مال

ۋشەي «سەربان» بە رەسەن ئاۋە ، بەلام لىرەدا ۋاتساي (شۈزىن)
دەگەپەنچى ۋ نىشاندانى شۈزىن مەبەستى سەرەكى بە . بۆيە دەپتە
ئاۋەلكردار .

لە زمانى كوردىدا ئەگەرچى ئاۋەلكردار نىشانەي مۇرفۇلۇزى ۋاي
نى بە ، كە لە رىگەپەۋە بتۋازى ۋەك بەشە ئاخاۋتتىكى سەربەخۇ
جىبابكرتەۋە ، بەلام ھەندى خاسىەتى لىكسىكى ۋ مۇرفۇلۇزى ۋ
سىنتاكسى ئەۋتۋى ھەپە ، كە دەپنە بەنەماي جىاكرنەۋەي لە بەشە
ئاخاۋتەكانى دى (۳) .

چۆرەكانى ئاۋەلكردار لە روۋى ۋاتاۋە

لە لىكۆلىنەۋەي رىزمانى كوردىدا بۆ بەشە ئاخاۋتنى ئاۋەلكردار بە
زۆرى دوو دەستە ۋشە بەدى دەكەپن . دەستەي يەكەم ، ۋشەي ۋەك :
(ئىستا ، ئەمىرۆ ، دوپنچ ، سەپىنچ ، ھاۋىنچ ، پار . . . ئىرە ، لىرە .
لەۋى ، لەۋىر ، لەسەر . . .) . دەستەي دوۋەمىش ، ۋەك : (خىرا ، ھىدى ،

(۳) ھەندى لە زانايانى سۆفىت باسى ئەم تايپەتتىيەيان كوردوۋە ، بەۋىنە
پروانە :

ا - ق . كوردۆ ، دەستورى زمانى كوردى (بە كەرەستەي دىپالكتسى

كرمانجى ژووروۋ ۋ خواروۋ) ، مۆسكۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۲۳۷ .

ب - پ . ل . تسابۆلوف ، ئەبارەي مېژورى مۇرفۇلۇزىسى زمانى

كوردىپەۋە ، مۆسكۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۳۱ .

باش ، خراپ ، له سرخو ۰۰۰ زور ، فره ، کهم ۰۰۰) به پیتی تابه پیتی
واتا ده کړی دسته یه کهم ناوی (ئاوه لکرداری بارودوخ) وهر گړی و
دسته ی دوو همیشه ناوی (ئاوه لکرداری دیارخه) ی لږ بشری ، به لام
به راورد کردنی نهو دوو دسته وشه یه - (ئاوه لکرداری بارودوخ) و
(ئاوه لکرداری دیارخه) نهو مان بو ئاشکرا ده کا ، که له تیواناندا
جیاوازی هیه و وا دینه پیتش چاو ، نهو وشانه ی له تپو به شه ئاخاوتنی
ئاوه لکرداردا خریان ده که نهو و شه ی هه مه چه شن بن .

باس لهو هیه وشه کانی (ئیتا ، نه مرو ۰۰۰۰ ئیره ، لیره ۰۰۰) ی
دسته ی یه کهم و وشه کانی (خیرا ، هیدی ۰۰۰ زور ، فره ۰۰۰۰) ی
دسته ی دوو هم چ له رووی واتاناسی و چ له رووی ریزمان
(وشه سازی و رسته سازی) بهو له یه ک دوورن .

وشه کانی دسته ی (ئیتا ۰۰۰) واتای بارودوخ ی رووداویک
دهر دهر بنو به هیچ چه شتیک خاصیت و چو پیتی رووداوه که راناگه یه بن و
دهر باره ی نیشانه کانی هیچ نالین . بهوتنه که دهوتری (نهو لیره دهوی) .
دیاره وشه ی (لیره) په نجه بو شوینی رووداوه که راده کیشی . یا خود
نه گهر بلین (دوینی چووم بو سلیمان) ، نهو وشه ی (دوین) کانی
روودانه که دیاری ده کا .

وشه ی دسته ی (خیرا ۰۰۰) ، به پتچه وانسه و بارودوخ ی روودار
راناگه یه بنی . په نجه نه بو شوین ، نه بو کات رانا کیشی ، به لکو خاصیه تی
چو پیتی رووداوه که نیشان ده دا . بو نمونه وشه ی (زور) له رسته ی
«نهو زور پتکه نی» دا خاصیه تی چو پیتی رووداوه که دیاری ده کا و جیاوازی
له گهل ئاوه لکرداری (لیره) - «نهو لیره دهوی» دا زوره که به ته واوی به
خه تیکی دی دا ده روا .

له رووی دهوری رسته‌سازی یشه‌وه . وشه‌کانی دهستی (ئیتسا) و
وشه‌کانی دهستی (خیرا) ویک ناچن .

وشه‌کانی دهستی یه‌که‌م له رواله‌تیاندا دیاره ، که هیچ پتومندیان
به جۆری روودانه‌که‌وه نیه و به‌تاییه‌تی به‌و بارودۆخه‌وه که تیدا رووده‌دا .
وشه‌کانی دهستی یه‌که‌م وه‌ک بارودوخ (کات ، شوین ۰۰۰) خۆیان
ده‌نوین و هر نه‌ بینینی ئەو دهوره‌شه‌وه‌یه به (بارودۆخ) ئاریان‌ده‌به‌ین .
جا بۆیه له‌باری رسته‌سازی یه‌وه له‌و ناوانه‌ نزیکه‌ده‌بنه‌وه ، که له‌ ناومرۆکیاندا
واتای حال هه‌یه . به‌وینه (ئەو ئیره‌ دمزی) و (ئەو له‌ شار دمزی) ۰۰۰

ئەم وشانه‌ که رواله‌تیان هیچ پتومندیه‌کی به‌ رووداوه‌وه نیه‌ به
کرداره‌وه فالکین و له‌گه‌لیدا ده‌سته‌واژه‌یه‌کی وایک‌ناهیتن ، که دیوی
ناومه‌بیان پته‌و پیکه‌وه به‌ندن .

هه‌رچی وشه‌کانی دهستی (خیرا ۰۰۰)ن له‌ بواری رسته‌سازی‌دا به
شیوه‌یه‌کی دی خۆیان ده‌نوین . واته‌ هه‌میشه‌ دهوری روونکردنه‌وه‌ی
شیوه‌ی حاله‌تی روودان ده‌بین ، که له‌ بنه‌رتدا له‌گه‌ل (بارودۆخ)ه‌کانی
دی رسته (کات ، شوین ۰۰۰)دا جیاوازن .

نیشان‌دانی رووداو له‌ رووی چۆنیتسی‌به‌وه ، ده‌یته‌ هۆی
پیکه‌وه‌به‌ستنی ئەو ئاوه‌لکردارانه‌ به‌ کرداره‌وه و پیکه‌یتانی ده‌سته‌واژه‌ی
وه‌سفی لیان . له‌م بارمدا پتومندی ئاوه‌لکردار به‌ کرداره‌وه ، وه‌ک پتومندی
ئاوه‌لناو به‌ ناوی دیارخراوه‌وه وایه . به‌وینه (ئەو زۆر ده‌نوئ) - (نوستی
زۆر) ؛ (ئەوان شیرانه‌ دهرن) - (مردنی شیرانه‌) .

له‌هر ئەوه‌ی ئاوه‌لکرداری دیارخه‌ر خاسیه‌تی چۆنی نیشان‌ده‌دا ،
بۆیه‌ مه‌رج نیه‌ هه‌ر چۆنیتی روودان رابگه‌یه‌نن ، به‌لکو ده‌شخ په‌نجه‌ بو
چۆنیتی خاسیه‌تی شتی دیش رابکیشی . بو‌نموونه‌ ئاوه‌لکرداری جۆری

(خیرا ۰۰۰) ده توانی له گهڵ ئاوه‌لناویشدا یه‌ك‌به‌كه‌وی ، به‌و چه‌شنه‌ی كه ئاوه‌لناو له‌گهڵ ناودا یه‌ك‌ده‌كه‌وی . وه‌ك (زۆر جوان) - (جوانی زۆر) ۰۰۰ ئه‌گه‌رچی به‌گشتی ئه‌و جۆره ده‌سته‌واژانه‌ی له ئه‌نجامی یه‌ك كه‌وتنی ئاوه‌لكردار و ئاوه‌لناو پێك‌دێن ، سنووری به‌كارهێنانیان ته‌سكه و گه‌لی جاریش له‌ رووی شتوازه‌وه له‌بار نین .

ئهو دوو ده‌سته وشه‌یه له‌ رووی وشه‌سازی‌یشه‌وه هه‌ندێ جیاوازی له‌ ئیواناندا هه‌یه ۰۰۰ به‌وتنه له‌ زمانی ئینگلیزیدا ده‌سته‌ی یه‌كه‌م به‌سه‌ر مۆرفییدا دابه‌ش ناکرێن و پێوه‌ندی هه‌میشه‌یان به‌ وشه‌ی به‌شه ئاخاوتنی دی‌یه‌وه نیه . ئه‌گه‌رچی به‌پیتی خاسیه‌تی پێکهاتنی وشه‌سازی‌یان ده‌ستی له‌ گرووبی دیاری‌کراودا یه‌ك بگرن ، به‌لام ئه‌و گرووپانه ته‌نیا له‌ناو ئاوه‌لكردار خۆیدا دابه‌ش‌ده‌بن ۰۰۰ به‌ئێ له‌ هه‌ندێ حاله‌تدا وا دێته‌ پیش‌چاو كه ده‌ستی بۆ به‌رانه‌ر راگرته‌ی ئاوه‌لكرداریك له‌ به‌شه ئاخاوتنیکی دی‌یه‌وه وشه‌ به‌تیریته‌وه ، به‌لام له‌ راستیدا ئه‌و پێوه‌ندی‌یه ئه‌گه‌ر هه‌شبه‌ی یه‌كجار لاوازه^(۴) ۰۰۰ ئه‌مه له‌ زمانی ئینگلیزیدا به‌و چه‌شنه‌یه ، ئه‌گینا له‌ زمانی کوردیدا چ (ئاوه‌لكرداری بارودۆخ) و چ (ئاوه‌لكرداری دیارخه‌ر) ساده و ناساده‌یان هه‌یه و پێوه‌ندیان به‌ به‌شه ئاخاوتنی دیشه‌وه هه‌یه و زۆربه‌یان له‌ ناوه‌وه وه‌رگیراون .

هه‌رچی وشه‌کانی ده‌سته‌ی دووه‌م ، پێکهاتنی وشه‌سازی‌یان چۆن له‌ زمانی کوردیدا ، به‌هه‌مان شێوه له‌ زمانی ئینگلیزیدا زۆر روون و ئاشکرایه و له‌ بنه‌مای هه‌موویاندا ئاوه‌لناو هه‌یه - واته ئه‌م ئاوه‌لكردارانه له‌ رووی وشه‌سازی‌یه‌وه پێوه‌ندی پته‌ویان به‌ ئاوه‌لناوه‌وه هه‌یه و له‌سه‌ر بناغه‌ی ئاوه‌لناو رووناون .

(۴) ئا. ئی. سامیرنیتسکی ، وشه‌سازی‌ی زمانی ئینگلیزی ، مۆسکو ،

ئاۋەلكىردارى ديارخەر جگه لەو روونى و ئاشكرابى بەى لە پىكھانتى
 وشەسازىدا ھەيەتى ، ھەروەھا لە رووى زۆرى و چالاكى بەكارھىتائىشى بەو
 لە ئاۋەلكىردارى بارودۆخ جىادەيىتەو ، چونكە وەك ئاشكرابى ، نزيكەى
 ھەموو ئاۋەلئاۋىك دەشى وەك ئاۋەلكىردار بەكاربەيتىرى . ھەر لەبەر ئەو
 ھۆيەشە ، كە لە ئاۋەلكىردارى ديارخەردا رەنگدانەو ھى خاسىت و
 تايەيىتى بەكانى ئاۋەلئاۋ ھەيە . بەويىنە لە رووى رىستاسازى بەو ، ئاۋەلئاۋ
 چۆن دەبى بە ديارخەرى ناو ، ئاۋەلكىردارىش بەھەمان شىو دەبى بە
 ديارخەرى كىردار لە رووى مۆرفۆلۆژى شىو ئاۋەلكىردار وەك
 ئاۋەلئاۋ دەتوانى نىشانەى پلەى بەراورد و پلەى بالا وەربگىرى

ويكچوونى «ئاۋەلكىردارى چۆيىتى» لەگەل «ئاۋەلئاۋ» دا لە رووى
 واتا و وشەسازى و رىستەسازى بەو ، پىسارىك دىيىتە گۆرى : رەنگە
 (ئاۋەلكىردارى چۆيىتى) دەستەيەك وشەى سەربەخۆ نەبن و تەنيا فۆرمى
 رىزمائى ئاۋەلكىردار بن ، لە بارىكدا كە ئاۋەلئاۋەكە وەسنى ناۋىك نەكا ،
 بەلكو وەسنى كىردارىك يان ئاۋەلئاۋىكى دى بىكات ؟

ئەگەر ئەم بۆچوونە وەربگىرى ، ئەو دەبى ددان بەو دا بنىرى ، كە
 لە زمانى كوردىدا ئاۋەلئاۋ وەك بەشيكى سەربەخۆ ئاخاوتن دوو فۆرمى
 ھەبن : ۱ - فۆرمى ئاۋەلئاۋى - واتە لە بارىكدا كە دەيىتە ديارخەرى ناو
 يان جىناو ؛ ۲ - فۆرمى ئاۋەلكىردارى - واتە لە كاتىكدا كە دەورى
 دەرخستى كىردار يان ئاۋەلئاۋ دەيىن

بە پىيە دەبى لە زمانى كوردىدا بۆ دەرخستى ناو و ئاۋەلئاۋ و كىردار
 يەك بەشە ئاخاوتن ھەبن ، كە ئەو بەشە ئاخاوتنەش ئاۋەلئاۋ . . . ھەروەھا
 دەبى ئاۋەلكىردارى ديارخەرىش لە رىزى ئاۋەلكىردار لايرى . . . يىتو ئەمە
 وەربگىرى ، ئەوسا دەبى جگە لە بوونى تايەيىتى پلەى بەراورد ، ھەروەھا

گئیرانی دموری ئاوه لکرداری یس دابنری و بهمانه له بهشه ئاخاوتنی ناو و بهشه ئاخاوتنه کانی دی جیا بکری تهوه .

له زمانی کوردیدا نه گهرچی ههندی جیاوازی له نیوان (ئاوه لکرداری بارودۆخ) و (ئاوه لکرداری دیارخهر) دا ههیه (ه) ، بهلام یه کیتی پشهوی دمورو ئه رکیان شایه تیی ئه وه دهن له نیو یه ک بهشه ئاخاوتندا دابنری . که ئه وه بهشه ئاخاوتنهش (ئاوه لکردار) ه .

له زمانی کوردیدا ئاوه لکردار له رووی واتاوه به سه ر دوو دهسته ی سه ره کی دا دابهش ده ی :

یه کهم - ئاوه لکرداری دیارخهر

دووه م - ئاوه لکرداری بارودۆخ

- ۱ -

ئاوه لکرداری دیارخهر

ئاوه لکرداری دیارخهر خاسیه تی روودان ، یان نیشانه ی چۆنیی و چه ندیی ، یان جۆری به جی هینان راده گه یه نی و ده شی سئ جۆری لئ دیاری بکری :

۱ - ئاوه لکرداری چۆنیی .

ئاوه لکرداری چۆنیی واتای چۆنیی روودان یان ده لاله ت نیشان ده دا . وه ک :

(ه) شایانی باسه ، جیاوازی نیوان ئه وه دوو دهسته ئاوه لکرداره ی کوردی ، ژۆر که مته ره له وه ی له زمانی ئینگلیزی و ههندی زمانی دی دا هه به .

خیرا ، هیدی ، هین ، جوان ، باش ، خراب ، بهزیری ، بهسواری
به گورجی ، بهخوشی ، بهپهله ، بهگور ، بهکول ، بهسه رخۆ ، لهسه رلا ،
لهسه رسنگ ، لهسه رپشت ، بانهوبان ، شاخهوشاخ ، رند ، خراب ،
تهمز ، تارام ،
چهند نمونه یهك :

ورد -

به باغچهی پاشادا ورد تهرام ، خوار و ژور ،
زهرده پرو ، بوم چیت ، چنگ نهگهوت گولی سوور ،
(گوران ، ل ۱۷)

بهخوشی -

نهم پۆزی سالی تازه به نمورۆز هانهوه
جهزینکی کونی گورده بهخوشی و بههانهوه
(بیره میرد ، ل ۱۱۹)

رند -

ههردوو ماعرا گوهداری خه بهردانا وان دکرن ؛ وانا رند بهیست ج
تلی عهلی مههد گلی کر .
(کوردۆ ، ل ۳۸)

دهیین وشه کانی (خیرا ، هیدی ، جوان ، بهپهله ، لهسه رخۆ ،
لهسه رسنگ ، بانهوبان ، رند ،) روودان له رووی چۆنیتی بهوه
دیاری دهگهن ، نهم جۆره ناوه لکردارانه له دیالیکتی کرمانجی خواروودا
وهلامی پرسیاری (چۆن ؟) (۶) - (چلۆن ؟ ، کوو ؟) و له دیالیکتی کرمانجی
زووروودا وهلامی پرسیاری (چهوا ؟ ، چاوا ؟) دهده نهوه .

ههگرچی بهشینکی زۆری ناوه لکرداری چۆنیتی له بهسه رندا
ناوه لنانون ، وهك (خیرا ، هیدی ، هین ، جوان ، باش ، خراب ،
لهسه رخۆ ، بهپهله ، رند ،) ، بهلام کاتی چۆنیتی کرداره که

(۶) بهراتهر وشه ی (چۆن) و هاواناکانی ، له زمانی بلورجیدا (چۆن) و له
زمانی ناویستادا (نا) ههیه .

ديارده خەن ، وەك : (شەمال خيرا دەنووسى ، نەسرین ھىدى دەپرات ؛
لانىە جوان دانىشتووہ ۰۰۰) دەبنە ئاوە لکردار . ھەر لەبەر ئەو شە ، ئەو
جۆرە وشانە تەنيا لە رستەدا دەردە کەون ، کە سەر بە چ بەشە ئاخواوتنىکن .

۲ - ئاوە لکردارى چەندىتى .

ئاوە لکردارى چەندىتى ، چەندىتى روودان ، رادەى تووندىى
روودان . ئەندازەى چەندىتى ئاوە لئاوو ئاوە لکردار ديارى دەكاو لەديالىكتى
کرمانجىي خواروودا وەلامى پرسىارى (چەندى؟) ؛ (کەم؟ يان زۆر ؟) ؛
(تا چ رادە يەك؟) ۰۰۰ و لە دىالىكتى کرمانجىي ژووروودا وەلامى پرسىارى
(چقا؟) ؛ (چقاس ؟) دەداتەوہ .

(أ) ئاوە لکردارى چەندىتى لە گەل واتاى بە ھىز بوون :

زۆر ، فرە ، گەلئ / گەلئك ، يەكجار ، تەواو ۰۰۰ پر ۰۰۰ گەلەك
زۆر -

مىش چونكە بە عومرى خۆم ئەحوالى وام نەدېبوو ، زۆر
نەترسام . (لە خەوما ، ل ۳۰)

دۆستىي كورد و عەرەب زۆر كۆنە تەئرىخ شاھىدە
ناحەزى روورەش لە داخا با يەخەى خۆى دادېئ

(بئ كەس ، ل ۸۳)

گەلئ -

لە گەرووى شمشال ، لە تەلى كەمان
گەلئ ھەتساوہ ئاوازی جوان جوان

(گوران ، ل ۱۰)

گەلەك -

مەمى تاخم عەجبانە گەلەك خەلاتىن باش دانە سەراجانە
تاقم گشكى خەملاندینۆب چىنانە

(مەمى ئالان ، ل ۴۵)

ب) ئاۋەلكردارى چەندىتى لەگەل واتاى بىن ھىزبوون :
كەم / كەمى / كەمىك ، پچىك ، نەختى / نەختەك ، تۆزى / تۆزىك ...
كىم ...
كەمى -

تو خوا ئاۋەكەى بۆن تولاۋەكە
بۆ سەرچاۋەكە كەمى لاۋەكە
(بىرەمبىرد ، ل ۱۲۵)

نەختى -

بەسەرھاتى خۆت بۆ من بەيان گە
دەردى گرانم نەختى ئاسان گە
(بىن كەس ، ل ۱۵۲)

تۆزىك -

كابراى خانچى سەرىكى ئىن لەقاندەم و ... تۆزىك بىنكەنى .
(لە خەوما ، ل ۲۳۶)

تېپىنى :

لە زمانى كوردىدا كۆمەلىن وشە ھەبە ، ۋەك (قوول ، دوور ، پان ،
بەرز ، نزم ۰۰۰) ، كە واتاى ئەندازە و پىتوانەيان تىدايە و دەكەونە تىوان
ھەردوو ئاۋەلكردارى چۆنىتى و ئاۋەلكردارى چەندىتى بەۋە :
زىك ، دوور -

ۋىل و ئاۋارەى ئىلى مرادىم
زىك لە مەرگم دوورىش لە شادىم
(بىرەمبىرد ، ل ۱۲۶)

۳ - ئاۋەلكردارى شىۋە يان جۆرى جى بەجىن بوون .
ئەم ئاۋەلكردارە شىۋەيەك يان جۆرى جى بەجىن بوونى كارتىك
نیشان دەدا و ۋەلامى پرىسارى (چۆن؟) ؛ (بە چ جۆرىك؟) ؛ (بە چ

شيوەيك؟) : (بە چ چەشتىك ؟) ... دەداتەوۈ . لە دىيالىكتسى كوردىيى
زوروشدا بىر سيارى (چ جورە؟) ي بۇ دادەنرى ... (۷)

بەشتىك لە ئاۋەلگىردارى شيوە يان جۆرى جىن بەجى بوون، دەشى لە
رىنگەى بەراورد كرددن يان نىك چواندەنەوۈ دىيارى بىكرى ، وەك :

شىراقە ، زىرانە ، نازايانە ، پىوانە ، مەردانە ، مندالانە ...
كورك ئاسايى . ئۆئاسايى ... وەك پايز ، وەك گەلا ، وەك جارى
جاران ...

شىرانە -

يۆلە ، لاي لايە ... (شېركۆ) لاي لايە ...

ياخروا شىرانە بىتتە ناۋ كايە ...

(بىن كەس ، ل ۱۵۲)

وەكو شىت -

... بىن بەروا وەكو شىت راپەرىم .

(لە خەوما ، ل ۳۵)

بەشتىكى دى يان لە رستەدا بەدوايە كترهاتنى كىردارە كە نىشان دەدەن .
وەك :

دەستەدەستە ، يۆل يۆل ، تاقم تاقم ، يەك يەك ، قوم قوم ، تىۋك تىۋك ،
كەم كەم ، وردە وردە ... ھىدى ھىدى ، چىتى چىتى (۸) ...
يۆل يۆل -

... ھەر ھەرگان ھەرگانى تەرىدە و جەردە بوو . يۆل يۆل ئەھاتنە سەر
پىگمان . (لە خەوما ، ل ۳۰)

(۷) لە ئاخاوتنى سلىمانىدا (بە چ تەحرى ؟) و لاي كوردە كانى سۆقتىت
(چ تەحرى ؟) ب چ تەحرى ؟) ... بە كاردى :

... جاۋا ئەرى نىجىرا خوە دىتسوو ، جاۋا گرتسوو ، يانى ب چ
تەحرى كوشىو . (كوردۆ ، ل ۳۷)

(۸) لەت لەت . (بە چ تەحرى ؟) و لاي كوردە كانى سۆقتىت

ئورج ئورج . جوان جوان -

به رهوتی گهو ، لهنجهی ساوس و قومری
ئورج ئورج ، جوان جوان نهات و جادهی نه پری ...
(گوران ، ل ۳۵)

چیتی چیتی -

ساعری رهش چیتی چیتی کورن .
(کوردۆ ، ل ۴۹)

هیدی هیدی -

بیری کازی مهله کتید فهنجهین کسر .
هیدی هیدی خوه نیزیکی دهنگ کسر .
(سیاهند و خهجی ، ل ۱۹)
دوا بهشیش : نهو وشانهن که گشتیتی شیوهی پروودانه که و
بهجی هیتانی راده گه یه نن . وهک :
به دوو قۆلی ، پیکه وه (۹) ، به گشتی ...
پیکه وه -

سا تو خوا ، خیراکه ، با برۆین ، دهست بگرین ،
به کامی دئاری پیکه وه هه تپهرین : ...
(گوران ، ل ۱۶)

- ۲ -

ئاوه ئکرداری بارودۆخ

ئاوه ئکرداری بارودۆخ یاریدهی نیشاندانی پتوهندی پروودان به کات و
شۆین و هۆ و مه بهست و ته نکید و دووباره کردنه وه و نه فی دهادت و
دهشی به سه ر شهش جۆردا دابهش بکرتی :

(۹) به رانه ر (پیکه وه) ی کوردی له ئاو ئستادا (هه ده) و له هیندی کۆندا
(ئیبه - کوهه ، سه هه) هاتوه .

۱ - ناوه لکرداری کات .

ناوه لکرداری کات په نجه بو دهمی به جی هیتانی کار تک پاده کیتی و
وهلامی پرسیاری (کهی^(۱۰)؟ ، کهنگن؟ ، کهنگی؟ ، کهنگین؟ ،
کهنگین؟ ، کهین؟) ؛ (له کهیهوه؟) ، (تا کهی؟) ، (چ کاتن؟ ، چ
وهختن؟ ؛ چ چاخن؟) . ده داتهوه . بو نمونه :

ئیتسه/ئیتسا^(۱۱) ، ئه مرۆ ، سهی/سهینن ، دوینن ، پیری ، ئیواره/
ئیواری ، بهیانی ، نیوه رۆ ، چیسته نگاو^(۱۲) ، شهوی . . . ده ست به جی ،
یه کسر . . . هاوینن ، زستانن ، پایزنی ، بهاری . . . بهم زووانه ، له
رۆژانه دا ، چهند رۆژتکی دی ، جارن ، ئه مسال ، پار ، پیرار . . . پار تا
پیرار ، ده میکه ، له میزه ، همیشه^(۱۳) ، هه ندی جار . . . له مهولا ، له
زووه وه ، له و ساوه ، له سه ره تاوه . . . تا بهیانی ، تا مردن . . . نها / نهۆ ،
شهقی ، سب ، ئیفاری/ئیفارا ، بهرئ ، ئیرو . . .

ئیتسه -

گرسانی من و خندهیی تو ئیتسه ده شوبهیی
به مهوسیمی بارانه کهوا خونچه ده شکووت

(نالی ، ل ۱۵۳)

ئه مرۆ -

که ده لئین ئه مرۆ دهشت و گبو شینه
چهنده مه لبهندی ئیمه شیرینه

(پیره میرد ، ل ۳۵۵)

(۱۰) بو (کهی) و هاوواتاکانی له ئاویتسادا (دا) و (کهده) و (یهدا) ههیه و
له پشتۆشدا (که) دهوترئ .

(۱۱) بو (ئیتسه/ئیتسا) له ئاویتسادا (ئه دا) و (ته دا) ههیه .

(۱۲) بو (چیسته نگاو) ی کوردی له زمانی بلوو جیدا (چهستی) به کاردئ .

(۱۳) بو (هه میسه) ی کوردی له ئاویتسادا (همده) و تراوه .

همیشه -

نمزانی بۆچی وا کورد زهلیله
بی ناو و نیشان همیشه دیله

(بئج کس ، ل ۹۹)

نہا -

...نہا ئەز گوشتنا خوہ پازیمہ

(کوردۆ ، ل ۴۰)

بەشیکی زۆری ئەو ئاوە لکردارانه ، بەتایبەتی (شەو ، ئیوارە ، پار ،
بەیان ، نیوەرۆ ، ھاوین ، زستان ۰۰۰) لە بنەرەتدا ناوی کاتن و دەمیک
دەبنە ئاوە لکردار کە روودانی کردارە کە نیشان بەدەن^(۱۴) .

۲ - ئاوە لکرداری شوین .

ئاوە لکرداری شوین ، شوینی روودانی کارێک یان رووی بزووتنەوێ
شتیک نیشان دەدا و وەلامی پرسیاری (لە کوئی^(۱۵) ؟ لە کوئندەرئۆ ؟)
(بۆ کوئی ؟)^(۱۶) ؛ (لە کوئوہ ؟) دەداتەوہ . لە دیالیکتی کرمانجی
زووورووشدا پرسیارە کە (ل کوئی ؟) ؛ (کوئیدا ؟) ؛ (ژ کوئی ؟) . وەک :

(۱۴) شایانی باسە ، لیژنەی زمان و زانستەکانی کۆری زانیاری کورد ئەو
راستی بەی خستووہ پێشچاو (بروانە : پێژمانی ئاخوتنی کوردی
بەپیتی لیکۆلینەوہی لیژنەی زمان و زانستەکانی ، بەغدا ، ۱۹۷۶ ،
ل ۲۹۱) .

(۱۵) بۆ (لە کوئی) و ھاوواتاکانی لە ئاویستادا (دە) و لە زمانە هیند و
ئێرانی بەکاندا (دەه) بەرچاودەکەوئ .

(۱۶) بەرانبەر (کوئەرە) ی ئاویستا ئە کوردی دا (بۆ کوئی) و ھاوواتاکانی
بەکاردین .

سەر ، ژیر ، خوار ، بن ، کن ، پاش ، پیش (۱۷) ، فاور/تیسو ، دەر ،
 بەر ، تەنیشت ، چەپ ، راست ... لەسەر ، لەژیر ، لەخوار ، لەبن ... لە
 سەرەوه ، لە ژیرەوه ، لە خوارەوه ، لە بنەوه ، لە پیشەوه ، لە ناوەوه ، لە
 راستەوه ، لە چەپەوه ... بۆ لای سەرەوه ، بۆ لای راست ، بۆ لای
 چەپ ... ئێرە (۱۸) ، ئەوئ ، ئێرە ، لەوئ (۱۹) ، ئێرەوه ، لەوئە (۲۰) ... تا
 ئێرە ، تا ئەوئ ... لە ھەموولا ، لە ھیچ کوئ ... نك / کن ، ژ خارئ ، ل
 خارئ ، د ئاق ، ژ ئیرئ ، ژوورئ ، بنرا ، ئرا ، دوورئا ...
 لەژیر ، لەپال -

لەژیر ئاسمانی شینا ،
 لەبال کووتکە بەفرینا ،
 کوردستان گەرام ،
 دۆلاودۆل بیتوام .

(گۆران ، ل ۲۸)

لەتیسو -

جۆشش و تابه لەنیتو دیدی گریانمدا
 ج تەنووریکە لە تەندوورەیی طوفانمدا
 (نالی ، ل ۸۹)

لەوئ -

... لەوئ بەچەند بلیکانە بە کدا سەریان خستم
 (لە خەوما ، ل ۴۱)

ل نك -

-
- (۱۷) (پیش) لە فارسی ناوەراستیشتدا ھەر (پیش) .
 (۱۸) بۆ (ئێرە) ی گوردی لە ئاویتستادا (ئێرە) ھاتوووە و لە فارسی
 ناوەراستیشتدا (ئیتەر) بەکارھاتوووە .
 (۱۹) بەرانبەر (ئێرە) ، لەوئ(یش) لە ئاویتستادا (ئێرە) و تراوہ .
 (۲۰) بەرانبەر (لەوئە) ی گوردی لە ئاویتستادا (ئەئەدە) دەبێت .

میری و پادشاهی موویسک لانسک مهلایی
نادهم ب مولکسی عالم بهک زهره بهک عنایت

(جزیری ، ل ۱۵۱)

لقر ، ناف -

میرکی توتی : دی لقر به حورمهت ههرم ناف بلژیبر

(خالد حسین ، ل ۸)

بهشیکی نهم ناوه لکردارانش ، وهك (سهر ، ژیر ، ناو ، پیش ،
پاش ، چپ ، راست ...) له بنه رهندا ناوی شوینن و ده میتک ده بن به
ناوه لکرداری شوین ، که چینگهی پروودانی کرداره که دیاری بکن (۲۱) .

۳ - ناوه لکرداری هۆ و مه بهست .

ناوه لکرداری هۆ و مه بهست په نجه بو هۆی پروودانه که راده کیشی و
مه بهستی به جی هیتانی کاریک دهرده خا و وهلامی پرسیاری (بوچی؟) ؛
(له بهرچی؟) ؛ (اوج مه بهستیک؟) ... ده داته وه . وهك :

له بن نه قلیدا ، له تووره بییدا ، له ترسا ، له برسا ، له خوشی دا ... به
خوړایی ، له بهر نه وهی ، چونکه ، به دهم خه وه وه ... له داخا ، له قینا ، به
نه نقه ست ...

چونکه -

هیچ گوی نادهمته دهرد و ناوانم

چونکه نه یزانی بیده . لام

(بن کس ، ل ۷۶)

۴ - ناوه لکرداری ته گیدی .

نهم جوړه ناوه لکرداره ته ئکید کردنه سهر به جی هیتانی کاریک

(۲۱) لیژنهی زمان و زانسته کانی کوری زانباری کورد په نجهی بو نه و
نایبه تیتی به راکیشاوه (بروانه : پیزمانی ناخاوتنی کوردی به تیتی
لیکولینه وهی لیژنهی زمان و زانسته کانی ، بهغدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۲۹۲) .

پيشان ددها . وهك :

مهلبت ، هر ... بن کومان ، بن سئودوو ، بن چهندوچوون ...
مهلبت -

وتيان نابن ، مهلبت نه مه شنبکي له زير سردا ههيه .

(له خوما ، ل ۳۳)

... نمو توزه پر و پيتهيشيان که ماوه ههلبت پردويانه .

(له خوما ، ل ۳۶)

ه - ناوه تکرداری دووباره کردنهوه .

ناوه تکرداری دووباره کردنهوه په نجه بؤ دوویات بوونهوهی
پرودانه که راده کیشی . وهك :

دووباره ، دیسان ، سه رله نوئی ، جارنگی دی / جارنگی تر ، هه رجاره /
هه رجارئی / هه رجارنگ / هه رجاره کی ... نه مجارهش ...
دیسان -

بولبولی طبعم نهوا دیسان نهنا خوانی دهکا
نوخته سهنجی و ، بهذله گوئی و ، عه نهر نهفشانی دهکا

(نالی ، ل ۱۰۱)

نه مجارهش -

... دواچار سه یرم کرد ، گهوره مه مجارهش به دهنگیکی به رزهوه

وتی ...

(له خوما ، ل ۵۳)

سه رله نوئی -

تازه سه موزه گیا سه رله نوئی نهروئی ،

مه له ماجه رای عهیش و نوش نه دوئی !

(گوران ، ل ۱۶۸)

۶ - ناوه تکرداری نهفی .

نم جوره ناوه لکردارانه نهفی کرداره که راده گه یه نن . وهك :

هه رگیز ، هه رگیزاوه هه رگیز ، به هیچ جورئی ، به هیچ چه شنی ، به
هیچ شتیه یهك ، به هیچ رهنگی ، به هیچ کلوجن ...

ھەرگیز -

عاجز مەبە ھەرگیز لە درۆ و نیفکی ھەسوودان
دووبیاھ ، دەبێ سەگ بووهری ، شیخە بکا سەب
(نالی ، ل ۱۳۴)

ھەرگیزاوەھەرگیز -

بەلام تەببەت ھەرگیزاوەھەرگیز
بێ رووساکییە بێ بزەئە ئازیز

(گۆران ، ل ۱۰)

تێبینی :

ھەندێ وشە و دەستەواژە چۆن لە دەستەئە ئاوەلکرداری دیارخەر
دادەنرێن ، ھەر بەو چەشنە دەشن بخرێنە تێو دەستەئە ئاوەلکرداری
بارودۆخیشەوہ .

بۆ نموونە (زوو ، یەكسەر ، دەست بەجێ ، درەنگ ۰۰۰) چۆن پەنجە
بۆچۆتییە روودان رادەكێشن ، بەھەمان چەشن دەتوانن کاتی بەجێ ھێنانی
کارێك نیشان بەدن . واتە دەشن «ئاوەلکرداری چۆتییە» و «ئاوەلکرداری
کات» بن .

ئاوەلکرداری وەك : (بە خۆراپی ، بە دەم خەوہوہ ، بە ئەنقەست ، لە
ترسا ، لە برسا ۰۰۰) چۆن دەشن ھۆ و مەبەست نیشان بەدن و سەر بە
دەستەئە گەورەئە (ئاوەلکرداری بارودۆخ) بن ، ھەر وہا مانای
چۆتییە نیشان تێدا یە و چۆتییە روودانیش رادەگە یەن ، بۆیە دەلوێ لە
دەستەئە گەورەئە (ئاوەلکرداری دیارخەر) یش دا بترێن .

ئاوەلکرداری (دوور ، لە دوور ، لە دوورەوہ ۲۳) ۰۰۰ نزیک ۲۳) ، لە
نزیک ، لە نزیکەوہ ۰۰۰) لە گەل ئەوہ شدا کہ واتای ئەندازە و پێوانە یان

(۲۲) بەرانبەر (لە دوور ، لە دوورەوہ) ی کوردی لە ئاوێستادا (دوورات)
ھەبە .

(۲۳) وشەئە (نزیک) ی کوردی بەرانبەر (ئەسنەئە) ی ئاوێستا دەوہستێن .

تیدایه ، بهلام به شیوه ییکی سه ره کی و دسی کردار ده کن و بویه راست وایه ، بهر له هدر شت به ناوه لکرداری چۆنیتی دابترین ... ویرای شه و دو ئه رکه ، ههروهها په نجه بۆ شوینیش راده کیشن و بویه ههله نییه . ئه گه ره ته که ناوه لکرداری شویندا باس بکرتین .

ئاوه لکردار له پووی پۆنانهوه

له زمانی کوردیدا له پووی پۆنانهوه ده کیری ئاوه لکردار به سه ره سی جۆردا دابهش بکرتین :

۱ - ئاوه لکرداری ساده .

ئاوه لکرداری ساده شه و ئاوه لکردارهیه ، که په که بنه مای هه بیست .
وه که :

خیرا ، هیدی ، هیمن ، جوان ، باش ، خراپ ... زۆر ، فره ، کهم پر ... ئیسنه ، پار ... سه ره ، ژیر ، خوار ، بن ، کن ، پاش ، پیش ناو ، دهر ، بهر ، چهپ ، راست ، دوور ، نزیک ... و گه لیککی دی (۲۴) .

۲ - ئاوه لکرداری ناساده .

ئه مبهش دوو جۆره :

(أ) ئاوه لکرداری داریژراو .

ئاوه لکرداری داریژراو ئه وه یه له وشه ییکی ساده و زیادی پیکهاتیست .

(۲۴) هه ندیج له نووسه رانی ریزمانی کوردی ژماره به که ئاوه لکرداری ناساده یان به ساده داناه . بۆ نمونه :

د. قهنانی کوردۆ (تیره) ، (له وێ) ... ، که له (له + تیره) .
(له + ئه وێ) پیکهاتوون و ئاشکرا دباره داریژراون ، له ته که ئاوه لکرداری ساده دا ریزکردوه (بروانه) : د. قهنانی کوردۆ ، ده ستووری زمانی کوردی - به که ره سه ته ی دیالیکتی کرمانجی ژوووو و خوواروو - مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ ، ل ۲۳۸ .
... و هه ندیککی دی .

ئەوجا زیادى يەكە پىشىگر يا پاشگر يا ھەردوو (پىشىگر و پاشگر)

پىشكەوہ بىن .

* پىشىگر :

۱ - (بىن-) (۲۵) . وەك :

بىن گومان . بىن شىك . بىن وچان . بىن ناز

۲ - (بە -) . وەك

بەگور . بەكول . بەتەنيا . بەپەلە . بەناو

بەناو -

لەژبىر زەردەي خۆرەتاوا ،

بەناو چىمەنى گوى تاوا ،

(گۆران : ل ۱۱)

بەپەلە -

بەكەكيان تىابوو . . . بەپەلە قىسەي ئەكرد

(لە خەوما ، ل ۵۲)

ئەم پىشىگرە لە دىيالىكتى كرمانجى ژووروودا لە شىوہى (بى-دايە .

وەك :

بەتەفابى -

ئەم شىك چاوا برى ھەق ھەلال ئەمىن بەتەفابى شىخولى خوە بكن و

(كوردۆ ، ل ۱۴۴)

بخون .

بەلەز -

ھەيوان ئازۆتە ناھە شەت ، نەبىرى كو پىرى تەنگە ، خوە نادە چۆكانە .

دەرباس بوو ژ ناھى ، بەرى خوە دا باژبىر ، بەلەز (۳۶) ھەسپ دا بەر زەنگوبانە .

(ئەمىن ئالان ، ل ۶۶)

(۲۵) پىشىگرى (بىن-)ى كوردى لە زمانى فارسىي ناوہراستەدا لە شىوہى

(ئەبىن)دا دەبىنرى ، وەك : «ئەبىن گومان» (بىن گومان) . . . (بروانە :

راستەرگويقا ، ل ۳۶) .

(۲۶) بەلەز - بەپەلە .

له موکریان و گه‌رمیان و چهند هه‌ریسیکی دی کوردستان پیشگری
(به-ه) فۆرمی (وم-ی) وه‌رگرتوووه . وه‌ک :
وهدو -

... مشکیش وه‌دوی کهوت ، به‌خۆشی خۆشی ئەنگوستیله‌یان برده‌کن
سه‌گی . (تحفه‌ء مظفریه ، ب ۱ ، ل ۱۹۹)

۳ - (له -) . وه‌ک :

له‌کن ، له‌بن ، له‌پشت ، له‌پیش ، لیتره ، له‌وی ...
له‌کن -

قه‌صدی یاریته‌ئه‌کن به‌زمی ره‌قیب
یاری منه ! خۆت مه‌که به‌دخوو به‌عه‌به‌ن

(نالی ، ل ۱۰۶)

له‌ژیر -

نابین مه‌ئیووس بی تو‌لم دونیایه
سه‌ری بێ رۆژی له‌ژیر خاکایه

(بێ کهس ، ل ۹۸)

ئهم پیشگه‌ره‌ له‌ دیالیکتی ژوو‌رووی کوردیدا له‌ شیوه‌ی (ل ، د ، ژ)

دایه . وه‌ک :

(ل -) :

ل‌سه‌ر -

قه‌وسی دوو هه‌لان ل‌سه‌ر پورجی ئەسه‌د بت
بۆ شوهره‌ د‌عامی عه‌مه‌ل ئەنگوشتی تو‌ما گرت

(جزیری ، ل ۱۴۳)

(د -) :

دناڤ -

وئی پوژئی به نگیں دبیته کو دناف بازارئی مه غرباندا ، کاله کوته که گرانه
(مه میخ نالان ، ل ۴۳)

(ژ -) :

ژناف -

... نه زئی هه یم ژناف وان ژ خومیا یا لابه رنده به دمو بیژیم ...
(کوردۆ ، ل ۴۴)

له ناوچهی موکریان و هه ندئی شوینی دی کوردستاندا نهو (له -) یه
له شتیوهی (دم -) دا به کاردئی . وهک :
ده ئاوئی -

... سهک پیتی وهری ، نهنگوستیله کهی لئ ده ئاوئی کهوت .

(تحفهء مظفریه ، ب ۱ ، ل ۱۹۹)

دهوئی -

... ریوی کونییگی دیوه ، هه مووی دهوئی گردن . بق خوئی له

(تحفهء مظفریه ، ب ۱ ، ل ۱۹۳)

زارگی کونه که دانیشست .

(بئ -) و (به -) و (له -) له بنه رته دا پیتشه نندن (۳۷) ، به لام که له گه ن
وشه کانی (گومان ، شک ، چاره ... گوپ ، کول ، ته نیا ، په له ... له کن ،
له بن ، له پیتش ، له پشت ، له سه ر ، لییره ، له وئی ...) دا هاتوون ، له بهر نه وهی
نه رکی وشه سازی یان به جی هیناوه ، بوونه ته پیشگر ، وشه ی دار پیرژاویان
دروست کردووه .

(۳۷) مؤرفیمی (بئ) و (له) له رسته دا ، که سه ر به خو دین ، کارناکه نه سه ر
واتای وشه که ی دوا ی خو یان - واته که یاریده ی رۆنانی وشه ی نوئی
نه دن ، نه وه پیتشه نندن . بق امونه :

بئ تق هه لئا که م .

بئ برا که م بق هیچ کوئی ناچم .

شه مال به ئیمه ی وت .

نازاد بوو به مامۆستا .

سیروان له شیروان ناچن .

به اختیار له ئیمه گوره تره .

★ پاشگر :

۱ - (ئى) • وهك :

ھاۋىنى بەھارى ••• شەۋى ، ئىۋارى ••• سەرى ، خوارى
مۆرفىمى (ئى) لە رەسەندا نىشانەى دۆخى تىانە و بوۋە بە پاشگر •
(ئى) وهك پاشگر دەچىتە سەر ناۋ و ئاۋەلكردارى سادە و دەيانكاتە
ئاۋەلكردارى دارپۇراۋى كات و شوئىن •
بەھارى -

باش بەھارى

كاتبك : يۆزى لاي نيوەپۇ

دەرزى داخى لى ئىبارى ،

(گۆران ، ل ۲۴۳)

ئىقارنى ، سېھى -

« ••• ئىقارنى ھەيانى سېھى ل دۇرا قەسرا مەمى نۆبەتى بگرن »

(مەمى ئالان ، ل ۴۲)

۲ - (ان) • وهك :

ھاۋىنان ، بەھاران ••• شەۋان ، ئىۋاران ••• سالان ، جاران ،
جەژنان •••
ئىۋاران -

جا بە چۈارمەشقى لەسەر ئەرز دانەنىشىن كۆمەلى

بەزمە ئىۋاران بەدەۋرى عارەقى مەستىگەۋە

(بى كەس ، ل ۱۳۷)

مۆرفىمى (ان) ىش لە بەرەتدا نىشانەى كۆبە ، بەلام كە دەچىتە سەر
ناۋى كات ، دەيكاتە ئاۋەلكردارى دارپۇراۋى كات و وهك پاشگر خۋى
دەنۋىنى •

ئەم پاشىگرە لە دىيائىكتى كرمانجىي ژوو روودا بە زورى لە شىيوەي
(-) دا بە دەردە كەوتى . وەك :

شەقا ، جارا ، سالا ...

۳ - (ئى - ئىك - وەك) .

(ئى / ئىك / وەك) كە نىشانەي نەناسياوين ، دەچنە سەر ھەندى ناوو
ئاوئناو و جىناو و ئاوەلكردارى چەندىتىيان لى سازدەكەن . واتە لەم
يارەدا دەورى پاشىگر دەيىن . وەك :

سالى / سائىك / سالاك

پۆزى / پۆزىك / پۆزەك

گەلى / گەلىك / گەلەك

كەمى / كەمىك / كەمەك

چەندى / چەندىك / چەندەك

... ھتد .

گەلى -

لە گەرووي شمشال ، لە تەلى كەمان

گەلى ھەتساوہ ئاوازەي جوان جوان

(گۆران ، ل ۱۰)

گەلىك -

ئەم قسانە گەلىك جوان و مەعقولىن

(لە خەوما ، ل ۶۸)

گەلەك -

مەمى تاخم عەجبانە گەلەك خەلانين باش دانە سەراجانە .

تاقم گشكى خەملاندینۆ ب چىنانە .

(مەمى ئالان ، ل ۵۹)

۲ - (-انه) • وهك :

پياوانه ، ژنانه ، مهردانه ...

ټهم پاشگره دهچيته سهر ناو - (پياو ، ژن •••) و ټاوه ټناو (ژير •
مهرد •••) ي ساده و دهيانكاته ټاوه لكرداري داريزراو (٢٨) •

٥ - (-هكي) • وهك :

شهوهكي ، بهيانهكي ...

٦ - (-ئاسايي) • وهك :

شيرئاسايي ، كويرئاسايي ••• توئاسايي ، خوئمئاسايي ...

پيشگر و پاشگر :

١ - پيشگري (پن-) له گهل :

أ - پاشگري (-انه) • وهك :

پن باكانه ، پن ټهقلانه ، پن شهرمانه ، پن ټاگانايانه ...

ب - پاشگري (-ي) • وهك :

پن نازي ، پن ټاوي ، پن ناوي ، پن شويني ...

پن بهري ، پن سهري ...

٢ - پيشگري (به-) له گهل :

أ - پاشگري (-ي) • وهك :

(٢٨) پاشگري (-انه) همدې جار كه دهچيته سهر ناو و ټاوه ټناو دهيانكاته
ناوي داريزراو • وهك (جهژنانه ، يووشانه ••• باكانه ، سوورانه •••)

به‌زیری ، به‌خوشی ، به‌باشی ، به‌چاکی ، به‌جوانی ، به‌وردی ،
به‌نرمی ، به‌تیزی ، به‌راستی ، به‌خراپی ، به‌سه‌وزی ، به‌سووری ،
به‌هزاری .. به‌گشتی ، به‌تایه‌تی .. به‌راستی ، به‌پاکی ، به‌ناقلی (۲۹) ..

ب - پاشگری (-هتی / -یتی) . وهك :

به‌گوره‌یه‌تی ، به‌سپیه‌تی / به‌سپیتی .. به‌پیاوه‌تی ، به‌برایه‌تی ،

به‌دزیتی ...

ج - پاشگری (-ایه‌تی) . وهك :

به‌دوستانیه‌تی ، به‌دوژمنایه‌تی ...

د - پاشگری (-ایی) . وهك :

به‌قولایی ، به‌پانایی ، به‌تاریکایی ...

... هتد .

ب - ناوه‌لکرداری لیکدراو .

ناوه‌لکرداری لیکدراو ئه‌وه‌یه‌که‌وا به‌لای که‌مه‌وه‌دوو وشه‌ی

واتاداری تیدا بیت .

ناوه‌لکرداری لیکدراو ده‌گونجی پیک اتبئ له :

۱ - دووبات کردنه‌وه‌ی ناو ، ژماره ، ناوه‌لناو ، ناوه‌لکردار :

آ - دووبات کردنه‌وه‌ی ناو . وهك :

پۆل پۆل ، ده‌سته‌ده‌سته ، تاقم تاقم .

(۲۹) ئه‌گه‌رچی (به‌کردی ، به‌عهره‌یی ، به‌تورکی ... به‌مندالی ، به‌

هه‌لاجی ، به‌بینه‌چیتی ... و گه‌لیکی دی) ناوه‌لکردارن و به‌ته‌واوی

ئهرکی ناوه‌لکردار به‌جی‌دینن ، به‌لام له‌و نمونانه‌دا (به) وهك پیتشبه‌ند

ماوه‌توره و نه‌بووه به‌پیشگر .

ب - دووپات كوردنەۋەي ژمارە . ۋەك :

يەكپەك ، دوودو . . . شەش شەش . . .

ج - دووپات كوردنەۋەي ئاۋەلناۋ . ۋەك :

جوان جوان ، ھىدى ھىدى ، وردورد . . .

د - دووپات كوردنەۋەي ئاۋەلكردار . ۋەك :

كەم كەم ، زووزو ، خىراخىرا . . .

. . . ھتد (۳۰) .

۳ - دووپات كوردنەۋە بەيارمەيتى :

أ - ئاۋبەندى (اۋ) . ۋەك :

پشتاۋپشت ، دۆلاۋدۆل ، ھەرگىزاۋھەرگىز . . .

ب - ئاۋبەندى (بۈ) . ۋەك :

بانەۋبان ، پاشەۋپاش ، شاخەۋشاخ ، مالهۋمال . . .

ج - ئاۋبەندى (بە) . ۋەك :

رۆزبەرۆز ، سان بەسال ، دەستە بەدەستە (۳۱) . . . يەكپەك . . .

يەكپەك ، دووبدوۋ (۳۲) . . .

(۳۰) لەگەل ئەو دووپات كوردنەۋە بەدا ھەندى چار بزوئىنى (۵) دىت ، ۋەك :

ئاۋەناۋە ، كەمەكەمە ، يەكەيەكە . . .

(۳۱) ھەموو : يەكپەك ياخود دەستە بەدەستە

ناخى گىيانىان بۆ بزر دووم لە بەستە ! . . .

(گوران ، ل ۴۷)

(۳۲) بادشا ئەمر كر ، كو ماعر يەكپەك يەك ، دووبدوۋ بىتزو بەروائرا بىكشن

(كوردۆ ، ل ۴۱)

- ۲ - ناوبەندى (لە) • وەك :
- يەك لە يەك (۳۳) ، دەست لە دەست ...
- ۳ - ئاۋە ئناۋ + ناوبەندى (بە) + ناۋ • وەك :
- پېر بەدلى ، پېر بە دەم ...
- ۴ - ژمارە + ناۋ يان ئاۋە لىكردار • وەك :
- يەك چار ، يەك سەر ، يەك شەمە ... دوۋ سېسى ، دوۋ شەمە ...
- نيۋەرق ، نيۋەشەو ... دوا چار (۳۴) ...
- ۵ - وشەى (ھەر) + ناۋ يان ژمارە يان ئاۋە لىكردار • وەك :
- ھەر رۈز ، ھەر سائ ، ھەر دەم ... ھەر يەك ، ھەر دوۋ (۳۵) ھەر لا ...
- ۶ - وشەى (ئەم / ئەق) و (ئەو) + ناۋ • وەك :
- ئەمسال ، ئەمشەو ، ئەم رۈز ... ئەوسا ، ئەوجا ...
- ئەئسال ، ئەئشەئ ، ئەق رۈز ... ئەوقاس ...
- ۷ - يېشىگىرى (لە) + (سەر) + ئاۋە لىكردار • وەك :
- لەسەر لا ، لەسەر پشت ...
- ۸ - (سەر) + (بەرەو) + ئاۋە لىكردار • وەك :
- سەر بەرەو ژور ، سەر بەرەو ژىر ، سەر بەرەو خوار ...
- ۹ - بە يارىدەى ناوبەندى (و) • وەك :
- تېرۈپ ، چارۋا بار ، گورج و گۆل ...

(۳۳) ... ئەمە سېن بەردە گۇرا ، يەك لە يەك ناخۇشتر و خراپتر •

(لە خەوما ، ل ۱۶۴)

(۳۴) مۇرفىمى (دوا) لە وشەى لىكرداۋى (دوا چار) دا وەك ژمارە خۇى دەنۈيتى ، لە كوردىدا چۆن وشەى (ئەۋەل) ژمارە بە ، بەھمان جۆر (دوا) و (ئەخىر) یش دەۋرى ژمارە دەبىن •

(۳۵) ھەر يەك ، ھەر دوۋ ... لە بەرەندە جىتان ، بەلام دەۋرى

ئاۋە لىكرداۋىش دەبىن •

۱۰- به یاریدهی ناوبهندی (له) • وهك :

سه رله نوئی ، سه رله بهر ...

۱۱- به یاریدهی ناوبهندی (هو) • وهك :

دهمه و پروو ، دهسته و ئهژتو ...

۳ - ناوه لکرداری دهسته واژه بی •

ئاوه لکرداری دهسته واژه بی بهو ئاوه لکرداره ددوترئی ، که له دهسته واژه بهك پیک هاتبین - واته کومه له وشه بهك بین و کرداریان له گه له نه بین •

جۆری هه ره دیار و ساده و چالاکی ئاوه لکرداری دهسته واژه بی نه وهیه ، که به یاریدهی پێشبهند و پاشبهند سازده بین :

۱ - پێشبهندی (له) و :

أ - پاشبهندی (هوه) • وهك :

له مالهوه ، له چه په وه ، له راسته وه ، له بازاره وه ، له ههولێره وه •• له وێوه ، لێره وه •• له سه ره تاوه ••

ب - پاشبهندی (دا) • وهك :

له مالد ، له کتییدا ، له گیرفاندا ...

ج - پاشبهندی (را)

له ههولێره را ، له سلیمانی را ...

۲ - پێشبهندی (بو) و پاشبهندی (هوه) • وهك :

بو مالهوه ، بو ژووره وه •••

۳ - پێشبهندی (به) و :

أ - پاشبهندی (هوه) • وهك :

به ئاسمانه وه ، به داره وه ، به بهرگه وه •••

ب - پاشبەندی (دا) • وەك :

بە زەموی نا ، بە كوندا ، بە دەمدا

۴ - پێشبەندی (تا ، هەتا •••) و پاشبەندی (هەو) • وەك :

تا مالهەو ، تادەرەو •••

••• و گەلیکی دی (۳۶) •

ئەویش چەند نموونەیکە بۆ جۆری ناسادەیی ئاوە لکرداری

دەستەواژەیی :

★ لای سەرەو

لای خوارەو

بۆ لای سەرەو

بۆ لای خوارەو

بۆ لای راست

بۆ لای چەپ

★ لە هەموو لا

لەمەولا

لە هیچ کۆی

لەسەر دارەكە

لەبن دارەكە

لەلای دارەكەو

★ بە هیچ چەشنی

بە هیچ شێوەیەك

(۳۶) لێرەدا تەنیا چەند نموونەیکەمان هێناوەتەرەو و لێشیان نەدواوین ،

چونکە ئەم باسە پێوەندی بە کێشەیی (پێشبەند و پاشبەند) هەو هەبە •••

کاتی دەگەینە مەیدانی ئەو بابەتە بە دوور و درێژی لێی دەدوێین •

به هیچ رهنگی

به هیچ کلوچن

★ هفته‌ی ناینده

سالی نوی

مانگی داهاتوو

★ وهك جارى جاران

وهك گه‌لای دار

••• و گه‌لیکی دی (۳۷) •

پتوه‌ندیی ئاوه‌لکردار به به‌شه‌کانی دی ئاخاوتنه‌وه نیشانی په‌پیداوون و

شپوهی پینکھاتی ددها •

ئاوه‌لکردار پتوه‌ندیی به ناو و ئاوه‌لناو و ژماره و کردار و جیناوه‌وه
هه‌یه • ئه‌و وشانه‌ی له به‌شه‌کانی دی ئاخاوتنه‌وه ده‌بنه ئاوه‌لکردار ،
پتوه‌ندیی واتایان به ئه‌سله‌که‌یانه‌وه ناپچری • بۆ نمونه ، ئه‌و
ئاوه‌لکردارانه‌ی له ناوه‌وه و مرده‌گیرین ، پتوه‌ندی‌یان به واتای شت یان
کهس یان بیر ••• موه هه‌یه ، وهك : (هاوینی ، زستانی ••• به‌ناو •••
بێ‌ناز ••• پیاوانه ، ژنانه •••) ••• ئاوه‌لکردار که له ئاوه‌لناوه‌وه هاتبی
خاوه‌نی واتای چۆنیتی به ، وهك (جوان ، هیمن ، خراپ ••• به‌په‌له ،
به‌خۆشی ، به‌توو‌ره‌یی •••) ••• ئاوه‌لکرداری به یاریده‌ی ژماره سازبووبن
واتای چه‌ندیتی تیدایه ، وهك : (یه‌ک‌یه‌ک ، دووجار •••) ••• ده‌می
ئاوه‌لکردار له کرداره‌وه ده‌که‌وتنه‌وه ، واتای روودانی تیدایه ، وهك

(۳۷) ئه‌به‌رنه‌وه‌ی ئه‌م کیشه‌یه‌ش باسیکی سه‌ربه‌خۆیه و پتوه‌ندیی

راسته‌وخۆی به (ده‌سته‌واژه‌وه) هه‌یه ، لیره‌دا لیتی نادوتین و

••• هه‌لی‌ده‌گه‌رن بۆ کات و شوینی خۆی •

(به پالکهنه و تنهوه ، به دانیشتنهوه ... به کول ...) ... نهو ئاوه لکر دارانهس
 که له جیناوهوه پهیدا بون واتای کهس و ژماره ... له ناوه روکیاندا ههیه .
 وهك (ئۆئاسایی ، خۆم ئاسایی ... پیکهوه ...) .
 پیوهندی پتهوی ریزمانیی ئیوان ئاوه لکر دار و به شه کانی دی
 ئاخوتن ، ریمان ده دا پیتج جۆری واتایی - وشه سازی ئاوه لکر دار
 جیا بکه یهوه .

- ۱ - ئاوه لکر داری ناوی
- ۲ - ئاوه لکر داری ئاوه ئناوی
- ۳ - ئاوه لکر داری ژمارهیی
- ۴ - ئاوه لکر داری کرداری
- ۵ - ئاوه لکر داری جیناوی

• ۱ - ئاوه لکر داری ناوی

دهستهی هه ره چالاکی ئاوه لکر داری ناساده ، ئهوانه ن که ناو
 هاریکاری رۆژانیا نه ده کا • ئه مانیش سن جۆرن :
 بهك - به یارمه تیی پیشگر و پاشگر • وهك :
 بئ گومان ، بئ ناز ... به ناو ، به دل ...
 هارینج ، شهوی • پیاوانه ، ژئانه ...
 بئ ناوی ، بئ ئاگایانه ... به پیاوه تی ، به براهه تی ...
 ... هتد •

دوو - به یارمه تیی پیتشه ند و پاشبه ند • وهك :
 له مال ، له هه ولتیر ... بق مال ، بق هه ولتیر ...
 له ماله وه ، له هه ولتیر موه ... له مالدا ، له هه ولتیر دا ...
 به ئاسانه وه ، به داره وه ... به کوندا ، به زه ویدا ...
 تا هه ولتیر ... تا ماله وه
 ... هتد •

سڀ - له ږنگه ي دوو پات كړنه وه ي بڼ ياريدنه يان دوو پات كړنه وه ي
به ياريدنه وه . وهك :

پول پول ، دهسته دهسته ، تاقم تاقم ...
شاخه و شاخ ، ماله و مال ... سال به سال ، روژ به روژ ...
... هتد .

۲ - ناوه لكرداري ناوه ناي .

نهم جوړه ش نه گهرچي ، وهك ناوه لكرداري ناي له سڼ ږنگه وه
په يدا ده يڼ (۱ - به ياريدنه ي پيشگر و پاشگر ، ۲ - به ياريدنه ي پيشبند و
پاشبند ، ۳ - دوو پات كړنه وه) ، به لام جوړي دوو هم كه م و سته .
بهك - به يارمه ي پيشگر و پاشگر . وهك :
به گور ، به په له ...
ژيرانه ، نازايانه ...
به ژيري ، به خوځي ... به سپه تي ... به پانايي ...
... هتد .

دوو - به يارمه ي پيشبند و پاشبند . وهك :
به گوره وه ... له گوره وه ...
سڼ - دوو پات كړنه وه . وهك :
جوان جوان ، هڼدي هڼدي ، وردورد ...
... هتد .

۳ - ناوه لكرداري ژماره يي .

نهو ناوه لكردارانه ي له ژماره وه روژراون كه من و به زوري ليكدارون و
له ږنگه ي دوو پات كړنه وه ي بڼ ياريدنه يان دوو پات كړنه وه به ياريدنه ي
ناوه ندي (به ، له ...) سازده يڼ . وهك :

یهک بهک ، دوودوو ...
یهک بهیهک ، دووبه دوو ...
یهک لهیهک ، دووله دوو ...

۴ - ناوه لکرداری کرداری •

وهك :

به گریان ... به گریانهوه ...
به مردوویی ، به کوژراوی ، به سووتاوی ...
... هتد •

۵ - ناوه لکرداری جیناوی •

له تیو نهو ناوه لکردارانهدا ، که له جیناوهوه سازبوون ،
به ره له هه رشت ، نهوانه یان دیارن . که له زوووهوه له جیناوی چه ندیتی بهوه
وهرگیراون • وهك :

نهوهنده ... هینده ... چهند ...

بوونی ناوه لکردار به بهشه ناخاوتنی دی

له گهَل بوونی هه ندی بهشه ناخاوتن به ناوه لکردار ، ههروهه دیاردهی
بیچه وانهش ههیه - واته کاتن ناوه لکردار دهبن به بهشه ناخاوتنیکی دی ...
هه ندی ناوه لکردار کاتن مانای بهرتهی و نه رکی سه ره کی وندهبن ،
دهتوانن بیته بهشه ناخاوتنیکی دی • وهك :

۱ - بوونی ناوه لکردار به پیشبهتد •

به پیتی دهق و رسته ناوه لکرداری (پیش ، پاش ، ته نیش ، پشت ...)

دهتوانن دهوری پیشبهتد بینن •

۲ - بوونی ناوه لکرداری (چونکه ، جارێ ...) به نامرازی پیوه ندی

۳ - بوونی ناوه لکرداری (دیسان ...) به پارسیکل •

... هتد •

قواعد اللغة الكردية

المجلد الاول

(المورفولوجيا)

القسم الرابع

- العدد والظرف -

بالنظر الى أن المواضيع النحوية تخط في العديد من الدراسات مع المواضيع الصرفية ولا تعار المقارنات التاريخية الاهتمام اللازم ، فقد تحدثنا في مقدمة هذا الكتاب ، بإسهاب ، عن هذين الموضوعين المختلف بشأهما .
يكمن اختلاف الصرف عن النحو في أن مادته دراسته الصرف هي الكلمة ، وهو يحلل جذور الكلمات . أما موضوع النحو فهو الحديث عن الجملة ويحلل جذورها في صورة مجموعة من اختلافات الكلمة حتى يبلغ الكلمات المختلفة التي هي الاجزاء المختلفة للجملة .
فها هو النحو ينهى دراساته في المفردة ، أما الصرف فبالعكس يبدأ دراساته من الكلمة ، الا انها يتحدثان عنها من جانبيين مختلفين ويحللان روابط الكلمة المختلفة في النظام العام للغة .

يلعب أسلوب المقارنه دورا كبيرا في مساهم دراسه اللغه . ويمكن اجراء المقارنة لتحقيق هدفين مختلفين : لاكتشاف القانون العام ، او الحصول على الحجية التاريخية . يحتاج اللغوي الى الحجية التاريخية ليكون على معرفة اتم واشمل بتاريخ تطور اللغة او العائلة اللغوية . ويدل على ضرورة دراسة تاريخ تطور اللغة الموقف المعروف الذي وقفه ف . انكلز حيث قال : « تتضح مواد وصيغة اللغة الام بالاطلاع على ظهورها وتطورها الهادى المتدرج والتعمق في ذلك . والا فان لم يعر تلك الاهتمام الضرورى ، لم يكن بالامكان معرفة القوالب الميتة لتلك اللغة واللغات الحية والميتة التي ترجع واياها الى عنصر واحد » .

العدد

يتكون موضوع العدد من فصلين : يتضمن الفصل الاول ، وهو بعنوان « تقييم موجز للاعمال التي بحثت العدد » عرضا مرصلا للكتب والرسائل المتعلقة بالعدد الذي هو جزء من الكلام ، لاسيما نتاجات السادة سعيد صدقي كابان ، توفيق وهبي ، نوري علي امين ، جگرخوين ، محمد امين هوراماني ، لجنة اللغة الكرديه وعلومها في المجمع العلمي الكردي ، أحمد حسن أحمد ، لجنة الدراسات الكرديه ، صالح حسين احمد بشدري ، قناتي كوردو ، جركزي بكو ، كريم ايوبى ، ي . ا . سيرنوبا ، مكسيم خمو ، ر . ل . تسابولوف ، زاري يوسف ، ارنست مكاروس ، د . مكنزي ، د . جويس بلو وغيرهم . ومن أجل استخلاص نتائج من هذه البحوث المهمة وضع الكاتب الحقائق التالية أمام الانظار :

١ - تحدث عدد من الباحثين عن العدد في فصل الاسم فوصفوه بأنه نوع من أنواع الاسم . ومن هؤلاء سعيد صدقي كابان وجگرخوين . ووصفه قسم آخر بأنه ضرب من ضروب الصفة . ومن هؤلاء توفيق وهبي ومحمد امين هوراماني وصالح حسين حسن والدكتور قناتي كوردو .

وكما انه ليس بوسعنا يحال من الاحوال القبول بآراء هؤلاء الذين اعتبروا العدد اسما في ضوء قواعد اللغة العربية ، لانستطيع كذلك القبول بآراء اولئك الذين حسبوا العدد صفة اعتمادا على الاسلوب المتبع في اللغة الانكليزية ، ذلك لان العدد قسم مستقل من الكلام وله خصائصه . وهذا ما سنبرهن عليه في الفصل الثاني .

٢ - نلاحظ اختلافات عديدة بين كتاب قواعد اللغة الكردية ، اذ يقسمون العدد على أنواع مختلفة من حيث خصائصه المعنوية وكيفية استعماله . فعلى سبيل المثال نرى الاستاذ توفيق وهبي يتحدث تارة عن نوعين من العدد هما (١) الاصلى و(٢) الرتبوي ، وتارة أخرى عن ثلاثة أنواع منه هي (١) الاصلى و(٢) الرتبوي و(٣) الكسري . أما الاساتذة سعيد صدقي كابان ونورى على امين وججرخوين واحمد حسن احمد والدكتور جركزى يكو فقد سجلوا اربعة انواع (١) الاصلى و (٢) الرتبوي و(٣) التوزييعي و(٤) الكسري . اما الدكتور قناتي كوردو فقد سجل ستة أنواع . وهناك كتاب اعتبروه ظروفًا من قبيل (يهك يهك) و(دوو دوو) و(سى سى) والكلمات العددية المهمة مثل (قليل ، كثير) انواعًا من العدد .

٣ - سجل بعض المؤلفين اسماء العدد الواقعة بين ١١ - ١٩ حسب الطريقة التي يتلفظون بها في السليمانية ، وآخرون سجلوها حسب التلغظ المتبع في اماكن اخرى .

٤ - لم يتحدث معظم كتاب قواعد اللغة الكردية عن العدد من حيث البناء . والقسم القليل منهم الذين تحدثوا عنه من هذه الجهة اعتبروا كثيرا من الاعداد المشتقة بسيطة .

(٥) لم يتحدث بعض الكتاب مطلقًا عن خصائص العدد الاصلى والعدد الرتبوي والعدد الكسري . والذين تحدثوا عنها منهم لم يعيروا كثيرا من الجوانب المهمة والظاهرة اهتماما ، رغم ان خصائص كل من هذه الاقسام الثلاثة للعدد في اللغة الكردية تجلب الانتباه من وجوه كثيرة ، ورغم ان مجال الحديث عن هذه الاقسام واسع الى حد كبير .

(٦) لم يتحدث اى من كتاب قواعد اللغة الكردية ، باستثناء تسوبولوف ، عن العدد في هذه اللغة ، من حيث المقارنة التاريخية ، اى

لم يجرؤ لها مقارنة مع اللغات الايستائية والهندية القديمة والفارسية القديمة والمتوسطة والحديثة ولغة البشتو والبلوج ، مع أن هذه المقارنه توضح لنا امورا غامضة عديدة . والمقارنة التي اجراها تسوبولوف ، هي الاخرى ، في أسماء العدد العشرة الاولى .

اما الفصل الثاني الذي يعد أساسا لهذا الموضوع فيضطلع بدور رئيسي في دراسة تلك المشاكل المهمة التي تخص العدد في اللغة الكرديه من وجهي المورفولوجيا وعلم اللغة .

عند الحديث عن العدد ينبغي ان نتذكر أن المهم في تحديد اصناف الكلمة والذي تقسم على اساسه اقسام الكلام المختلفة ، هو رجوب وجود رابطة الاشتراك في الخصائص النحوية بين كلمات اى صنف . قد يتحتم اعطاء هذا الجانب اهميته كاملة . وهذا يجب الاشارة الى انه قد لا يؤخذ هذا الجانب بنظر الاعتبار وانما يجرى تمييز صنف العدد من الكلام لخواصه المعنوية فقط ويحدد ككلمة تعطي معنى العدد او مرتبة حسابية لاغيرها . وعلى هذا الاساس فان بعض الكلمات التي تحتوي على مدلول العدد ، تدخل ضمن اطار هذا الصنف من الكلام ، ولكن هذا النوع من الكلام ، في الحقيقة ، انما يحتوي على معنى العدد حسب ، وهو ليس عددا في الواقع . وعلى سبيل المثال اذا نظرنا الى كلمات (حفته = الاسبوع) و(سهده = القرن) و(حهوت = سبعة) و (سهده = مئة) ، وجدنا ان المدلول العددي يتوفر في الصنفين على مستوى واحد ، الا ان هناك بينهما فرقا من حيث الخصائص النحوية وينتمي كل منها الى صنف خاص من اصناف الكلام .

ليس هناك في الحقيقة اى فارق من حيث الخصائص النحوية بين كلمتي (حفته = الاسبوع) و (سهده = القرن) واي اسم اعتيادي اخر . فكما يصح قول (اربعة رجال) يصح كذلك قول (اربعة اسابيع) و (اربعة

مرون) . وكما يصح قول (رجل) و (رجال) يصح كذلك قول (اسبوع)
و(اسبوع) و (قرن) و (قرون) . الخ .

ولئن كان كل من (اسبوع) و (سبعة) و (قرن) و (مئة) متساثلين من
حيث المدلول العددي ، الا أن (سبعة) و(قرن) اسما عدد و(اسبوع)
و(قرن) اسما جنس تحولا من اسما عدد الى اسما جنس .

عندما يقسم كتاب النحو الكردي ونحو اللغات الاخرى اسم العدد على
اصناف عديدة من حيث الخصائص المعنوية وكيفية الاستعمال . نلاحظ
اختلافات كثيرة في التقسيمات . فعلى سبيل المثال هناك كتاب لا يحسبون
الاعداد الكسرية ضربا من اسماء العدد . وهناك آخرون لا يصنفون الاعداد
الرتبوية ضربا منها . وعلى العكس هناك من يعتبرون ظروف (آحاد)
و(مثنى) و(ثلاث) و(رباع) والكلمات الدالة على الكمية مثل (قليل)
و(كثير) ضربا من ضروب اسماء العدد .

و عن طريق تقسيم الاعدادا التي الفت في ميدان دراسة اسماء العدد ،
ووفق تحليلاتنا وآرائنا الخاصة ، ومن خلال الاستفادة من نظريات علم اللغة ،
توصلنا الى نتيجة تفيد أن بالامكان تحديد ثلاثة انواع من اسماء العدد في
اللغة الكردية ، وهي :

١ - العدد الاصلي .

٢ - العدد الرتبوي (نسبة الى رتبة) .

٣ - العدد الكسري .

وقد درسنا بالتفصيل الاصناف الثلاثة لاسماء العدد وبذلنا جهدا
لتحقيق اصولها وكيفية تكونها واستعمالها ومهامها وخصائصها المتنوعة ،

وقارننا قدر ما اسعفتنا الامكانيات المتوفرة بين شكل وصيغة كل اسم عدد مع نظائره في اللغات القديمة والحديثة التي ترجع مع اللغة الكرديه الى اصل واحد ، وقد تسكنا من استنتاج العديد من النتائج .

* * *

الظرف

يتكون هذا الموضوع كسابقه من فصلين . الفصل الاول وهو بعنوان «تقسيم موجز للاعمال التي بحثت الظرف» . وقد توصل الكاتب في هذا القسم ، بعد بيان بعض ماكتب في اللغة الكرديه حول الظرف ، الى استنتاجات وملاحظات منها انه :

١ - تحدث عدد من الكتاب عن الظروف ضمن الحديث عن الاسم... وتحدث عنه عدد آخر منهم ضمن البحث عن الكلمة المساعدة . اما الاكثرية الساحقة فقد تحدثت عنه بوصفه جزء مستقلا من الكلام .

٢ - لم تتحدث الغالبية العظمى من الباحثين في قواعد اللغة الكرديه عن الظرف من حيث المعنى وعن كيفية استخدامه . اما القسم الضئيل منهم الذين تحدثوا عنه فيلاحظ اختلاف كبير في تقسيماتهم ، فمنهم من ذكر اكثر من ذلك . ومع ان بعض الانواع الظاهرة والمهمة من الظرف لم يسجل (كالظرف الصوري او كيفية التحقيق او الظرف السببي والظرف المقصود) ... فقد فصلت اقسام اخرى (كالظرف السؤالي والظرف الجوابي) لاتنسجم بأي حال مع واقع اللغة الكرديه .

٣ - ادخلت بعض انواع الظروف ضمن انواع اخرى منها مع انها تابعة لانواع غيرها .

٤ - هناك كلمات كثيرة ليست ظرفا . ومع ذلك فقد سجلت كذلك مثل (بهار = الربيع ، زستان = الشتاء ، شهو = الليل ، روز = النهار ،

سأل = السنه ، سده = القرن) حيث اعتبرت ظرفا ، او ان ادوات النفي مثل (نه = لا ، نا = كلا) و (كهى = متى ، چۆن = كيف ، له كوئى = اين، چهند = كهه) للسؤال و (سىيهك = الثلث، چواريهك = الربع) وهي من اسماء العدد ، اعتبرت ظرفا . وكذلك اعتبرت بعض اللواحق مثل (گه ، لان ، ستان) ظرفا .

• - ليس هناك في اللغة الكردية ما يعتبر ظرف سوآل او ظرف جواب ، ومع ذلك فان معظم الكتاب قد ثبتوه . صحيح ان هناك نوعا من الظرف يسمى (ظرف النفي) ويشمل اشباه جمل مثل (هه رگيز = ابدا ، هه رگيز او هه رگيز = ابدا ابدا ..) ولكن ليس كأدوات النفي التي حددها بعض الكتاب .

ويتحدث المؤلف في الفصل الثاني من هذا الكتاب ، بايجاز ، عن خواص الظرف ، ثم يفصل الحديث عنه من حيث المعنى والبناء ، على النحو التالي :

يحدد الظرف خاصيته الوقوع (التي يظهرها الفعل) وخاصيته الخاصة (التي تظهرها الصفة) وخاصة الوضع (التي يربها الظرف) ، يعبر الظرف عن كيفية الوقوع او مداه او وقته او مكانه او سببه او غايته .

ويمكن القول ايضا : ان الظرف هو ذلك القسم من الكلام الذي يوضح وضع وكيفية الوقوع ونوع النوعية . الظرف ، نحويا ، هو الذي يملك تلك الخاصية التي تربط في الجملة بالفعل او الصفة او ظرف آخر .

ومن حيث المعنى حدد الباحث تسعة انواع من الظرف في هذه اللغة ،

وهي :

- ١ - ظرف الكمية .
- ٢ - ظرف الكيفية .
- ٣ - الظرف الشكلي أو كيفية التحقق .
- ٤ - ظرف الزمان .
- ٥ - ظرف المكان .
- ٦ - الظرف السببي والمقصود .
- ٧ - الظرف التوكيدي .
- ٨ - الظرف التكراري .
- ٩ - **الظرف النفي** .

يمكن تقسيم الظرف في اللغة الكردية ، من حيث البناء ، الى ثلاثة اقسام :

- ١ - الظرف البسيط ، مثل : خيرا ، زور ، ژير ، پيش ، پاش .
- ٢ - الظرف غير البسيط ، وهو ايضا ينقسم الى قسمين :

أ - الظرف المشتق وهو يتركب بمساعدة السابقة او اللاحقة او كليهما .

- ★ السابقة ، مثل : بين - به -
- ★ اللاحقة ، مثل : ي - ان - انه - مكي .
- ★ السابقة واللاحقة ، مثل : بين - انه - بين - ي - به - ي - به
- هتي - به - يهتي .

ب - الظرف المركب وهو ما فيه كلمتان ذواتا معنى على الاقل . وقد حدد الباحث احد عشر نوعا من هذه الظروف في اللغة الكردية .

٢ - الظرف شبه الجملة (العبارة) .

وقد حدد الباحث الاربعة انواع رئيسية وعدة انواع غير رئيسية من هذا النوع من الظروف .

وفي الختام تحدث الباحث عن صلة الظروف بأقسام الكلام الأخرى

وحدد في هذا المجال خمسة أنواع من الظروف .

- ١ - الظرف الاسمي .
- ٢ - الظرف الوصفي .
- ٣ - الظرف العددي .
- ٤ - الظرف الفعلي .
- ٥ - الظرف الضميري .

هذا وقد اعتمد الكاتب لاعداد مؤلفه هذا على (٩٤) من المصادر

الكردية والعربية والفارسية والروسية والانكليزية . كما افاد من (١١) كتابا

من مراجع الفولكلور الكردي ودواوين الشعراء وقصص الادباء للاتيان

بالأمثلة والشواهد اللغوية التي برهن بها على صحة ما ذهب اليه .

نیشانه‌ی نمونه‌گان

۱ - (بیکس)

دیوانی بیکس ، محمدهدی مهلا کهریم ریکی خستوره و سهره‌تای بیکس
نووسیوه و سهرپه‌رشتیی له‌چاپدانی کردوره ، چاپی دووم ، به‌غدا ،
۱۹۸۰ .

۲ - (پیره‌میردی)

پیره‌میردی نهر ، محمهد ره‌سوول هاوار ، به‌غدا ، ۱۹۷۰ .

۳ - (تحفه‌ مظفریه ، ب ۱)

نۆسکارمان، تحفه مظفریه، به‌رلین، ۱۹۰۵، پیشه‌کی و ساخ‌کردنه‌وه و
هینانه‌سهر رینووسی کوردی : هین موکریانی ، به‌شی یه‌که‌م ،
به‌غدا ، ۱۹۷۵ .

۴ - (تحفه‌ مظفریه ، ب ۲)

نۆسکارمان، تحفه مظفریه، به‌رلین، ۱۹۰۵، پیشه‌کی و ساخ‌کردنه‌وه و
هینانه‌سهر رینووسی کوردی : هین موکریانی ، به‌شی دووم ،
به‌غدا ، ۱۹۷۵ .

۵ - (جزیری)

دیوانامه‌لایح جزیری، توژاندنا صادق به‌هانه‌دین نامیدی، به‌غدا ۱۹۷۷

۶ - (خالد حسه‌ین)

چهند چیرۆك ، به‌غدا ، ۱۹۸۴ .

۷ - (سیابه‌ند و خه‌جین)

سیابه‌ندۆف سه‌مه‌ند ، سیابه‌ند و خه‌جین (شوکور مسته‌فا له رینووسی
سلافی‌یه‌وه خستویه‌تیه سهر رینووسی کوردی و نهره‌نگۆکی بیکس
کردووه ، به‌غدا ، ۱۹۸۰ .

۸ - (گوردۆ)

کۆمەلە تیکستی فۆلکلۆری کوردی ، پروفیسۆر قەناتی کوردۆ لە زاری
کوردەکانی سۆفیه‌تەوه تۆماری کردووه ، شوکور مستەفا و ئەنوەر قادر
هیناویانەتە سەر پێنوووسی کوردی ، بەغدا ، ۱۹۷۶ .

۹ - (گۆران)

سەرجهمی بەرھەمی گۆران ، بەرگی بەکەم ، دیوانی گۆران ، محەمەدی
مەلا کەریم کۆی کردووه‌تەوه و نامادە ی کردووه و پێشەکی و پەراویزی
بۆ نووسیوه ، بەغدا ، ۱۹۸۰ .

۱۰ - (لە خەوما)

جەمیل صائب ، لە خەوما ، پێشکەش کردن و لیکۆلینەوهی جەمال
بابان ، بەغدا ، ۱۹۷۵ .

۱۱ - (نالی)

دیوانی نالی ، لیکۆلینەوه و لیکدانەوه : مەلا عبدالکریمی مدرس و فاتح
عبدالکریم ، بەغدا ، ۱۹۷۶ .

سەرچاوه

به زمانی کوردی

- (1) نهحمهد حهسهمن نهحمهد ، ریزمانی کوردی ، بهغدا ، ۱۹۷۶ .
- (2) د. نهۆره حههانی حاجی ماری ، چی لهبارهی زمانی کوردیهوه نووسراوه ، بهغدا ، ۱۹۷۴ .
- (3) د. نهۆره حههانی حاجی ماری . ریزمانی کوردی ، بهرگی بهکهه ، بهشی بهکهه ، بهغدا ، ۱۹۷۹ .
- (4) د. نهۆره حههانی حاجی ماری ، رینوسیهی کوردی له رۆژنامههی « تبهگهیشتهنی راستی » دا ، « گوڤاری کۆری زانیاری عیراق - دهستهی کوردی » ، ب ۱۰ ، بهغدا ، ۱۹۸۳ ، ل ۷۶ - ۱۳۲ .
- (5) د. نهۆره حههانی حاجی ماری ، زمانی کوردی له بهر رۆشنایهی فۆنه تبهگدا ، بهغدا ، ۱۹۷۶ .
- (6) د. نهۆره حههانی حاجی ماری ، نوسینهی کوردی به ئهلفویتهی عهربهی ، بهغدا ، ۱۹۸۶ .
- (7) د. نهۆره حههانی حاجی ماری ، وشه رۆنان له زمانی کوردیدا بهغدا ، ۱۹۷۷ .
- (8) د. نهۆره حههانی حاجی ماری ، وشههی زمانی کوردی ، بهغدا ، ۱۹۷۵ .
- (9) ف. ئیتکلس ، گاره گوکراوه گانی ، چاپی دووهم ، بهرگی بیستهه ، مۆسکو ، ۱۹۶۱ ، ل ۳۳۳ .
- (10) توفیق ودهبی ، دهستووری زمانی کوردی ، جیزی بهکهه ، بهغدا ، ۱۹۲۹ .
- (11) جگه رۆخۆین ، ئاوا ئو دهستوورا زمانی کوردی ، بهغدا ، ۱۹۶۱ .
- (12) د. جهمال نهبهز ، زمانی بهنگرتووی کوردی ، بامبیرت ، ۱۹۷۶ .
- (13) رهنووفی نهحمهد ئالانی ، بهسهرداچوونهوهی ریزمانی کوردی ، توفاری « کاروان » ، ژ ۲۳ ، سالی دووهم ، ههولیر ، ئابی ۱۹۸۴ ، ل ۲۳-۳۵ .

ریژمانی ئاخاوتنی کوردی بهیتی لیکۆئینهوهی لیژنه‌ی زمان و
زاسنه‌ی نوێ ، به‌غدا ، ۱۹۷۱ .

(۱۵) زارواه زاسنه‌ی زمان ، دانان و لیژنه‌ی لیکۆئینهوهی لیژنه‌ی زارواه زاسنه‌ی کانی
نوێ ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ .

(۱۶) سه‌عید صدقی ، مختصر صرف و نحوی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۲۸ .

(۱۷) سه‌یامه‌ند سه‌لیم ، چۆن پیری نهم سنج زمانه ده‌بیته (هیندی ، کوردی
عهرهبی) ، به‌شی یه‌نهم ، به‌غدا ، ۱۹۸۰ ، ل ۱۱ - ۱۲ .

(۱۸) صادق به‌هانه‌دین نامیدی ، ریژمانا گرمانجی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ .

(۱۹) صالح حسین حه‌سه‌ن پشه‌ه‌ری ، کورته‌بیته‌ی سه‌ ریژمانی کوردی ،
به‌غدا ، ۱۹۸۵ .

(۲۰) عه‌بدوله‌رحمان محمه‌د نه‌مین زه‌بیجی ، قاموسی زمانی کوردی ،
به‌رگی یه‌که‌م ، به‌غدا ، ۱۹۷۷ ؛ به‌رگی دووه‌م ، به‌غدا ، ۱۹۷۹ .

(۲۱) عه‌بدوله‌سالی ، د. عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سوول ، د. نه‌مین عه‌لی ،
نووری عه‌لی نه‌مین ، فه‌ره‌بده‌رون عه‌لی نه‌مین ، عه‌لانهددین سه‌جادی ،

که‌مال مه‌حه‌وود فه‌ره‌ج ، نه‌بووزدین مسته‌فا سه‌ندی ، زمان و نه‌ده‌بی
کوردی ، بۆ پۆلی یه‌که‌می ناوه‌ندی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ؛ بۆ پۆلی دووه‌می

ناوه‌ندی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ؛ بۆ پۆلی سه‌یبه‌می ناوه‌ندی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶

بۆ پۆلی چواره‌می ناماده‌یی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ ؛ بۆ پۆلی پینجه‌می ناماده‌یی ،
به‌غدا ، ۱۹۷۶ ؛ بۆ پۆلی شه‌شه‌می ناماده‌یی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ .

(۲۲) کۆری زانیاری کورد ، رینووسی کوردی ، «گۆفاری کۆری زانیاری
کورد» ، ب ، ژا ، به‌غدا ، ۱۹۷۲ ، ل ۳۷۰ .

(۲۳) لیژنه‌ی زمانی کوردی ، به‌راورد آری له‌ نیتوان زاره کوردی به‌کاندا ،
«گۆفاری کۆری زانیاری عیتراق - ده‌سته‌ی کورد» ، ب ، ۱۰ ، به‌غدا ،
۱۹۸۲ ، ل ۲۷۷ - ۳۲۷ .

(۲۴) لیسته‌ی چواره‌می زارواه‌کانی کۆر ، دانان و لیژنه‌ی نه‌نجومه‌نی کۆر
و لیژنه‌ی کانی ، پیشه‌کی و ریکه‌خستنی د. نه‌وره‌حمانی حاجی ماری ،
به‌غدا ، ۱۹۷۵ .

(۲۵) محمه‌د نه‌مین هه‌ورامانی ، به‌راوردیکی سه‌رپیتی نیتوان زمانی ئاقیستا
و زمانی سه‌مه‌رۆی کوردی ، گۆفاری «کاروان» ، ژه ، هه‌ولێر ،
۱۹۸۷ ، ل ۲۴ - ۳۱ .

- (۲۶) محمد نهمین شهزادمانی ، زاری زبانی کوردی له سرازووی بهراورددا بهغدا ، ۱۹۸۱ .
- (۲۷) محمد نهمین شهزادمانی (سوکولوف) ، زبانی ناویستا - وهزگیران و لیبوان و بهراوردکردنی له کهل زبانی کوردیی نهرودا) ، بهغدا ، ۱۹۸۸ .
- (۲۸) محمد نهمین شهزادمانی ، سهزه تاییک له فیلولوژیی زبانی کوردی ، بهغدا ، ۱۹۷۳ .
- (۲۹) محمد نهمین شهزادمانی ، فهزهنگی ئیریمن قاج ، بهغدا ، ۱۹۸۷ .
- (۳۰) مهسوود محمد ، چارهسه کردنی کیروگرفته کانی زیئوس و نهلفوییی کوردی ، (گوفاری توری رایاری عیراق - دهستهی کورد) ، پ ، بهغدا ، ۱۹۸۲ ، ل ۳۴۱ - ۳۴۴ .
- (۳۱) مهسوود محمد ، چند هشارکه ییکی زیبانی کوردی ، بهغدا ، ۱۹۷۶ .
- (۳۲) نووری عملی نهمین ، زیبانی کوردی ، سلیمانی ، ۱۹۶۰ .
- (۳۳) نووری عملی نهمین ، گرنتی کهلیبیتیکی تر له زیبانی کوردی ، بهغدا ، ۱۹۵۸ .

به زبانی فارسی

- (۳۴) دکتر ابراهیم پور ، دستور زبان کردی ، تهران ؟ .
- (۳۵) دکتر پرویز ناتل خانلری ، تاریخ زبان فارسی ، جلد اول ، ۱۳۵۴ ، جلد دوم ، ۱۳۵۴ ، جلد سوم ، ۱۳۵۴ .
- (۳۶) ذو النور ، دستور پارسی در صرف و نحو و املاى فارسی ، تهران ، ۱۳۴۳ .
- (۳۷) علی برناک ، دستور زبان فارسی ، چاپ ششم ، ۱۳۵۱ .
- (۳۸) محمد صدیق مفتی زاده ، درس زبان کردی ، جزوه ۱ - ۲ ، تهران ، ۲۵۳۶ .

به زبانی عبرهیی

- (۳۹) الدكتور ابراهیم انیس ، من اسرار اللفه ، الطبعة الرابعة ، القاهرة ، ۱۹۷۲ .

- (٤٠) الدكتور إبراهيم السامرائي ، فقه النلغه المقارن ، بيروت ، ١٩٦٨ .
- (٤١) الدكتور ابراهيم السامرائي ، مباحث لغويه ، السجف ، ١٩٧١ .
- (٤٢) توفيق وهبي ، اصل الاتراد ولنتهم ، « مجلة ألمجمع العلمى الكردى » ، المجلد ٢ ، اعدد ٢ ، بغداد ، ١٩٧٤ ، ص ١ - ٢٤ .
- (٤٣) توفيق وهبي ، قواعد اللغة الكرديه ، الجزء الاول ، الباب الثانى ، بيروت ، ١٩٥٦ .
- (٤٤) صلاح سعد الله ، حول النلغه الكرديه ، بغداد ، ١٩٨٥ .
- (٤٥) عبدالباقي الصافي ، دراسة مقارنه للكلمه وعلم الصرف فى اللفتين العربيه والانكليزيه ، مستل من مجله كليه الاداب جامعه البصرة ، العددان ٤ و ٥ .
- (٤٦) الدكتور على عبدالواحد وافي ، علم اللغة ، الطبعة السابعه ، القاهرة ، ١٩٧٢ .
- (٤٧) محمد سميد عبدالرحمن ، قواعد اللغة العربيه فى النحو والصرف ، بغداد ، ١٩٧٠ .

به زمانى يووسى

- (٤٨) نؤ. س. ناخمانؤفا ، فمرهنگى زاراوه كانى زمان ، مؤسكو ، ١٩٦٦ .
- (٤٩) لؤ. پ. نه يووبى و نى. نا. سميرنؤفا ، دياليتكى كوردى موكرى ، لئيننگراد ، ١٩٦٨ .
- (٥٠) نى. م. ئورانسكى ، زمانه ئيرانى به كان ، مؤسكو ، ١٩٦٣ .
- (٥١) د. ن. ئونساؤف ، فمرهنگى زمانى يووسى ، مؤسكو ، بهرغى به كم ، ١٩٣٥ ، بهرغى دووم ، ١٩٣٨ ، بهرغى ستيهم ، ١٩٣٩ ، بهرغر چوارم ، ١٩٤٠ .
- (٥٢) ج. خ. باكاييف ، بهشه دياليتكى كوردى توركمانستان ، مؤسكو ، ١٩٦٢ .
- (٥٣) ج. خ. باكاييف ، زمانى كورده كانسى نازه ربايجان ، مؤسكو ، ١٩٦٥ .

- (۵۴) ج. خ. بانکایف ، زمانی کورده‌کانی سوفیت ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۳ .
- (۵۵) س. ف. برۆماتی ، ل. ن. بوولانۆفا ، دهرباره‌ی وشه‌سازی به‌شه‌دیالیکته‌کانی زمانی رووسی ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۲ .
- (۵۶) ل. بلومفیلد ، زمان (تەرجومە‌ی رووسی) ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۸ .
- (۵۷) پ. نا. بوداگۆف ، مروق و زمانی ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۴ .
- (۵۸) ف. م. بیریزین ، ب. ن. گۆلۆقین ، زمانناسی گشتی ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۹ .
- (۵۹) ن. س. پۆسپیلۆف ، پتوه‌ندی نیوان حالاتی ریتزمانی و به‌شه‌کانی ناخاوتن ، کتیبی « کیشە‌ی پیکهاتنی ریتزمانی » ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۵ ، ل ۱۶۱ - ۱۸۵ .
- (۶۰) م. ن. پینرسۆن ، له‌باره‌ی به‌شه‌کانی ناخاوتنی زمانی رووسی-سه‌وه ، کتیبی « کیشە‌ی پیکهاتنی ریتزمانی » ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۵ ، ل ۶۱ - ۸۸ .
- (۶۱) نا. م. پیشکۆشسکی ، رستمه‌سازی رووسی له‌به‌ر روونایی زانستدا ، چاپی چه‌وتەم ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۶ .
- (۶۲) پ. ل. تسابۆلۆف ، له‌باره‌ی میژووی وشاسازی زمانی کوردیه‌وه ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ .
- (۶۳) نا. س. چیکۆبافا ، سه‌ره‌تاییکی زمانناسی ، به‌رگی یه‌که‌م ، چاپی دووهم ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۲ .
- (۶۴) ن. نا. دقۆربانکۆف ، زمانی پشتۆ ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۰ .
- (۶۵) م. دۆکوویل ، کیشە‌ی حاله‌ته‌کانی وشه‌سازی ، گۆقاری « کیشە‌ی زمانناسی » ، ژا . مۆسکۆ ، ۱۹۶۷ .
- (۶۶) ف. س. راستۆرگۆفا ، زمانی فارسی ناوه‌ی راست ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۶ .
- (۶۷) نا. نا. ریفۆره‌انسکی ، سه‌ره‌تاییکی زمانناسی ، چاپی چوارەم ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۷ .
- (۶۸) زاری یوسف ، دیالیکتی سلیمانی زمانی کوردی ، مۆسکۆ ، ۱۹۸۵ .
- (۶۹) ف. نا. ژیفکینسکیف ، زمان و تیۆری زمانناسی ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۳ .
- (۷۰) نا. ئی. سامیرنیتسکی ، وشه‌سازی زمانی ئینگلیزی ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۹ .

- (۷۱) یو. س. سستیانووف ، بنه‌مانای زماناسیی نسمی ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۵ .
- (۷۲) س. ن. سمۆآوۆف ، زمانی نارېستا ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۱ .
- (۷۳) ل. ف. شېریا ، به‌شه‌کانی ئاخاوتن له زمانی پووسیدا ، کاره هه‌لبژارده‌تایی ده‌رباره‌ی زمانی پووسی ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۷ ، ل ۲۱۳ - ۲۴۲ .
- (۷۴) ف. نا. فورژاقوفا ، زمانی بلووجی ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۰ .
- (۷۵) ن. س. ئالگینسا ، د. ئی. رۆزینتال ، م. ئی. فومینا ، ف. ف. سماکیتفیچ ، زمانی پووسیی نه‌مرو ، چاپی چوارهم ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۱ .
- (۷۶) ف. ف. فیئۆگرادوفا ، زمانی پووسیی نه‌مرو (وشه‌سازی) مۆسکۆ ، ۱۹۷۲ .
- (۷۷) ف. ئی. گودوخوفا ، سه‌ره‌تاییکیی زماناسی ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۹ .
- (۷۸) ق. کوردوویتف ، ده‌ستووری زمانی کوردی ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۷ .
- (۷۹) ق. کوردوویتف ، ده‌ستووری زمانی کوردی (به‌گه‌ره‌سته‌ی دیالکتیی کرمانجیی ژووورو و خواروو) ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ .
- (۸۰) ئی. ئو. کۆستیتسکایا ، ف. ئی. گارداشیفسکی ، ریزمانی فه‌ره‌سی ، چاپی چه‌رتهم ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۳ .
- (۸۱) نا. ن. گمۆزیدیف ، زمانی ئه‌ده‌بیی پووسیی نه‌مرو ، به‌رتی به‌گه‌م ، چاپی سێههم ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۷ .
- (۸۲) نا. ئی. گولانوفا ، وشه‌سازیی زمانی پووسیی نه‌مرو ، چاپی دووهم ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۵ .
- (۸۳) ب. ن. گۆتووفین ، سه‌ره‌تاییکیی زماناسی ، چاپی دووهم ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۸ .
- (۸۴) ن. م. ئیمپیل ، زمانی لاتینی ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۶ .
- (۸۵) نا. ماییه ، شیعۆزی به‌راوردکاری له زماناسیی مېژوویدا ، مۆسکۆ ، ۱۹۵۴ .
- (۸۶) د. مه‌کسیمی خه‌مۆ ، زمانی کوردکانی بادینانی کوردستانی عێراق ، کتیبی « ولاتان و میاله‌تانی پۆژه‌لاتی نېزیک و ناوه‌راسته » ، ب ۷ ، به‌ریقان ، ۱۹۷۵ ، ل ۲۷۳ - ۳۸۲ .

به زمانه رۆژئاواییه کان

- 87- Ernest N. Maccarus , A Kurdish Grammar, New-York, 1958.
- 88- H. A. Gleason , Linguistics and English Grammar, New-York, 1966
- 89- Joyes Blau, Manuel De Kurda, Paris, 1980.
- 90- D. N. Mackenzie , Kurdish Dialect Studies . London , 1961.
- 91- Norman C. Stageberg, An Introductory English Grammar, New-York, 1965.
- 92- E. B. Soane , Elementary Kurmanji Grammar, Baghdad, 1919.
- 93- E. B. Soane Grammar of the Kurmanji or Kurdish Language, London, 1913.
- 94- A.V. Willams Jackenzie , Avesta Grammar, Part I . Stuttgart W. Kohlhammer, 1892.

ناوه روژك

لابەرە

بیتشەکی

ژمارە

- ۱ -

کورتە ھەلسەنگاندنیکی ئەو کارانەیی لە مەیدانی لیبکۆلینەوہی

۲۷ (ژمارە) دا کران

سەعید صدقی ل ۲۸ - ۲۹ ، توفیق وەھبسی ل ۲۸ - ۳۰
نوری عەلی ئەمین ل ۳۰ - ۳۴ ، جگرخوین ل ۳۵ ، محەد
ئەمین ھورامانی ل ۳۵ - ۳۶ ، ئەحمەد حەسەن ئەحمەد ل
۳۶ - ۳۷ ، لیژنەیی بەرپۆوە بەریتیی خۆیندنی کوردی ل ۳۷
، ۳۹ ، صالح حەسەین حەسەن پشەدەری ل ۳۹ - ۴۰ ،
د . قەناتی کوردۆ (کوردۆیتش) ل ۴۰ - ۴۲ ، د . چەرکەزی
بەکۆ (باکاییتش) ل ۴۲ - ۴۳ ، د . کەریسی ئەیوبی و د . ئی .
نا . سیر نۆفا ل ۴۳ - ۴۵ ، د . مەکسیمیی خەمۆ ل ۴۵
- ۴۶ د . ر . ل . تسابۆلۆف ل ۴۶ ، د . زاری یوسف
ل ۴۷ - ۴۸ ، د . ئەرنست مەکارۆس ل ۴۸ - ۴۹ ،
د . مەکنزی ل ۴۸ - ۴۹ ، د . جۆیس بلۆل ۴۹ ، ئەنجام
ل ۴۹ - ۵۳ .

- ۲ -

لیبکۆلینەوہ کانی خۆم لەبارەیی (ژمارە) وە
۵۴
۵۴ ژمارە

ژمارە لە رووی تایبەتیی وانا و چۆنبتی

بەکارھێنانەوہ
۵۴ - ۶۲

ژمارەیی بنجی ل ۶۲ - ۸۸ ، ژمارەیی پلەیی ل ۸۸ - ۱۰۱

ژمارەیی کەرتی ل ۱۰۱ - ۱۰۸ ، ژمارەیی دابەش ؟ ل ۱۰۸

- ۱۱۴ ، ژمارەیی چەندتیی نادیار ؟ ل ۱۱۵ - ۱۱۶ .

- ۱۸۷ -

ئاۋەلىكردار

- ۱ -

تۆرتتە ھەلسەنگاندېئىكى ئەۋى كارانەھى لە مەيدانى لېئىكۆلىنەۋەھى

۱۱۹ (ئاۋەلىكردار) دا كراۋن

سەئىد سەئىدى ل ۱۱۹ ، تەۋفىق ۋەھبى ل ۱۲۰ ، نۇرى
 ئەھلى ئەمىن ل ۱۲۰ - ۱۲۲ ، جىگرخوۋىن ل ۱۲۳ ، مەھەد
 ئەمىن ھەۋرمانى ل ۱۲۳ - ۱۲۴ ، لېئىزەھى بەرپۆۋە بەرپۆۋە
 خۇيئەندى كوردى ل ۱۲۴ - ۱۲۵ ، لېئىزەھى زىمان ۋە زانستى
 خۇيئەندى كوردى ل ۱۲۴ - ۱۲۵ ، لېئىزەھى زىمان ۋە
 زانستەكانى كۆرى زانبارى كورد ل ۱۲۵ - ۱۲۷ ، د
 قەناتى كوردۇ (كوردۇيىتق) ل ۱۲۷ - ۱۲۸ ، د چەرگەزى
 بەكۆ (باكايتق) ل ۱۲۸ ، د كەرىمى ئەيۋى ۋە د ئى ئا
 سىمىرئەتقا ل ۱۲۸ د . ل . تىسابۇلئۆف ل ۱۲۸ ،
 د زارى بوسف ل ۱۲۸ - ۱۲۹ ، د ئەرنست مەكارۆس
 ل ۱۲۹ ، د مەكئزى ل ۱۲۹ - ۱۳۰ ، ئەنجام ل
 ۱۳۰ - ۱۳۲ .

- ۲ -

لېئىكۆلىنەۋەھى كانى خۆم لەبارەھى (ئاۋەلىكردار) ھەھى ۱۳۳

۱۳۳ ئاۋەلىكردار

۱۳۵ چۆرەكانى ئاۋەلىكردار لە روۋى ۋاناۋە

ئاۋەلىكردارى ديارخەر : ۱ - ئاۋەلىكردارى

چۆنئىتى ل ۱۴۰ - ۱۴۲ ، ۲ - ئاۋەلىكردارى چەندئىتى ل

۱۴۲ - ۱۴۳ ، ۳ - ئاۋەلىكردارى شىئەھە يان جۆرى

جىن بەجىن بوون ل ۱۴۳ - ۱۴۵ ، ئاۋەلىكردارى بارودۇخ :

(۱) - ئاۋەلىكردارى كات ل ۱۴۶ - ۱۴۷ ، ۲ - ئاۋەلىكردارى

شۋىن ل ۱۴۷ - ۱۴۹ ، ۳ - ئاۋەلىكردارى ھۆ ۋە مەبەست

ل ۱۴۹ ، ۴ - ئاۋەلىكردارى تەئكىدى ل ۱۴۹ - ۱۵۰

۵ - ئاۋەلىكردارى دووبارە كوردنەۋە ل ۱۵۰

۶ - ئاۋەلىكردارى نەھى ل ۱۵۰ - ۱۵۲ .

۱۵۲ ئاۋەلىكردار لە روۋى رۆنەھەھى

- ۱۸۸ -

ناوه لکرداری ساده ل ۱۵۲ ، ناهه لکرداری ناساده :

۱ - ناهه لکرداری دارپتیزراو ل ۱۵۲ - ۱۵۹ ، ب -
ناوه لکرداری لیکدراو ل ۱۵۹ - ۱۶۲ ، ناهه لکرداری
دهسته وازه بی ل ۱۶۲ - ۱۶۴

۱۶۶ **چۆره گانی ناهه لکرداری وانایی - وشه سازی**

۱ - ناهه لکرداری ناوی ل ۱۶۵ - ۱۶۶ ، ۲ -

ناوه لکرداری ناهه لئاوی ل ۱۶۶ ، ۳ - ناهه لکرداری زماره بی

ل ۱۶۶ - ۱۶۷ ، ۴ - ناهه لکرداری کرداری ل ۱۶۷ ،

۵ - ناهه لکرداری جیناوی ل ۱۶۷ .

۱۶۷ بوونی ناهه لکردار به به شه ناخاوتنی دی

۱۶۹ کورته ییتک به زمانی عه ره بی

۱۷۸ نیشانه ی نمونه گان

۱۸۰ سه چاره

دار الحرية للطباعة - بغداد

١٤١٨ هـ - ١٩٩٨ م

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق

بغداد (٣٤٢) لسنة ١٩٩٨

DR. AWRAHMANI HAJI MARI

KURDISH GRAMMAR

Volume I

(MORPHOLOGY)

Part IV

-NUMERAL AND ADVERB-

(In Kurdish).

Baghdad — 1998

جمهورية العراق
وزارة الثقافة والاعلام
دار الثقافة والنشر الكردية
سلسلة رقم (٣١٣)

د. عبدالرحمن الحاج معروف

قواعد اللغة الكردية

المجلد الاول

(المورفولوجيا)

القسم الرابع

العدد والظرف

تصميم الغلاف : شكر جاسم